

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2000:68

Skönlitteraturens kvalitativa värde
Sju levnadsberättelser om skönlitteraturens betydelse för äldre
– en life history-studie

MARIE AHNFORSS

Svensk titel	Skönlitteraturens kvalitativa värde : sju levnadsberättelser om skönlitteraturens betydelse för äldre – en life history-studie
Engelsk titel	The qualitative value of reading fiction : seven life stories about the meaning of reading fiction for elderly people – a study with features of life history
Författare	Marie Ahnfors
Färdigställt	2000
Handledare	Skans Kersti Nilsson, Kollegium 3

Abstract

The purpose of this thesis is to form an idea about the qualitative value and meaning of reading fiction in a psychological perspective and over a lifetime. Seven women, 68-79 years old, were interviewed about their reading habits of fiction in their lifetime. The material is presented as life stories.

I use an inter-nordic research project called the SKRIN project which looks upon reading habits from an individualistic and psychological perspective. I also refer to an American study which focus on reading development with roles readers take in different ages of life written by J A Appleyard. I use a Canadian paper which deals with reading fiction for emotional knowledge written by Catherine Sheldrick Ross. I touch upon two other fields of research; reading in the perspective of gender and reader-response criticism.

The method I use is a combination of qualitative interviews, life history method and studies of literature.

The study shows that literature of significant meaning is the fictional moods of realism, poetry, romance and detective stories. Particularly memorable books belong to the fictional moods realism and romance. Realism is important for identification, social understanding and social connection. Poetry is read for many reasons among them therapy in crisis. Reading romance appears to be of decisive importance psychologically for women. Detective stories are primarily read for relaxation and escape from reality.

Many of the women in the study have been helped by books in different situations in life.

Nyckelord

kvinnor, levnadsberättelser, life history, litteraturpsykologi, litteratursociologi, läsarporträtt, läsvanor, äldre

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Tidigare forskning.....	2
1.2.1 SKRIN-projektet.....	2
1.2.2 Litteraturläsning för emotionell kunskap.....	3
1.2.3 Övrig forskning.....	5
1.3 Disposition.....	5
2. Problemområde	6
2.1 Syfte	6
2.2 Problemformulering	6
2.3 Avgränsningar	6
2.4 Begreppsdefinitioner	7
3. Teori.....	9
3.1 SKRIN-projektets läsarutbyteskategorier	9
3.2 J A Appleyards läsarroller	11
3.3 Försök till egen teori	13
3.3.1 Kombination av teorier	14
3.3.2 Generativitet	15
3.3.3 Utveckling från operativ till personlig läsning	16
3.3.4 Litteraturpsykologisk modell.....	16
4. Metod	18
4.1 Kvalitativ intervju	18
4.2 Life history-metodik.....	19
4.3 Pilotstudie.....	20
4.4 Urval av intervjupersoner	20
4.5 Genomförande	21
4.6 Redovisningsmetod	21
5. Resultatredovisning.....	23
5.1 Inledande resultatredovisning.....	23
5.2 Sju läsarporträtt.....	23
5.2.1 Anna.....	24
5.2.2 Britta	25
5.2.3 Cecilia	27
5.2.4 Disa	28
5.2.5 Ellen.....	28
5.2.6 Fanny	29
5.2.7 Greta.....	30

6. Resultatanalys	32
6.1 Orsaker till läsintresse	32
6.1.1 Sociologiska faktorer	32
6.1.2 Förebilder.....	33
6.2 Läsutveckling	33
6.2.1 Förskoleålder	33
6.2.2 Skolålder	34
6.2.3 Tonår.....	34
6.2.4 Vuxnas läsning.....	35
6.3 Litteraturval och läsningens ändamål	35
6.3.1 Individuella analyser.....	35
6.3.2 Gemensamma analyser	39
7. Diskussion	42
7.1 Läsintressets orsaker	42
7.1.1 Samband högläsning och läslust i barndomen.....	42
7.1.2 Samband högläsning i barndomen och läslust som vuxen	42
7.1.3 Skolans betydelse.....	43
7.1.4 Förebilders betydelse	44
7.2 Läsutvecklingens faser	45
7.2.1 Förskoleålder	45
7.2.2 Skolålder	45
7.2.3 Tonår.....	46
7.3 Läsningens funktion och litteraturval	46
7.3.1 Dominerande läsutbyte	46
7.3.2 Totalt läsutbyte	47
7.3.3 Betydelsefull litteratur	49
7.3.4 Litteraturval i speciella livssituationer.....	51
7.3.5 Genererande eller överskridande läsutbyte.....	52
7.3.6 Övergång från opersonlig till personlig läsning	53
7.4 Genusperspektiv	53
7.4.1 Kvinnlig läsart.....	54
7.4.2 Kvinnor och romantikläsning	55
7.5 Slutdiskussion	56
7.5.1 Uppsatsens brister.....	56
7.5.2 Uppsatsens användning.....	58
7.5.3 Fortsatt forskning.....	58
8. Slutsatser	59
9. Sammanfattning	61
10. Käll- och litteraturförteckning	63

Bilagor

Bilaga Intervjumanual

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I kursen Människans förhållande till bibliotek, delmoment Vuxna människors förhållande till skönlitteratur, hade vi till uppgift att göra läsarpporträtt (se s 7). Av en händelse valde jag att intervjua två pensionärer. Det var mycket fascinerande att följa deras läsutveckling genom livet. I båda fallen hade kvinnan respektive mannen vuxit upp på landet och haft liten tillgång till böcker. En förälder i vardera hemmet hade haft ett läsintresse som indirekt verkade ha förmedlats. Läsningen innefattade såväl dagstidningar som faktaböcker och skönlitteratur. Det senare även i form av veckotidningsnoveller eller radioupplästa romaner. En läsintresserad förälder cyklade långa sträckor för att komma över böcker. Periodvis hade båda de intervjuade läst sporadiskt men ändå kommit tillbaka till skönlitteraturen i ett senare skede. Som pensionärer hade den skönlitterära läsningen för båda blivit ett behov likaväl som att äta och sova. Skönlitteraturens betydelse hade för dem varit mångfacetterad.

Alltsedan den kursen har jag funderat på att min uppsats ska handla om att försöka se sambanden mellan människors liv och deras intresse för skönlitterär läsning.

I en uppgift i kursen Litterära genrer fick vi karakterisera vår egen läsning. Jag valde att göra en självvranssakande analys utifrån Olof Lagercrantz bok *Om konsten att läsa och skriva*. Jag fastnade för några viktiga synpunkter i boken som jag kände igen mig i. Dels citerade Lagercrantz Gunnar Ekelöf när han frågade sig själv om man kan läsa för mycket. Enligt Ekelöf är svaret både ja och nej: "Läsandet måste ha näring i verklighetsupplevelse, man måste ha gjort erfarenheter för att känna igen sig i det lästa. Och för att få nya och fördjupade erfarenheter. Annars lär man bara livets bokstav" (Lagercrantz, 1985, s 19). SKRIN-projektets rapport *Läsningens former*, som jag bygger min modell på (se s 16f), inleds med samma Gunnar Ekelöf-citat (Berntsen & Larsen, 1993, s 13).

En tankeställare gav Lagercrantz oss bokförmedlare i samma kapitel när han skrev "Betänk också, ni som propagerar för läsning av god litteratur, att i samma ögonblick det blir klassat som *fint* att läsa, som något vilket sätter läsaren i en högre klass än andra, är katastrofen nära. Då är boken i farozonen. Det måste vara ett behov verkande inifrån som driver till läsning" (Lagercrantz, 1985, s 19). Jag vill också nämna ett tredje påstående, från samma källa, av vikt för min motivation, Lagercrantz skrev apropå hur man väljer sina författare: "För min egen del tvivlar jag att jag upptäckt ett enda författarskap på egen hand. Allt vad vi läser träder fram för oss i ljuset som någon annan tänt" (ibid, s 31).

Aidan Chambers har en fin beskrivning av det jag vill undersöka i *Böcker inom oss – om boksamtal*: "Vad är det som gör att en människa, från att ha trott att läsandets värld är platt, förändras och upptäcker att den inte bara är rund, utan rent utav intergalaktisk? Hur förvandlar man en snäv och sluten cirkel till en växande och öppen spiral som för oss ut i litteraturens mångskiftande universum?" (Chambers, 1993, s 15). Han anser att vi alla som barn har påverkats av, och fortfarande påverkas av, vad människor vi tyckte om, respekterade och därför lyssnade på, berättade om de böcker de läst. De böckerna läste vi sedan för att de hade uppmuntrat oss till det. Vi påverkas också av vad vi själva hör oss säga i vardagligt samtal om det vi läst (ibid, s 16).

1.2 Tidigare forskning

1.2.1 SKRIN-projektet

SKRIN-projektet är ett samnordiskt forskningsprojekt som undersöker läsningens orsaker och ändamål utifrån kvalitativa intervjuer med tre generationer. De rapporter från projektet som jag hänvisar till är den svenska forskningsgruppens rapport *Varför läser du?* av Sten Furhammar och den danska forskningsgruppens rapporter *Læsning i slægten: om børns udvikling til læsere* av Uffe Seilman och *Læsningens former* av Dorthe Berntsen och Steen Folke Larsen.

Varför läser du? har en personlighetspsykologisk orientering medan *Læsning i slægten* handlar om läspåverkan sett ur social- och utvecklingspsykologisk synvinkel.

Læsningens former utvecklar teorin bakom de s k läsarutbyteskategorierna som utgör en viktig del i studien. De avsnitt jag refererar till behandlar läsning av fiktionslitteratur eller skönlitteratur. Båda begreppen används i böckerna.

SKRIN-projektet står för Projektet Skriftkultur och mediebruk i nordiska familjer. ”SKRIN är ett samnordiskt forskningsprojekt som syftar till att belysa några sociala och psykologiska aspekter på skriftliga mediers – och framför allt bokens - villkor i de skandinaviska länderna under senare delen av 1900-talet” (Furhammar, 1997, s 7f). Projektets avsikt är att kunna ge värdefull kunskap till dem som arbetar med folkbibliotek och litteraturförmedling. Av den anledningen har projektarbetet inriktats mot huvudsakligen två områden:

1. Individens förhållande till text och läsning i ett livsperspektiv.
2. Förmedling av förhållningssätt till läsning med utgångspunkt i barnens uppväxtmiljö, den egna familjen.

SKRIN-projektet vill med de frågeställningarna belysa och ge svar på frågan ”Varför läser vi ?” från dels teleologiskt perspektiv (ändamål) och dels kausalt perspektiv (orsak). Intervjuer har genomförts i Norge, Sverige och Danmark med 16 familjer och minst 80 personer i varje land (ibid, s 8). För urvalet av informanter i olika generationer har elvaåringar varit utgångspunkten, sedan deras föräldrar och deras föräldrar i sin tur. Barnen har vuxit upp på 1980-talet, föräldrarna på 1950-talet och mor/farföräldrarna på 1930-talet. De kallas i den svenska rapporten för barn, föräldrar respektive äldre.

Undersökningen är utförd med kvalitativ metodik i form av djupintervjuer (ibid, s 19).

Den äldsta generationen är jämförbar med min undersökta åldersgrupp.

Projektet har individhistorisk och retrospektiv inriktning för att man vill ha kunskap om läsningens betydelse i olika faser av livet och i speciella, kanske kritiska, livssituationer och hur det påverkar litteraturvalet (ibid, s 14).

Det första perspektivet som studeras är det individualpsykologiska som innefattar upplevelser av läsning, betydelsen och värdet av läsoplevelsena, vilken roll läsningen har i livet och vilka faktorer som påverkar till eller avhåller från läsning. Det andra perspektivet är det socialpsykologiska där familjen är utgångspunkten och där barnens grundläggande hållning till omvärlden bestäms och deras värderingar formas. Men även skolan, kamrater och enskilda släktingar kan vara viktiga aktörer. För de äldre generationerna kan andra sociala fält som andra skolformer, yrkeskamrater, livspartner och egna barn spela en roll för inställningen till läsningen och medieutnyttjande. Det

tredje perspektivet är det utvecklingspsykologiska där sambanden mellan tidiga erfarenheter, eller brist på erfarenheter, av läsning och hållning till läsning senare i livet belyses (ibid, s 17f).

Sten Furhammars rapport *Varför läser du?* har övervägande personlighetspsykologisk orientering vilket innebär att frågeställningen främst är inriktad mot individens förhållande till text i ett livsperspektiv. Den diskuterar på vilket sätt litteraturintresset förmedlas från föräldrar och lärare till unga människor och vilken funktion som läsandet fyller i olika åldrar.

Uffe Seilmans rapport *Læsning i slægten: om børns udvikling til læsere* fokuserar på varför en del barn är mer läsintresserade än andra. En slutsats som dras i boken är att utveckling av läslust har samband med föräldrarnas sätt att uppfostra barnen i vidare mening. Seilman jämför tre former av uppfostran och deras betydelse för den yngsta generationens fritidsmönster och läslust.

Rapporten *Læsningens former* av Dorthe Berntsen och Steen Folke Larsen har som grundtanke att vi inte bara läser med ögonen och intellektet, utan också med vår personlighet och levnadshistoria. Det som man får ut av läsningen är vad som uppstår i mötet mellan en bestämd läsare och en bestämd text vid en bestämd tidpunkt. Detta möte diskuteras med utgångspunkt från bl a Umberto Eco. I boken presenteras fyra olika läsformer.

1.2.2 Litteraturläsning för emotionell kunskap

Finding without seeking: what readers say about the role of pleasure reading as a source of information är en kanadensisk forskningsrapport av Catherine Sheldrick Ross. Rapporten grundar sig på en studie av storläsare och studerar speciellt fenomenet med "boken som förändrade mitt liv". Ross anser sig ha funnit bevis för att nöjesläsning kan vara en källa till värdefull information.

I rapporten redovisas en undersökning i form av intensiva förutsättningslösa intervjuer med 194 vuxna nöjesläsare i Kanada. De som ingick i studien läste mycket och med åtskillnad. Studien fokuserades på engagerade läsare som uppgav att nöjesläsning var en mycket viktig del av deras liv. Kriteriet för storläsare var att läsa minst en bok i veckan. Åldrarna varierade mellan 16 och 80 år. Utbildningsnivån var generellt hög. Enligt flera tidigare undersökningar i Kanada och USA är storläsare oftare kvinnor än män, yngre vuxna snarare än äldre och de har en högre utbildningsnivå än befolkningen i stort (Ross, 1998, s 1f).

Analysen i rapporten tar framför allt fasta på följande frågor:

- Är det någon bok som har hjälpt dig eller medfört en förändring i ditt liv på ett eller annat sätt? (Vilken förändring åstadkom den? På vilket sätt hjälpte den?)
 - Brukar du läsa samma bok flera gånger?
- (ibid, s 2)

Det är främst den första frågan med följdfrågor som intresserar mig. Men studien tyder på att den andra frågan kan leda till svaret på den första, som vi snart ska se.

Icke bokläsare anser att det är mödosamt att läsa och läser därför endast dagstidningar och eventuellt tidskrifter och enbart för att få information. Ivriga bokläsare läser allt,

dagstidningar, tidskrifter och böcker. De läser både för att få information och för nöjes skull. Många uppgav att den frivilliga läsningen utgjorde en stor del av deras identitet (ibid).

De som hade en bakgrund med framgångsrik interaktion med böcker, som typiskt nog hade startat redan i barndomen, fann det lätt och naturligt att föredra att vända sig till texter som en källa till information. De använde sin egen livserfarenhet för att göra texter begripliga och vice versa, d v s de använde texter för att göra livet begripligt i en mängd olika situationer. Den faktiska definitionen på dessa läsares karaktär var att de föredrog att *läsa* om ett ämne, snarare än eller tillsammans med att fråga någon om det (ibid, s 3).

Läsarna i studien kände sig införstådda med idén om ”boken som förändrade mitt liv”. Några läsare sa att de bara läste för att bli roade, inte förändrade. Några menade att de använde nöjesläsning som hjälp i studiens mening. En annan grupp uppgav att det inte var en *enskild* bok som hade medfört en förändring utan den ackumulerade effekten av att läsa mycket och med stor bredd. Några läsare sa att *allting* de läste gick in i dem och blev en del av deras identitet. Många läsare, som till att börja med hade uppgivit att de verkligen inte kunde välja en enskild bok, pratade senare länge om någon titel som de hade läst åtskilliga gånger eller en bok som hade påverkat deras liv på något markant sätt. Ungefär 60 procent av läsarna i studien hade lämnat sådana uppgifter, om en eller flera böcker, att det var möjligt att urskilja ett betydelsefullt sätt på vilket boken hade hjälpt dem i något sammanhang i deras liv (ibid, s 4).

En analys av titlar som läsarna pekat ut som viktiga visade att alla, oavsett om de var skönlitterära eller inte, hade en berättande form. Det viktigaste kännetecknet var att de berättade en historia som läsarna kunde relatera till sina egna liv. Den bok som utpekades i mängden av lästa böcker för att den hade medfört en förändring, oavsett om det var en biografi, självbiografi, historisk bok eller skönlitterär, var den som berättade läsarens egen historia (ibid, s 5). Ross citerar här läsarnas egna formuleringar av de upplevelser som just *den* boken givit dem:

Lying behind each title was a story situated in the context of the reader's life. Without the contextualizing story, we cannot understand why *this* particular book, and not another, performed its magic trick of helpfulness. The most commonly occurring claim (in one third of all cases) was that the book had opened up a new perspective, helped its reader see things differently, or offered an enlarged set of possibilities... To describe these books, some readers used the metaphor of an "awakening" or referred to books that "opened my eyes" to a new perspective or "opened a door" on a new reality (ibid).

Resultatet av studien presenteras i form av sju kategorier av betydelsefulla förändringar i livet som de speciellt utpekade böckerna hade medfört. Liknande redogörelser från läsarna har grupperats och dessa illustrerar vanliga svarsmönster:

- 1) Uppvaknande / nya perspektiv / utvidgande av möjligheter
- 2) Identitetsförebilder
- 3) Uppmuntran, tröst, bekräftelse av egenvärde, styrka
- 4) Sammanhang med andra / medvetenhet om att inte vara ensam
- 5) Mod att genomföra en förändring
- 6) Acceptans
- 7) Oegennyttig förståelse av världen

(ibid, s 6ff)

Ross anser att det råder ett cirkulärt förhållande mellan läsare och text, hon hänvisar här till Paul Ricoeurs som benämner detta förhållande som ömsesidighet mellan text-tolkning och själv-tolkning. Detta förhållande förklarar varför läsare så ofta redogjorde för valet av en bok för nöjesläsning och sedan hittade insikter i den som de kunde relatera till sig själva och sina egna problem (Ricoeur, 1974, s 93-110).

I slutdiskussionen säger Ross att det är tydligt att läsarna spelar en avgörande roll i att utöka betydelsen av en text när de läser den i sitt eget livs sammanhang. Läsarna gör texter begripliga genom att applicera dem på sina egna liv. De återskapar texter på ett kreativt sätt och förvandlar dem till en kraftfull källa till tröst eller varning, identitetsbekräftelse eller stöd till förändring (Ross, 1998, s 10f).

1.2.3 Övrig forskning

Under rubriken genusforskning refererar jag till Janice Radways *Kvinnor läser romantik : om samspelet mellan text och kontext*, där hon beskriver en undersökning av en grupp amerikanska kvinnor som läser romantiklitteratur regelbundet. En annan titel som jag tar upp är Gunnar Hanssons *Inte en dag utan en bok : om läsning av populärfiktion*, där 96 erfarna läsare berättar om hur och när de läser populärfiktion, vad böckerna och läsningen betyder för dem och hur deras läsintressen har utvecklats. Slutligen hänvisar jag till Margareta Fahlgrens artikel "*Det maskinsydda broderiet*" : *Lace och 1980-talets kvinnliga populärroman*, som handlar om den kvinnliga populärromanens utveckling under 1900-talet med tonvikten på en roman från 1980-talet.

Eftersom min uppsats handlar om läsare och läsprocessen kommer jag i slutdiskussionen in på vad man kallar reader-response criticism. Som en kort introduktion till begreppet refererar jag till Jon Smidts *Blir teksten til i lesingen?: om litteraturteori og litteraturlæsning*. Janice Radways *Kvinnor läser romantik : om samspelet mellan text och kontext* återkommer här eftersom den berör både reader-response criticism och genusperspektiv. Sist tar jag här upp *Literature in the reader : affective stylistics* av Stanley E Fish där han redogör för sin teori om textanalys.

1.3 Disposition

Uppsatsens första kapitel ger en bakgrund till valet av uppsatsämne och tar upp tidigare forskning inom ämnesområdet.

Andra kapitlet behandlar problemformuleringen och har delavsnitt med syfte och frågeställningar. Här tas även avgränsningar och begreppsdefinitioner upp.

I det tredje kapitlet beskrivs två teorier som jag sedan gör ett försök att kombinera i en egen teoretisk modell.

Det fjärde kapitlet beskriver valet av metod, urval av undersökningsenheter och genomförandet av undersökningen samt redovisningsmetoden.

Det femte kapitlet är en inledande resultatredovisning som följs av intervjuresultaten, d v s läsarporträtten.

I kapitel sex utförs en analys där resultatet ställs mot problemformuleringen och frågeställningarna.

Kapitel sju utgörs av en diskussion där resultatet diskuteras mot tidigare forskning och det valda teoretiska perspektivet.

I det åttonde kapitlet presenteras slutsatser som resultat av undersökningen.

Uppsatsen avslutas med en sammanfattning av uppsatsen i sin helhet.

2. Problemområde

Jag är intresserad av att undersöka vilken betydelse som skönlitterär läsning har för människor i olika skeden av livet, utöver läsning för nöjes skull. För att kunna se läsningen över en livstid har jag valt att studera äldre läsare. Jag är också intresserad av att undersöka bakgrunden till det skönlitterära läsintresset och hur läsutvecklingen genom livet har varit.

2.1 Syfte

Syftet är att med hjälp av life history-metod försöka kartlägga skönlitteraturens värde och kvalitativa betydelse för några äldre skönlitterära vaneläsare.

Jag avser att genomföra informella intervjuer med pensionärer i 70-årsåldern. De bör vara pensionärer sedan några år och ha etablerat fasta vanor som sådana. Äldre är en bra åldersgrupp att studera. De har ett tidsperspektiv som ingen annan åldersgrupp har. Man kan också se om läsintresset är av bestående art när de som etablerade pensionärer har mera fritid och därigenom valmöjlighet. Vuxna är också en väldigt litet studerad grupp i utvecklingspsykologiskt avseende och ännu mindre utforskad är vuxnas läsning.

Min undersökning har individhistorisk och retrospektiv inriktning för att jag vill få kunskap om läsningens betydelse i olika faser av livet och se om det finns speciella, kanske kritiska, livssituationer och hur det i så har påverkat litteraturvalet .

Jag hoppas att ha nytta av studien i min roll som förmedlare av skönlitteratur på bibliotek.

2.2 Problemformulering

Vilken kvalitativ betydelse har skönlitteraturen haft genom livet för äldre vaneläsare? Detta är min huvudfråga. Hur stor betydelse har de olika ändamålen - avkoppling, information, identifikation respektive självreflexion - för skönlitterär läsning? De frågeställningar som jag undersöker för att forska närmare i det är följande:

- Vilka orsaker finns till läsintresset?
- Hur har läsutvecklingen genom livet varit?
- Har några särskilda böcker haft större betydelse för den enskilde individen?
- Har några speciella händelser i livet påverkat valet av litteratur?
- Vilken funktion har läsningen fyllt?

2.3 Avgränsningar

Min studie omfattar endast skönlitterära läsvanor.

Min andra avgränsning är åldern som innefattar 68 år och uppåt. Omställningen efter pensioneringen ska ha stabiliserats.

Jag undviker att, så långt det är möjligt, göra den traditionella skillnaden på skönlitteraturens två huvudgrupper: seriös litteratur/kvalitetslitteratur och populär/trivial/underhållningslitteratur.

Jag gör ingen jämförelse i tid av hur läsvanorna har förändrats i befolkningen som helhet. Däremot för jag i något sammanhang en diskussion om vissa förändringar mellan undersökta generationer som har uppmärksamats i forskning som jag refererar till.

2.4 Begreppsdefinitioner

Informant är en person som lämnar information (*Svenska ordboken*, 1999), d v s det är att annat ord för de intervjuade i min undersökning.

Levnadsberättelse, (life story), brukar beteckna en persons egen berättelse oftast bandad och nedtecknad, alternativt enbart nedtecknad. Det betyder inte att hela levnadsförloppet finns med. Ofta rör det sig om perioder av intresse för den som har insamlat berättelsen (*Folkbildning och bibliotek*, 1997, s 63).

Levnadshistoria (life history) använder jag om *min* tolkning av levnadsberättelserna som de intervjuade har fått tagit del av i form av utskrifter med eventuella oklarheter utredda och korrigerade. Det är Minna Salminen-Karlssons definition på livshistoria (life history) men jag kallar den levnadshistoria i samklang med levnadsberättelse. Life history betecknar för henne berättelsen om ett liv berättad och förstådd av den intervjuade respektive intervjuaren (Salminen-Karlsson, 1994, s 11).

Läsarporträtt innebär i min uppsats ett personligt porträtt av en individs skönlitterära läsvanor genom livet.

Dimensionen *personlig – opersonlig* handlar om huruvida man drar in sig själv i läsningen, t ex genom identifikation med någon eller några personer eller genom ständigt refererande till sin egen verklighet, eller om man håller sin egen personliga verklighet utanför läsningen så att det är frågan om ren avkoppling eller ren information (Furhammar, 1997, s 135).

Dimensionen *upplevelseläsning – instrumentell läsning* gäller skillnaden mellan läsning enbart för upplevelse eller förströelse och läsning till konkret nytta för individen, t ex i form av ökade kunskaper eller ökad självinsikt (ibid, s 135f).

Instrumentell, som utgör hjälpmedel för något annat: *läsning är en instrumentell färdighet* (*Svenska ordboken*, 1999).

Opersonlig upplevelseläsning används synonymt med avkoppling, verklighetsflykt, nöje.

Opersonlig instrumentell läsning används synonymt med information, kunskaper om världen.

Personlig upplevelseläsning används synonymt med identifikation, socialt sammanhang, social förståelse, social funktion.

Personlig instrumentell läsning används synonymt med ökad självinsikt, självreflexion, terapeutisk funktion.

Realism i estetiska sammanhang betyder trohet mot den verklighet vi uppfattar med våra sinnen och tolkar med vårt av sociala konventioner präglade sunda förnuft (*Litteraturhistoriens grundbegrepp*, 1990, s 53). Realism uppträder i litteraturen i subsubgenrer som den borgerliga realistiska romanen, den proletärrealistiska, samhällsrealistisk roman och psykologiskt realistisk roman (ibid, s 126).

Realism enligt Berntsen/Larsen: Med realistiska berättelser menas de berättelser som förhåller sig sökande och utforskande till vardagsverkligheten så att innehållet i den verkligheten ideellt belyses på ett nytt sätt. En sådan utforskning av vardagsverkligheten kan till exempel bestå i att skildra personer i randpositioner (kritisk realism) eller samhällets verklighet subjektivt speglad (psykologisk realism eller i sin ytterlighet surrealism). Dit hör också biografier eller historiska romaner, vars innehåll i en eller annan mening bygger på verkliga händelser, och reseskildringar (Berntsen/Larsen, 1993, s 157f).

Skönlitteratur, ”fr *belles lettres*, sedan slutet av 1800-talet vanlig benämning på poesi, dramatik, fiktionsprosa, essäistik m.m. – motsats facklitteratur” (*Nationalencyklopedin Bd 16*, 1999).

Taxonomi innebär noggrann(vetenskaplig) systematik (*Svenska ordboken*, 1999).

3. Teori

3.1 SKRIN-projektets läsarutbyteskategorier

SKRIN-projektet är ett samnordiskt forskningsprojekt som undersöker läsningens orsaker och ändamål utifrån kvalitativa intervjuer med tre generationer. Jag beskriver det närmare i kapitlet Tidigare forskning. Jag refererar till tre olika rapporter. Den svenska rapporten är skriven av Sten Furhammar som har varit lektor vid Högskolan i Borås. De två danska rapporterna är skrivna på Århus universitets psykologiska institution under ledning av docent Steen Folke Larsen.

Furhammar beskriver en modell för att belysa utbytet av läsningen. Den teoretiska bakgrunden till utbytesformerna har hämtat sin grundstruktur från Steen F Larsens kognitionspsykologiska kunskapstaxonomi (Berntsen/Larsen, 1993, s 36). Taxonomin (se s 8) har sedan överförs till läsning:

Taxonomi för läsutbyte (se s 7)

	Upplevelse	Instrumentalitet
Personlig	Personlig upplevelseläsning	Personlig instrumentell läsning
	Identifikation	Självreflexion
Opersonlig	Opersonlig upplevelseläsning	Opersonlig instrumentell läsning
	Avkoppling	Information

(Berntsen/Larsen, 1993, s 19)

När Furhammar använder Larsens taxonomi för resonemanget om utbyte av läsning är det *innehållet* i relationen mellan text och läsare som betonas. Innehållet ses som ett transaktionistiskt förhållande, dvs ett samspelsförhållande mellan en bestämd läsare och en bestämd text som gör varje läsupplevelse i någon bemärkelse unik. ”Varken kunskap om läsarens personlighetsdrag eller en fullständig kunskap om texten kan ge besked om den läsupplevelse som uppstår i mötet mellan läsaren och texten”(Furhammar, 1997, s 146f).

Fenomenet upplevelse är knutet till det närvarande i form av en bestämd fysisk eller tankemässig situation. Medan den instrumentella förståelsen förutsätter att den kan abstraheras från den konkreta situationen och tillämpas i andra situationer eller sammanhang (ibid, s 147).

”Distinktionen mellan personligt och opersonligt vid läsning kräver en bestämning av vad vi kallar läsarens identitet som person. Vid den personliga läsningen är denna

instans engagerad i tillägnandet av texten. Vid den opersonliga läsningen befinner den sig utanför läsare-text-relationen”(ibid, s 148).

Enligt Furhammar kännetecknas den personliga läsningen av att läsaren intar en reflexiv hållning, och deltar som person i läsoplevelsen. Om det är frågan om upplevelse-läsning så ”tar läsaren del i de skildrade människornas liv, han bedömer och dömer”... Texten förstås i ljuset av läsarens eget förhållande till det som texten handlar om samtidigt som detta förhållande får en belysning från texten” (ibid, s 149). Om det är frågan om en instrumentell läsoplevelse visar sig reflexiviteten i läsarens ”insikt i aspekter på sin relation till omvärlden via texten samtidigt som han förstår texten i ljuset av sitt förhållande till omvärlden”(ibid, s 150).

Opersonlig läsning är däremot uttryck för en läsare-text-relation utan social förpliktelse. Läsaren intar betraktarens position i förhållande till händelser och personer i skildringen. Denna frånvaro leder till insikten att den saknar betydelse för läsarens förhållande till sig själv likaväl som till andra människor eller det omgivande samhället. I opersonlig läsning finns inte den sociala förpliktelse som ryms i mänskliga relationer, avsändaren är likgiltig för läsaren och texten är fristående från ett socialt sammanhang. Medan den personliga läsningen kan betraktas som en social aktivitet och relationen läsare-text är jämförbar med sociala relationer som vi har när vi inte läser (ibid, s 150f).

De fyra läsaretext-kategorierna och deras kännetecken enligt Furhammar:

Opersonlig upplevelseläsning

Läsningen är primärt upplevelseorienterad och engagerar inte läsaren på det personliga planet. Läsaren håller sin person och verklighetsuppfattning utanför läsningen. Läsaren intar observatörens roll. Läsoplevelsen karakteriseras av att den framstår som ett resultat av textens egenskaper snarare än ett samspel mellan text och läsare. Händelserna i berättelsen utgör dess värde, upplösningen är det intressanta. ”Läsningen har karaktär av tidsfördriv och underhållning” (ibid, s 137ff).

Personlig upplevelseläsning

Det primära utbytet av läsningen är upplevelser vars innehåll präglas av läsarens personliga identitet. Läsningen karakteriseras av att läsaren reflekterar över sin läsning. Läsoplevelsen framstår som ett samspel mellan läsare och text. Läsningen inriktar sig på upplevelser under läsningens gång och inte på berättelsens upplösning. ”Läsoplevelsena har snarare karaktär av erfarenheter än förströelse och tidsfördriv” (ibid, s 140f).

Opersonlig instrumentell läsning

Läsningen har en funktion som redskap utan att vara knuten till läsarens personliga identitet. Läsaren hämtar insikt eller kunskap som han kan omsätta till andra relationer utanför läsningen. Läsoplevelsen kännetecknas av att läsningen ger i utbyte en till andra relationer omedelbart överförbar insikt eller kunskap. ”En sådan insikt berör områden som läsaren inte har något personligt förhållande till eller kan abstraheras från sådana förhållanden” (ibid, s 142f).

Personlig instrumentell läsning

Läsningen utgör ett redskap i förhållande till läsarens personliga identitet. Läsaren reflekterar över sin identitet eller livssituation vilket leder till ökad självinsikt. Läsoplevelsen kännetecknas av att läsningens funktion kan beskrivas som terapeutisk.

”Den terapeutiska effekten kan uppträda i flera olika former. Den mest typiska är självreflektion, hållningsbearbetning, tröst, orosdämpning, distansering till en problematisk verklighet” (ibid, s 143f).

De valda kategorierna berör alltså inte *vad* som läses utan *hur* och *varför*, påpekar Furhammar (ibid, s 136).

I praktiken är gränserna mellan utbytesformerna sällan entydiga och skarpa och inget hindrar att de förekommer samtidigt. Den samtidiga förekomsten kan ha olika karaktär. Utbytesformer kan förekomma samtidigt utan att den ena har givit upphov till den andra. En form av utbyte kan i ett enskilt fall eller mera regelbundet föra med sig ytterligare en form av utbyte (ibid, s 144). ”Man kan t ex tänka sig, att en mamma, som läser en text om föräldrar och barn som personlig upplevelseläsning, får en stark insikt om sina relationer till de egna barnen. I detta fall kan man se att ett personligt instrumentellt utbyte kan härledas från den personliga upplevelseläsningen” (ibid, s 145). Detta fenomen kallar Furhammar för *generering* eller *överskridande* (ibid).

I undersökningen är generering av läsutbyte ett kategoriseringsproblem eftersom den som intervjuar har svårt att upptäcka det om inte den intervjuade själv gör denna beskrivning. Tydligast är det om den intervjuade berättar hur ett enskilt verk eller en kategori av böcker har öppnat hans eller hennes ögon för att man kan läsa på ett nytt sätt. Även om inte alla fall av generativitet kan kartläggas så kan de ”bidra till en diskussion om mekanismerna bakom förändring av läsutbyte i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv”(ibid).

3.2 J A Appleyards läsroller

En väsentlig bok för min undersökning är J A Appleyards *Becoming a reader: the experience of fiction from childhood to adulthood*. Olika läsutvecklingssteg presenteras från tidig barndom till vuxen ålder. Författaren är lärare vid Bostons högskola och studien är en syntes av psykologisk forskning och litteraturteori och syftar till att ge pedagogisk hjälp vid litteraturförmedling.

För upplysnings skull vill jag nämna att det finns en svensk studie som har använt sig av Appleyards teorier. Den heter *Barnens tre bibliotek : läsning av fiktionsböcker i slukaråldern* av Kristian Wåhlin och Maj Asplund Carlsson. Jag refererar inte till den i uppsatsen.

Appleyards modell omfattar fem läsroller som läsarna intar och grundar sig på den tysk-amerikanske psykoanalytikern Erik Homburger Eriksons utvecklingspsykologi (Appleyard, 1994, s 11f).

Appleyard betonar att utvecklingen till läsare är väldigt komplex och svår att ge teoretisk rättvisa. Han vill se sina läsroller endast som ett sorts samlingsnamn på olika läsarattityder eller läsarintentioner som förefaller att skifta under en läsares mognadsprocess (ibid, s 14).

De fem läsrollerna och deras kännetecken:

1. *Den lekande läsaren (The reader as a player)*. Före skolåldern är barn inte läsare själva utan lyssnar på berättelser. De är tillitsfulla medspelare i en fantasivärld som avbildar verklighet, fruktan och önskningar i olika former som barnet långsamt sorterar ut och kontrollerar.

2. *Läsaren som hjälte och hjältinga (The reader as hero and heroine)*. Skolbarnet är centralfigur i en roman som skrivs om och om igen som barnets världsbild med människors olika beteendemönster framställda och klargjorda. Berättelserna skildrar en omväxlande, mera organiserad och mindre tvetydig värld än den pragmatiska erfarenhetens. En värld som läsaren lätt flyr till och involveras i.
3. *Läsaren som tänkare (The reader as thinker)*. Tonårsläsaren läser berättelser med insikter i meningen med livet, värderingar och övertygelser värda engagemang, idealbilder och autentiska rollmodeller att imitera. Sanningen hos dessa idéer och livsstilar är ett allvarligt kriterium i bedömningen av dem.
4. *Läsaren som tolkare (The reader as interpreter)*. Läsaren som studerar litteratur systematiskt arbetar utifrån vissa principer och regler, analyserar, lär sig litteraturvetenskap och intar ett kritiskt förhållningssätt.
5. *Den pragmatiska läsaren (The pragmatic reader)*. Den vuxne läsaren kan läsa på många sätt vilka liknar var och en av de tidigare rollerna: att fly, att bedöma sanningen i erfarenheter, att tillfredsställa en känsla av skönhet, att utmana sig själv med nya erfarenheter, att tillfredsställa sig själv med kunskap. Det förefaller vanligt att vuxna läsare mera medvetet och pragmatiskt väljer utifrån den användning de har av läsningen.

(ibid, s 14f)

Appleyard knyter läsarrollerna till olika åldrar enligt följande:

Tidig barndom (Early childhood): den lekande läsaren

Senare barndom (Later childhood): läsaren som hjälte eller hjältinga.

Tonår (Adolescence): läsaren som tänkare.

Högskola och därefter (College and beyond): läsaren som tolkare.

Vuxen ålder (Adulthood): den pragmatiska läsaren.

Schemat över läsutveckling är inte universellt på samma sätt som andra psykologiska beskrivningar av utvecklingskedan gör anspråk på att vara. Läsarrollerna kan anses beskriva en utbildning i den traditionella kulturens värden lika mycket som en utveckling av medfödd mänsklig kapacitet. Läsarrollerna beskriver hur det är men inte att det behöver vara så (ibid, s 15).

Boken handlar om läsning och hur människor blir läsare. Fokus ligger på samspelet som uppstår mellan läsaren och texten och speciellt på de förändringar hos läsaren som skapar samspelet. Det är många olika faktorer som formar mottagligheten hos varje enskild läsare, som individuella karaktärsdrag, personlig bakgrund, utbildning, socialgruppens värderingar under uppväxten, den rådande kulturen. Men Appleyards hypotes är att det utöver dessa konkreta omständigheter förefaller att finnas en uppsättning egenskaper och sannolikheter som utvecklas enligt ett tämligen regelbundet mönster som påverkar läsarten under uppväxten från barndom till vuxen ålder. Han anser att detta mönster existerar och är möjligt att beskriva och i viss mån förklara. Förståelsen av hur det fungerar kan hjälpa oss att forma en modell för litteraturundervisning (ibid, s 3).

Det mest utmärkande för *vuxnas läsning* är att de väljer att läsa och är mycket medvetna om att det sker helt frivilligt och i konkurrens med andra sysslor som gör anspråk på

deras tid. Vuxna väljer hur och vad de läser utifrån egna motiv och den respons de söker. I vuxen ålder (den pragmatiska läsaren) kan man urskilja de tre mest psykologiska behoven (significant uses) av läsning (ibid, s 164): flykt (escaping), sannings-sökande (searching for truth) och upptäcka användbara bilder (discovering usable images).

Vad är det då de vuxna läsarna flyr ifrån? Det mest generella svaret är leda och frustration samt svårlösta vardagliga problem. Ytterst är det distraktion som läsningen medger. En annan version av motivet är att läsningen inte bara innebär flykt från problem utan även från den problematiska behandlingen av problem. En viktig mekanism i den här typen av skönlitteratur är att den undertrycker önsningar och fruktan (ibid, s 165f).

En annan orsak till vuxnas läsning är att de söker visdom och vänder sig till skönlitteraturen för att få insikter om världen eller om sina egna liv. Den förståelse som vi uppnår med mognaden innebär att vi känner igen och söker kunskap i texter vars mönster liknar våra egna liv. Vi tror att det finns en objektiv sanning någonstans i någon erfarenhet som vi själva ännu inte har gjort men som någon visare person känner till (ibid, s 174)

En text innehåller inte några universella sanningar som läsaren kan applicera direkt på sig själv och sitt liv. Snarare kan endast meningen och innebörden lära kännas av tolkaren genom att den relateras till läsaren egen specifika situation. Text, erfarenhet och mening kombineras endast i själva tolkningsakten (Gadamer, 1975, s 278-89).

Den tredje anledningen till vuxnas läsning är att upptäcka användbara bilder. Vi vuxna ackumulerar och förenklar en personlig antologi av bilder med kraft och mening för oss. Det kan gälla böcker, karaktärer, scener, uttryckssätt, metaforer och ord (Appleyard, 1994, s 182).

Integration, balans och harmoni är våra långsiktiga hopp. Men vi måste göra val och handla här och nu. Vi är medvetna om gapet som finns mellan det vi är och det vi vill vara. Bilderna som vi samlar på ska fylla ut vår okunskap och ge oss användbara modeller för att ta oss över den klyftan (ibid, s 187f).

De vuxnas läsformer applicerar jag på Berntsen/Larsens läsartbytesmodell i nästa avsnitt.

3.3 Försök till egen teori

SKRIN-projektets rapporter förenar sociologi och psykologi med litteraturvetenskap. J A Appleyard syntetiserar psykologi, litteraturteori och pedagogik.

I kapitlet Tidigare forskning tar jag upp en kanadensisk studie av Catherine Sheldrick Ross som är skriven vid Fakulteten för informations- och mediastudier vid The University of Western Ontario. Rapporten sätter litteraturvetenskap i samband med psykologi. Med sin undersökning av storläsare anser sig Ross ha funnit bevis för att nöjesläsning kan vara en källa till värdefull information.

De olika studierna bildar tillsammans ett mönster som överensstämmer, överlappar eller kompletterar varandra. Genom att kombinera dem ska jag försöka skapa en egen litteraturpsykologisk modell. Avsikten är att få en mer sammansatt bild av skönlitteraturens kvalitativa värde för oss människor. Jag tror nämligen att skönlitteraturen ger oss mycket mer än man direkt, spontant tänker på. Jag tror inte

minst att den skönlitterära läsningen ofta appliceras på det egna livet och för många kan ha bidragit till en förändring eller har varit till hjälp på något sätt i livet. Jag är speciellt intresserad av hur en läsare utvecklas mot en mera reflekterande läsart.

3.3.1 Kombination av teorier

Först kombinerar jag de två teoretiska modellerna, SKRIN-projektets läsarutbytesmodell och J A Appleyards pragmatiska läsares tre psykologiska behov: flykt, sanningssökande och upptäcka användbara bilder (Appleyard, 1994, s 164).

Modell 1:

	Upplevelse	Instrumentalitet
Personlig	<i>Personlig upplevelseläsning/ Identifikation</i>	<i>Personlig instrumentell läsning/ Självreflexion</i>
	Appleyards pragmatiska läsare: Upptäcka användbara bilder	Appleyard pragmatiska läsare: Sanningssökande om det egna livet
Opersonlig	<i>Opersonlig upplevelseläsning/ Avkoppling</i>	<i>Opersonlig instrumentell läsning/ Information</i>
	Appleyards pragmatiska läsare: Flykt	Appleyards pragmatiska läsare: Sanningssökande om världen

Appleyards kategori upptäcka användbara bilder placerar jag som personlig upplevelseläsning, vilket innebär identifikation. Att upptäcka användbara bilder beskrivs som att vi är medvetna om gapet som finns mellan det vi är och det vi vill vara. Bilderna som vi samlar på ska fylla ut vår okunskap och ge oss användbara modeller för att ta oss över den klyftan (ibid, s 187f).

Sanningssökande finns i två former, dels om världen och dels om det egna livet.

Sanningssökande om det egna livet kategoriserar jag som personlig instrumentell läsning, d v s självreflexion. Sanningssökande om världen placerar jag i kategorin opersonlig instrumentell läsning vilket motsvaras av information.

Flykt motsvaras av avkoppling och hamnar i gruppen opersonlig upplevelseläsning.

Appleyard kallar huvudsyftet för distraktion vilket måste anses vara helt i linje med SKRIN-projektets syfte: tidsfördriv och underhållning (ibid, s 165ff).

Vad kan vi dra för slutsatser av den nya modellen? Vi kan av detta se att Appleyard egentligen har fyra likadana kategorier som Berntsen/Larsen, men de har andra benämningar och två av kategorierna är sammanslagna till en men med två olika inriktningar: sanningssökande om det egna livet respektive om världen. Vi får på detta sätt en fylligare beskrivning av varje kategori. Vi kan också enklare studera läsutvecklingens betydelse enligt Appleyards teori och generativiteten blir möjlig att applicera på hans vuxna läsare.

3.3.2 Generativitet

SKRIN-projektet har intresserat sig för fenomenet med generativitet. Ross' undersökning handlar enligt min uppfattning egentligen enbart om fenomenet generativitet (se s 11). Hon kallar sin studie för *Finding without seeking*, och den går ut på att nöjesläsningen ofta ger även andra, ej förväntade, personliga insikter.

Finns det överensstämmelser mellan resultaten av generativitet i SKRIN-projektets svenska respektive danska undersökning? Undersökningarna är samstämmiga på följande punkter:

- Det är upplevelseläsningen som främst genererar nya utbytesformer.
- Opersonlig upplevelseläsning genererar personlig sådan.
- Personlig upplevelseläsning genererar framför allt ett personligt instrumentellt utbyte.
- Varken opersonligt eller personligt instrumentellt utbyte tycks avkasta andra utbytesformer i nämnvärd grad .
- Generativitet går från det upplevelseorienterade till det instrumentella, inte tvärtom.

I Ross' kanadensiska studie av vuxna storläsare redogjorde läsarna ofta för en bok vald till nöjesläsning men beskrev sedan insikter som den givit som de kunde relatera till sig själva och sina egna problem (Ross, 1998, s 10). Jag föreslår att de olika kategorierna kan överföras till SKRIN-projektets läsartbyteskategorier enligt nedan:

- 1) Uppvaknande / nya perspektiv / utvidgande av möjligheter // Personlig instrumentell läsning
- 2) Identitetsförebilder // Personlig upplevelseläsning
- 3) Uppmuntran, tröst, bekräftelse av egenvärde, styrka // Opersonlig upplevelseläsning, personlig upplevelseläsning, personlig instrumentell läsning
- 4) Sammanhang med andra / medvetenhet om att inte vara ensam // Personlig upplevelseläsning
- 5) Mod att genomföra en förändring // Personlig instrumentell läsning
- 6) Acceptans // Personlig instrumentell läsning
- 7) Oegenlyttig förståelse av världen // Opersonlig instrumentell läsning (ibid, s 6ff)

Uppvaknande, nya perspektiv och utvidgande av möjligheter placerar jag som personlig instrumentell läsning eftersom det är en form av medveten självinsikt som är typisk för den kategorin.

Identitetsförebilder tillhör personlig upplevelseläsning som i den ursprungliga modellen, Berntsen/Larsens taxonomi för läsutbyte, även beskrivs som identifikation (se s 9).

Uppmuntran, tröst, bekräftelse av egenvärde och styrka är termer med känslolinhåll som jag anser kan uppträda vid såväl opersonlig som personlig upplevelseläsning samt personlig instrumentell läsning.

Sammanhang med andra och medvetenhet om att inte vara ensam kategoriseras som personlig upplevelseläsning. Ross' exempel visar att detta är en form av identifikation, en spegling av sitt liv i andras eller en upplevelse av att stå i samband med andra människor (Ross, 1998, s 8f). Hädanefter kallar jag det för socialt sammanhang. Det har likheter med Berntsens/Larsens karakteristik av personlig upplevelseläsning som social förståelse. Den sociala funktionen har de funnit vara dubbel. För det första blir läsoplevelsena ofta föremål för samtal och för det andra har de givit läsaren en upplevelse av att ha sällskap av en annan människa (Berntsen/Larsen, 1993, s 156ff). Socialt sammanhang uppfattar jag som globalt mänskligt, igenkännande i andra

människors liv, och social förståelse som en social funktion på ett mera personligt plan, att umgås med böcker eller med andra människor med böcker som ämne.

Mod att genomföra en förändring måste anses höra hemma i gruppen personlig instrumentell läsning som enligt Furhammar innebär att läsaren reflekterar över sin identitet eller livssituation i ljuset av läsningen så att det leder till ökad självinsikt.

”Kanske kan det också leda till direkta förändringar på det personliga planet” (Furhammar, 1997, s 143).

Acceptans betraktar jag som en terapeutisk funktion, en form av bearbetning (se s 10f), och placerar därmed i kategorin personlig instrumentell läsning.

Oegennyttig förståelse av omvärlden är detsamma som information eller sanningssökande om världen och klassificeras som operationell instrumentell läsning.

3.3.3 Utveckling från operationell till personlig läsning

Det är två faktorer som verkar ha betydelse för att ett personligt lässätt ska utvecklas. Den ena är att en personlig läsning motiveras av ett känslomässigt behov hos läsaren, där grunden är i första hand emotionell och inte kognitiv. Den andra är att betydelsen av att läsaren har lärt känna olika textgenrer och är öppen för att möta olika texter (Berntsen/Larsen, 1993, s 187f).

Innebörden i detta kan ha betydelse för hur man motiverar barn så att de blir varaktiga läsare, menar Berntsen/Larsen. De anser att det är speciella sociala omständigheter i barnens tillvaro som skapar ett känslomässigt behov av läsningens upplevelsemässiga kvalitet. Barn ska inte tvingas att läsa i en speciell riktning. En omfattande och kritiklös läsning gynnar läsförmågan till att senare i livet göra personliga läsval (ibid, s 188).

Appleyard undrar om det kan vara så att läsningen med ändamålet flykt, den romantiska litteraturen, ger läsarna erfarenheter som förbereder dem för förändringar senare i livet (Appleyard, 1994, s 171). Här antyds att den här typen av operationell läsning kan innebära en förberedelse för att senare kunna övergå till en annan läsform.

Det finns direkta paralleller till Berntsen/Larsen i Appleyards iakttagelser om vad som gynnar barns läsning. Appleyard försvarar läsningen av äventyrsböcker i senare barndom med att de är tillfredsställande för barnen med sin kombination av enformighet och mångfald (ibid, s 59ff). Han låter förstå att vi vuxna inte bör kritisera barnens val av litteratur.

Av detta tycker jag mig kunna dra en slutsats. Nämligen den att omfattande operationell läsning utan åtskillnad, oavsett läsarens ålder, uppenbarligen utgör en plattform för att läsaren vid ett senare tillfälle - när ett känslomässigt behov uppstår – ska kunna övergå till en annan mera komplex läsart.

3.3.4 Litteraturpsykologisk modell

Jag gör en sammanställning av SKRIN-projektets läsartkategorier och Appleyards pragmatiska läsares psykologiska behov samt Ross' sju kategorier. Min litteraturpsykologiska modell är ett försök att kombinera psykologi, individual-, social- och utvecklingspsykologi, med litteraturvetenskap. Modellen är sociologisk och deskriptiv.

Modellen kommer jag att använda som utgångspunkt för min klassificering av läsarna när jag bedömer den betydelse och det kvalitativa värde som skönlitteraturen har och

har haft för de olika individerna i deras liv. Med hjälp av den ska jag även försöka se om ett överskridande läsutbyte föreligger.

Modell 2: Litteraturpsykologisk modell (se s 7):

	Upplevelse	Instrumentalitet
Personlig	<p><i>Personlig upplevelseläsning/ Identifikation</i> Upptäcka användbara bilder Identitetsförebilder Sammanhang med andra Medvetenhet om att inte vara ensam Uppmuntran Tröst Bekräftelse av egenvärde Styrka</p>	<p><i>Personlig instrumentell läsning/ Självreflexion</i> Sanningssökande om det egna livet Uppvaknande Nya perspektiv Utvidgande av möjligheter Uppmuntran Tröst Bekräftelse av egenvärde Styrka Mod att genomföra en förändring Acceptans</p>
Opersonlig	<p><i>Opersonlig upplevelseläsning/ Avkoppling</i> Flykt Uppmuntran Tröst Bekräftelse av egenvärde Styrka</p>	<p><i>Opersonlig instrumentell läsning/ Information</i> Sanningssökande om världen Oegennyttig förståelse om världen</p>

Jag kommer sedan att försöka bedöma betydelsen dels av den åldersrelaterade läsutvecklingen och dels läsutvecklingen från opersonlig till personlig läsning, om den har inträffat, och i så fall när och av vilken anledning.

I grunden finns orsakerna till att ett läsintresse har uppstått.

4. Metod

I metodikdelen använder jag mig av Holme & Solvangs *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. För den direkta planeringen av intervjuernas genomförande konsulterar jag Jan Trosts bok *Kvalitativa intervjuer*. Han går i detalj igenom allt vad man bör tänka på från klädsel och lokal till redovisningsmetodik. Eftersom intervjuerna bygger på att förtroende kan skapas mellan intervjuare och intervjuad så lägger jag stor vikt vid att formerna för samtalen ska vara så genomtänkta och bra som möjligt.

Hela min undersökning baseras på life history-metodik, varför jag studerar två olika böcker inom det ämnet. Den första är *Folkbildning och bibliotek: på spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden* som är skriven av en grupp forskarstuderande vid Bibliotekshögskolan i Borås under ledning av Maj Klasson. Här finns både teoretiska resonemang och praktiskt genomförda life histories redovisade. Den andra boken, som jag använder mig av, utvecklar metodiken runt life historys ytterligare. Det är Minna Salminens *Att berätta och tolka liv: metodologiska problem i nyare life history-forskning*.

4.1 Kvalitativ intervju

Kvantitativa studier använder sig av siffror och jämförelser. I kvalitativt tänkande använder man sig inte av siffror eller ord som längre, fler eller mer. Ett fullt kvalitativt tänkande undviker helt den sortens jämförelser (Trost, 1993, s 8).

Om man är intresserad av att förstå människors sätt att resonera eller reagera eller att särskilja eller urskilja varierande handlingsmönster så är det rimligt att göra en kvalitativ studie (ibid, s 16).

Jag är inte intresserad av jämförande tal utan av att förstå bakomliggande orsaker till människors beteende. Detta är skälet till att jag väljer kvalitativ metod.

Trost använder termen kvalitativa intervjuer eller informella intervjuer medan han är tveksam till begreppet djupintervju som förknippas med psykoanalys. Kvalitativa intervjuer ”går bland annat ut på att förstå hur den intervjuade tänker och känner, vilka erfarenheter den har, hur den intervjuades föreställningsvärld ser ut” (ibid, s 23f).

Kvalitativ metod kännetecknas av närhet till forskningsobjektet. Som forskare försöker man sätta sig in i den undersöktes situation och se världen från hans eller hennes perspektiv (Holme & Solvang, 1997, s 92).

Fyra principer bör ligga till grund för den kvalitativa undersökningsmetodiken:

- Närhet till undersökningsenheterna
- Sann eller riktig återgivning av vad som skett
- Deskriptiva beskrivningar bör känneteckna rapporten
- Rapporten bör innehålla direkta citat som visar individens eget uttryckssätt (ibid, s 93)

I kvalitativa studier står inte den statistiska representativiteten i centrum. Avsikten är att man ska få en större förståelse för vissa faktorer. ”Vad man vill är att få tag i enheter

som man utifrån vissa underliggande sociala förhållanden räknar med kan ge en mer nyanserad bild av den företeelse man studerar” (ibid, s 94).

Närheten mellan forskaren och det undersökta kan vara ett problem i sig som kan skapa bestämda förväntningar och ett beteende utifrån dessa. Forskaren måste försöka få fram de uppfattningar som är personernas egna. Det uppnår man bäst genom att inta rollen som den intresserade lyssnaren (ibid, s 98).

”Styrkan i den kvalitativa metoden ligger i att undersökningssituationen liknar en vardaglig situation och ett vanligt samtal”. Forskaren utövar den minsta styrningen i den kvalitativa intervjun vad gäller undersökningssituationerna. Avsikten är att de ska få påverka samtalets utveckling utifrån forskarens tematiska ramar. Men det är viktigt att man får svar på de frågor som ska belysas. Men det kan i mycket likna ett vanligt samtal där vi ”vaskar fram” informationen ur samtalet (Laursen, se Holme & Solvang, 1997, s 99).

Intervjusituationen är mycket krävande för både forskare och den som utfrågas. Forskaren måste ha stor inlevelseförmåga och förstå och följa upp det som den intervjuade berättar om för att få fram efterfrågade uppgifter. Samtidigt får man inte ”pracka sina egna uppfattningar på den intervjuade” (Holme & Solvang, 1997, s 105). Även icke-verbala reaktioner ska noteras. Forskaren måste lägga sig vinn om att vara öppen och uppmärksam (ibid).

Det fordras att en tillit kan byggas upp. Det är endast möjligt om deltagandet är frivilligt. ”Intervjun kan snabbt utvecklas till allt från absurd teater till rutin” (Borum & Enderud, se Holme & Solvang, 1997, s 106). Fyra huvudelement är avgörande för resultatet, dessa är undersökningens olika teman, roller, aktörer och kulisser. De teman som man har kan vara olika svåra att prata om. Psykiska situationer är svårare att prata om än t ex fritidsintressen.

I rollerna ligger de förväntningar som aktörerna har på varandra som personliga relationer eller statuskillnader. Detta kan påverka svaren. Man kan förhindra att det uppstår genom att betona att det är den intervjuades åsikter som man vill få fram. ”Vidare är *aktörens förmåga att delta* i den samspelssituation som intervjun innebär väsentlig för resultatet” (Holme & Solvang, 1997, s 107). Det är viktigt att skapa rätt stämning och att fånga upp signaler och att inte gå för fort fram. En svår balansgång är att få ut tillräckligt med information utan att pressa intervjupersonen på mer än han vill ge. Till sist är kulissen, d v s miljön viktig. ”Förhållanden som tid, plats, hur man sitter, hur förberedd man är eller om man har teknisk apparatur som bandspelare inverkar på det klimat som uppstår under intervjun” (ibid).

4.2 Life history-metodik

Life history-metoden innebär att man utvinnet kunskap genom att analysera enskilda människors livshistorier. Metoden används inom ett flertal ämnen som sociologi, historia, pedagogik, litteraturvetenskap m fl. Det är en rent kvalitativ metod som ofta innebär att materialet ger analysmetoden. Frågeställningarna förändras och får sin slutgiltiga form under det att forskningsprocessen framskrider. ”Metoden utgår från en respekt för individen som skapare av sitt eget liv och (främst i den tidigare forskningen) samhället. Man utgår också från att individens tolkning av sin omgivning och sitt liv har ett vetenskapligt värde”(Salminen-Karlsson, 1994, s 7).

I forskningen gör man skillnad på de två begreppen levnadsberättelse och levnadshistoria (se s 7). Minna Salminen-Karlsson kallar dessa termer för livsberättelse och livshistoria. Jag väljer att kalla mina informanternas berättelser för levnadsberättelser (life story), medan jag benämmer min tolkning av den intervjuades berättelse levnadshistoria (life history).

”Som i all kvalitativ forskning är vi inte ute efter att servera objektiva sanningar, utan vi vill beskriva och förstå individuella skeenden i samtiden. Ytterst sett ger det oss också kunskaper om samhället” (*Folkbildning och bibliotek*, 1997, s 60). Varje människas historia är unik och viktig och kan dels ge inblick i det enskilda människoödet i ett historiskt perspektiv och dels ge oss kunskap som underlättar förståelsen för det närvarande. Det kan ge oss en handlingsberedskap för framtiden (ibid, s 60f).

En analys av livshistorier ger kunskap om såväl biologiska, psykologiska och sociala faktorer och även en människas fysiska omgivning (Salminen-Karlsson, 1994, s 23).

Salminen-Karlsson behandlar fyra problemområden inom life history-forskningen, förutom den allmänna beskrivningen av metoden som sådan. Jag skulle vilja sammanfatta de fyra problemområdena enligt följande:

- 1) forskarens roll vid utformandet av livsberättelsen, etiska frågeställningar
- 2) intervjusituationens betydelse för berättelsen
- 3) analysfasen där den enskildes livshistoria ska ligga till grund för mer generella strukturer
- 4) förhållandet mellan den intervjuades tolkning av sitt liv och forskarens analys.

Slutligen behandlar Salminen-Karlsson resultatets form och hennes huvudpunkt är konstaterandet ”att life story-metoden inte leder till exakt och fast kunskap eller teoribildning” (ibid, s 8f).

4.3 Pilotstudie

Jag betraktar mina intervjuer av två äldre läsare i kursen Människans förhållande till bibliotek (se s 1) som en pilotstudie. Den undersökningen var dock mer inriktad mot att se skillnader mellan läsare och icke-läsare eller mellan olika faser i livet med regelbunden läsning respektive sporadisk läsning och orsaker till det. Den behandlade inte frågan om samband mellan särskilda händelser i livet och litteraturval. Det fanns ingen fråga som berörde om de hade fått hjälp av böcker eller om någon bok hade medfört en förändring i deras liv. Studien var koncentrerad kring frågor om orsaker till läsintresse, litteraturtillgång, litteraturförmedling och föredragen litteratur genom livet. Pilotstudien är ändå till stor hjälp för att genomföra denna undersökning. Speciellt för att jag har fått prova på life history-metodiken. Inriktningen på frågorna har ändrats mest på grund av att jag har hittat tidigare forskning som jag har blivit intresserad av.

4.4 Urval av intervjupersoner

Urvalet sker på så sätt att jag tar kontakt med några pensionärsorganisationer i Mellansverige. Jag frågar efter personer som vill delta i en undersökning kallad Skönlitteraturens värde för en magisteruppsats vid Bibliotekshögskolan i Borås. Kravet är att de har varit pensionerade i något år och är intresserade av och tycker att skönlitterär läsning är värdefull för dem. Att deltagandet är helt frivilligt är ett viktigt

kriterium för urvalet. I de olika pensionärsföreningarna anordnas bokcirkclar som kontaktas i sin tur. De som vill delta i undersökningen ringer sedan upp mig för att komma överens om tid och plats för intervjun. Det visar sig att det endast ingår kvinnor i dessa bokcirkclar.

4.5 Genomförande

Jag väljer att göra bandinspelade intervjuer. Bandspelare har både för- och nackdelar. Fördelarna är att man kan lyssna till tonfall och ordval igen och att man kan skriva ut intervjun och se ordagrant vad som sades. Man behöver inte anteckna hela tiden utan kan koncentrera sig på frågorna och svaren. Till nackdelarna hör att det tar tid att lyssna och spola fram och tillbaka och gester och mimik framgår i vilket fall inte. Andra nackdelar är att det är tidsödande att skriva ut hela intervjuerna. Många människor vill inte bli inspelade på band och det måste man acceptera (Trost, 1993, s 50f).

Valet av lokal uppmärksammas av Trost som betonar att miljön ska vara så ostörd som möjligt. Det är också viktigt att intervjupersonen känner sig trygg i miljön. Intervjuarens hem är utesluten eftersom den intervjuade kommer i underläge där. Den intervjuades hem är bra ur trygghetssynpunkt men kanske inte ostört nog. Den intervjuade kan själv få välja lokal, men det är bra om man har ett förslag så man inte överlämnar ansvaret helt. ”Oavsett var intervjun sker så är det viktigt att man i anslutning till analys av materialet kan resonera kring vilken inverkan lokalen kan ha haft på trovärdigheten hos data” (ibid, s 41f).

Vid inledningen av kontakten med den intervjuade eller vid intervjutillfället ska man ”upplysa om att det man talar om betraktas som strängt konfidentiellt, dvs. ingen utomstående kommer någonsin att få ta del av något på sådant sätt att den enskilde kan röjas eller igenkännas” (ibid, s 39-40). Dessa löften *måste* hållas. Som intervjuare får man inte heller tala om för någon *vem* man har intervjuat eller vem som eventuellt har vägrat att bli intervjuad. Den intervjuade får naturligtvis själv berätta för vem han eller hon vill både om intervjun och dess innehåll. Men det får jag som är intervjuare inte göra (ibid, s 40).

De som ska intervjuas får frågorna någon vecka i förväg. Salminen-Karlsson tar upp detta problem med berättandet av levnadshistorier att det ofta ”innebär början på en reflektionsprocess, en mer eller mindre medveten omdefiniering av självet och det förflutna”. Hon nämner ett fall där intervjupersonen var nöjd med sin berättelse först efter den femte intervjun (Salminen-Karlsson, 1994, s 30). Jag tror mig undvika upprepning av intervjuer om jag ger de olika informanterna tillfälle att i lugn och ro hemma i förväg tänka tillbaka på sitt liv utifrån intervjumanualen.

4.6 Redovisningsmetod

I ett avsnitt om forskningsetiska frågor i *Folkbildning och bibliotek* framhåller man att informanten har rätt att få ta del av utskriften av intervjuer eller dylikt. ”Informanten kan också ställa krav på att inte nedvärderas eller ställas ut till betraktande på ett otillbörligt sätt. Forskaren måste kunna skapa både närhet och distans till sitt material för att på bästa sätt göra det rättvisa” (*Folkbildning och bibliotek*, 1997, s 67). Informanterna får läsa utskriften av sin egen intervju för att lämna synpunkter på den. De får också ett exemplar av den färdiga uppsatsen om de så önskar.

Förutom analysen ska forskaren på något sätt ge röst åt de intervjuade i rapporten. Både forskarens och subjektets röst ska höras. ”Life story-rapporter är varken biografi, autobiografi eller dokumentärer utan berättelser där personer med olika målsättningar och bakgrund samtalar med varandra, där subjektets autentiska livshistoria filtreras genom en annan människans medvetenhet” (Salminen-Karlsson, 1994, s 48).

I life story-metoden uppmärksammas problemet med integritetsskyddet. I en levnads-historia är det lätt att en individ blir igenkännbar eftersom informationen om en individ är så pass omfattande. Samtidigt vill man inte ta bort alltför många uppgifter eftersom det påverkar berättelsens autenticitet. Detta är ett dilemma som forskaren själv får finna lösningen på (ibid, s 49).

5. Resultatredovisning

5.1 Inledande resultatredovisning

Undersökningen bygger på intervjuer med sju kvinnor i åldern 68-79 år. Jag kände ingen av de intervjuade sedan tidigare. För att göra framställningen levande presenteras intervjuerna som life histories. I kapitlet Resultatanalys tar jag sedan upp egna tolkningar och intryck under speciella rubriker. Alla intervjuade har fiktiva namn för att garantera deras anonymitet. Viss information är redigerad för att det inte ska vara möjligt att identifiera någon. I kapitlet Diskussion ställer jag resultatet mot tidigare forskning och valda teorier. I Slutsatser konstaterar jag vilket resultat undersökningen har givit utan att härleda det till speciella personer.

Intervjuerna har tagit mellan femton minuter och en timme. Även om jag hade en färdig och i förväg utlämnad intervjumanual så fick samtalen olika utformning. Vid analysen utifrån mina frågeställningar upptäckte jag att ibland hade inte alla frågor besvarats. Jag betraktade samtalet och levnadsberättelsen i sig som så viktiga att jag inte märkte när luckor hade uppkommit. Ändå ställde jag en del uppsamlade frågor på slutet av varje intervju. Jag var väldigt försiktig med följdfrågor som lätt blir ledande, eftersom jag ville att svaren skulle komma från de intervjuade själva. Med flit lämnade jag därför ibland frågor obesvarade. Genomgående för uppsatsen är med andra ord att levnadsberättelsen är prioriterad framför enskilda frågor.

Läsarporträtten innehåller citat för att göra framställningen så levande som möjligt. Citaten har talspråksform men är i vissa fall bearbetade så att småord eller upprepningar har tagits bort eller ofullständiga meningar har avslutats. Detta dock utan att innehållet och andemeningen har förvanskats.

5.2 Sju läsarporträtt

Generellt sett så är alla läsarporträtt nedkortade i utskriften. Jag har belagt titlar och författare i största möjliga utsträckning och kompletterat ofullständigheter för att senare kunna artbestämma läsningen. Undantag har jag gjort för barnböcker eftersom de inte analyseras lika ingående. Litteratur som är att beteckna som facklitteratur har jag helt enkelt inte tagit upp. Informanterna har läst ett första utkast av utskriften av sitt porträtt och haft tillfälle att ha synpunkter på det. En del korrigeringar har gjorts därefter. Jag har i vissa fall i ett senare skede skrivit till, eller om, någon detalj som jag vid analysen märkt borde ha förtydligats. De intervjuade har inte fått ta del av de slutgiltiga porträtten. Avsikten har inte varit att de intervjuade ska godkänna mina utskrifter utan mer en avstämning av om jag har uppfattat det väsentligaste rätt. Jag ville också att informanterna skulle känna till att det förekommer direkta citat, så det inte kommer som en överraskning för de som sedan eventuellt läser uppsatsen i sin helhet .

Intervjuerna genomfördes i olika föreningslokaler respektive i en informants hem. Föreningslokalerna visade sig samtliga vara en ostörd och neutral miljö. Informantens hem fungerade på ett likvärdigt bra sätt. Lokalen har inte inverkat på resultatet i något fall.

Fyra av intervjuerna genomfördes när samtliga fyra var närvarande och lyssnade på varandras berättelser. Det var ett praktiskt önskemål från de intervjuade som kände

varandra väl sedan tidigare. Efter viss tvekan accepterade jag detta som man i handböckerna avråder från. Orsaken är att det kan inverka på svaren. I de fall en annan än den intervjuade har haft kommentarer har jag placerat dessa meningar under den person som faktiskt fällde yttrandet. Det ställde större krav på koncentrationen att genomföra gruppintervjun. Eftersom det var den sista intervjun och jag hade litet erfarenhet var det möjligt att hantera.

Alla intervjuer utom en spelades in på band. Samtidigt förde jag kortare anteckningar och fick i tre fall behålla de intervjuades egna anteckningar. De var mig till mycket hjälp. Speciellt i det fall där bandinspelningen av misstag inte fungerade. Jag fick här också använda mig av mitt kortidsminne och skrev direkt efter intervjun ner svar på frågorna.

Att de intervjuade ingår i tre olika bokcirklar kan ha påverkat resultatet. Inom bokcirkelarna har det förts en öppen dialog om intervjufrågorna som samtliga har fått en tid i förväg. Det har hjälpt minnet på traven men kan samtidigt bitvis ha styrt vilken litteratur som kommit upp. Det finns en liten tendens till att vissa titlar och författare återkommer gruppvís. Det är svårt att säga hur stor inverkan det har. En del författare och titlar går igen hos nästan alla eftersom de var väldigt aktuella när den här generationen växte upp. I litteraturcirkelarna läser de också vissa, ofta nyutkomna, böcker och en del av de titlarna återkommer hos flera. Den största samstämmigheten i undersökningresultatet beror antagligen ändå ytterst på att de intervjuade tillhör samma åldersgrupp, de är ”barn av sin tid”, och på att alla är kvinnor. En annan viktig faktor är att de är särskilt intresserade av att läsa skönlitteratur och därmed orienterade inom området. Men enskilda intervjuer av personer helt oberoende av varandra skulle kanske ge ett mera heterogent resultat. Bokcirkelarna har fördelen att de bidrar till att var och en har kunnat erinra sig en större mängd litteratur än som annars skulle ha varit fallet.

Sammanfattningsvis är min allmänna reflexion om intervjuerna och resultatet att de böcker som nämns är litet slumpartat, bortsett från böcker som har haft särskild betydelse. Det förefaller finnas en tendens att man minns flera böcker från barndom och ungdom samt från de senaste åren, medan de böcker som man har läst åren däremellan lättare glöms bort. Åtskilliga titlar och författare har de intervjuade tagit fram genom att titta i bokhyllan hemma, prata med släkt och vänner och rannsaka sitt minne. Det var också avsikten med den i förväg utdelade intervjumanualen. Men jag är medveten om att den berättelse som jag har fått skulle kunna se litet annorlunda ut en annan dag. Att överblicka hela sitt liv och sin livslånga skönlitterära läsning har många infallsvinklar som kan skifta från en stund till en annan.

5.2.1 Anna

Anna är 74 år och har bott i storstadsområde och på mindre orter. Hon har gått i folkskola, sju klasser, kvällsskolor och folkhögskola. Hon har arbetat som sekreterare på kontor och på bank.

Anna berättar att mor och far läste och att de köpte böcker varje månad. ”När jag var väldigt liten läste de sagor för mig. Vi sjöng också mycket. Jag fick lära mig visor”. Hon tror att mamman läste ur en skolbok som hon själv hade haft under sin skoltid. Annars läste de ur sångböckerna, t ex Alice Tegnér’s alla småbarnsvisor när hon var riktigt liten. Det blev ungefär hälften sagor och hälften visor. ”Det var inte så mycket med böcker då förr i tiden”. Men mamma och pappa hade några hyllor mellan sina linneskåp. ”Det var så fint på den tiden att det var glasfönster, där kom det mer och mer

böcker efter att folkbildningen kom”. Föräldrarna var med i Svalans bokklubb och någon mera. Men de böckerna var egentligen inget för henne.

I småskolan läste fröken sista timmen varje lördag. Vid nio, tio, elva års ålder fick de börja låna böcker i skolans lilla bibliotek. ”Min första bok som jag läste själv, då var jag tio år, den hette *Sampo Lappelill*”. Anna minns också att hon lånade *Barnen ifrån Frostmoffället*. Fröken hade talat om åtminstone den första boken, men troligen även den andra, i förväg. De fick låna böcker varje vecka. Varje jul fick hon *Flickornas julbok* och andra flickböcker i samma stil.

Vid femton års ålder, efter skolan och när hon hade flyttat, läste Anna alla Sigge Starks böcker. Hon lånade dem på bibliotek, köpte dem och läste novellerna i tidningar. ”Det var nog bara Sigge Stark och musiken på den tiden”.

Det finns inga speciella händelser i livet som har haft avgörande betydelse för Annas läsintresse. Hon tyckte bara att det plötsligt var roligt att läsa. Hon älskade att stå och titta i fönstret på en stor bokhandel som hon passerade ibland.

Anna kan inte peka på några speciella förebilder.

Böcker som har haft avgörande betydelse för läsintresset är Stig Trenters deckare och Stockholmsskildringar.

Som vuxen har Anna också läst och tyckt om Henning Mankell, både hans deckare och romaner. ”En bok som hette *Tim*, den gjorde verkligen ett starkt intryck på mig”. Den är skriven av samma författare som *Törn fåglarna*, Colleen McCullough. Som tidsfördriv och för att det är roligt har hon tyckt om att läsa Barbara Cartlands romaner som är litet lättsamma. Det finns en liknande författare som hon inte minns namnet på. Båda skriver i lättare stil och om ”små kärlek”.

Favoritlitteratur är nog deckare för att hon vill ha litet spänning. ”Jag vill ha sådana där jag får reda på vad som har hänt först och sedan nystar upp det”. Hon nämner att hon har läst *Utvandrarna* av Vilhelm Moberg och ”alla de där andra”, men egentligen inte tänkt på att det är skönlitteratur. Jag tolkar det som att hon menar realistiska berättelser. Poesi och lyrik tycker hon kan vara fint men ”jag kan inte koppla av så länge att jag hinner njuta av det, men den tiden kanske kommer också, jag kanske har den kvar”. Men Anna tycker att Nils Ferlin är ”lätt att läsa samtidigt som han är skojig och litet frisk”. I en studiecirkel läste de *Eddan* av Snorre Sturlasson, ”men den var för tung”, de läste sagorna bredvid i stället.

Den funktion som skönlitteraturen fyller för Anna är att ”man kopplar bort verkligheten den lilla stunden när man läser, det är liksom att fly litet grand”. Hon avslutar med att säga ”men läsa är livet”.

5.2.2 Britta

Britta är 79 år och har bott på mindre orter. Hon har gått i folkskola, realskola, handelsskola och hon har läst en sekreterarkurs samt några gymnasiekurser. Britta har arbetat som sekreterare på ett företag. En stor del av livet har hon varit politiskt aktiv. Hon har varit studiecirkelledare i olika ämnen.

Om barndomens läsning säger Britta att ”det är hemmet det beror på att jag har läst så mycket”. Föräldrarna läste ramsor och sjöng mycket också. I hemmet fanns det ett stort handgjort bokskåp, som en släkting hade tillverkat, med böcker. ”Olämpliga böcker låstes in”. I bokskåpet fanns romaner av Selma Lagerlöf, Moa Martinsson och Ivar Lo-Johansson, H C Andersens verk, Bröderna Grimms sagor, *Illustrerad världshistoria*, *Uppfinningarna*, *De fem världsdelarna*, dikter av Daniel Fallström, Charles Dickens, August Strindberg, Albert Engström och Zacharias Topelius, *Upptäckternas tidevarv* och många, många fler. Föräldrarna köpte serier av 25-öresböcker som var förkortade klassiker. De hade läst mycket som unga. Inför vår intervju har hon tittat tillbaka på samlingen och ”det bästa som jag hittade var *Arbetets söner* från 1906”.

Själv lånade Britta ”hela *Barnbiblioteket Saga* i tur och ordning på biblioteket” i barndomen. Det fanns ett bra bibliotek på orten. Det byggdes så småningom ett nytt som hon i egenskap av politiker medverkade till.

Alla syskonen hade god läsförmåga, så det var inget hinder. Eftersom hon var äldst i syskonskaran fick hon vara barnvakt ibland och högläsa för syskonen när de skulle sova.

”I skolåldern var det *Nils Holgerssons underbara resa*, den höglästes i skolan”. Britta kommer också ihåg *Barnen ifrån Frostmofjället*.

”Genom att föräldrarna var med i politiska grupper och fackföreningar och läste sådant blev jag inriktad på att jag ville veta mera”. Britta nämner en bok som hon minns speciellt som hon blev väldigt berörd av och som hon har läst flera gånger. Den heter *Kung Kol* av Upton Sinclair. Sedan läste hon Ivar Lo-Johanssons *Bara en mor*, Moa Martinssons *Mor gifter sig* och *Kungens rosor*; hon har alla i den serien som är självbiografisk. Émile Zolas *Nana* lånade hon och läste och såg den även som teater. ”För teater tycker jag hör ihop med litteratur, för mig har det gjort det”. Hon har gått mycket på teater med en teaterintresserad syster, ”vi hade abonnemang, det var billigt på den tiden när vi var unga”. Viktor Rydbergs *Singoalla* är en annan bok som hon har läst. ”Det var sådana böcker som gjorde intryck”. Hon tror att hon har läst den flera gånger.

På frågan om någon enskild händelse i livet har haft avgörande betydelse för läsutvecklingen svarar Britta att det kan man nog säga. En magister i litteraturhistoria i realskolan fick henne att bli väldigt intresserad av litteratur. Hon beskriver sedan en traumatisk händelse under andra världskriget som hon anser har påverkat hennes val av litteratur. I ungdomen höll Britta på med idrott. Men realskolans idrottslärare gjorde henne besviken sedan han besökt olympiaden i Berlin 1936 och kom hem och var nazistvänlig. Han påverkade sedan dessvärre några elever i samma riktning. En av dessa elever blev arbetskamrat med Britta så småningom. På grund av hennes politiska engagemang som innebar att hon tog avstånd från nazismen blev både hon och hennes man utsatta för hot av den före detta skolkamraten under krigsåren. ”Den där olympiaden satte fart på mig, då blev jag politiskt intresserad på allvar”. Alla andra lärare var lojala. Men hon hade lekkamrater som var nazistiskt klädda. ”Så det där var en väldigt stor händelse för läsutvecklingen också”.

Litteratur som haft avgörande betydelse för läsintresset är ”böcker med sociala motiv, det valde jag med flit för att jag ska veta hur det är, hur det var och hur det kan bli”.

Vilhelm Moberg med *Invandrarna* och *Utvandrarna* tillhörde den litteraturen förutom Upton Sinclair, Ivar Lo-Johansson och Moa Martinsson.

Litteraturen i vuxen ålder täcker även många andra genrer när Britta ger ett axplock som jag sammanfattar här. Bengt af Klintbergs *Svenska folksägner* påminner henne om folksagorna. ”En sak som jag blev väldigt imponerad av var *Kronbruden*, som var fantastisk på teater”, en opera av Ture Rangström efter August Strindbergs drama.

Himlaspelet av Rune Lindström har hon sett flera gånger och tycker mycket om. Andra minnesvärda böcker och författare är Staffan Heimersons *Jag har mina rötter där jag har mina fötter*, Tomas Tranströmers och Alf Henrikssons dikter, Gerda Antti och Victoria Benedictssons *Fru Marianne*. ”Det skadar inte att läsa sådant där gammalt”.

”Sedan har jag tyckt mycket om Stig Claesson och hans underfundigheter”. Sedan är jag också intresserad av forntidsromaner”, hon nämner Rune Pär Olofsson. Här nämnes även Lars Widding, *Min barndom* av Maksim Gorkij, *Anna Karenina* av Leo Tolstoj, *Bomullsplockaren* av B Traven, Hjalmar Söderbergs *Doktor Glas*, Hasse Esons *Med små vita blommor*, Hasse Alfredsson, Evert Taube, Sven Delblanc, Torsten Ehrenmarks roliga böcker, Jan Fridegård och norsk litteratur till exempel av och om Sigrid Undset.

När det gäller lyrik nämner Britta särskilt Nils Ferlin, Dan Andersson och Pär Lagerkvist. ”Jag tyckte bäst om Nils Ferlin, men så var han också teatersinnad; Dan Andersson är så dystert”. Hon delar inte hans ifrågasättande av livet, eftersom hon själv anser att livet är väldigt värt att leva.

Föräldrarna och läraren i litteratur är Brittans främsta förebilder. De musikanknutna böckerna läser hon för att hennes man var intresserad av musik. Hennes svärmor läste också mycket och skrev dikter. Britta hjälpte henne som åttioåring att teckna ned sin barndoms och ungdoms levnadsberättelse. Svärdottern har arvt en stor boksamling och är även hon mycket litteraturintresserad.

Skönlitteraturens funktion är att få reda på saker, speciellt sociala motiv. Britta har bildat studiecirkel och berättarcirkel för att hon vill dela med sig. Hon tycker att läsningen tillför väldigt mycket.

5.2.3 Cecilia

Cecilia är 75 år och har bott på mindre orter. Hon har gått i folkskola och hon har varit affärsanställd.

Det fanns få böcker i barndomshemmet. Föräldrarna sjöng visor och läste ramsor som *Rida ranka*. ”Jag lärde mig läsa före skolan. Jag lärde mig läsa i lokaltidningen. Mormor lärde mig bokstäverna”.

Skolan betydde mycket. ”Högläsningen var det bästa i skolan”. Läsförmågan har alltid varit bra. Hon fick ofta läsa högt i klassen. Det fanns inget bibliotek direkt, men låneböcker fanns. Från tredje och fjärde klass fick man låna böcker.

Som trettonåring fick Cecilia en plats hos sin lärarinna som lärde henne välja böcker.

Vid femton års ålder fick hon en plats hos häradskrivaren i staden. ”Där fanns ett helt rum med böcker”. Hon fick låna av dem men läste även på arbetstid. ”Ibland gick läsningen före arbetet”. Som ung läste Cecilia Sigge Stark och en hel del arbetarförfattare som Ivar Lo-Johansson och Moa Martinsson men även Stig Dagerman.

På frågan om någon speciell händelse haft betydelse för läsutvecklingen svarar Cecilia ”jag hade en moster som var kristen, hon lärde mig läsa *Bibeln*”. När Cecilia var sysslolös gav mostern henne den att läsa, det var *Gamla testamentet* och det tyckte hon inte var så roligt. Men hon har kommit tillbaka till *Bibeln* men nu mest *Nya testamentet*, fast till exempel *Ordspråksboken* och ”*Psaltaren* är bra”.

”Många böcker har jag läst flera gånger, de blir ibland bättre då”. Hon nämner Moa Martinssons *Mor gifter sig* och Kerstin Ekmans *Mörker och blåbärsris*. ”Man känner väl igen sig på något vis”.

Cecilias främsta förebild är folkskolelärarinnan som hon bodde hos en tid efter folkskolan. Hon gav många förslag på böcker och lånade ut böcker.

Arbetarförfattare har haft betydelse. Cecilia gick med i arbetarrörelsens ungdomsförbund, för att kamraterna var med, även om det inte stämde med föräldrarnas ideologi. ”Där skulle man läsa vissa böcker”. Hon tycker att kvalitén på böcker har blivit högre med åren. Hon tycker inte om deckare.

Dagar när det är mörkt eller i mörka stunder läser Cecilia gärna dikter av Gustaf Fröding, Johan Henric Kellgren och Bo Setterlind.

De böcker som hon läser kommer ofta från dottern, som är med i en bokklubb och lånar böcker på biblioteket. De turas om att läsa samma böcker. Hon nämner följande författare och titlar: Kerstin Ekman, Vilhelm Moberg, Åke Wassing, Jan Fridegårds soldatserie, Gerda Antti, Elsie Johanssons *Glasfågeln*, P O Enquists *Livläkarens besök* och Louise Boije af Gennäs.

Läsningen av skönlitteratur får Cecilia att ”tänka på annat”. Det är avkoppling, man kan känna igen sig och får råd och hjälp.

5.2.4 Disa

Disa är 71 år och har bott på mindre orter. Hon har gått i sjuårig folkskola och har sjukvårdsutbildning. Hon har varit affärsanställd och hemmafru.

Det fanns inga böcker alls i hemmet. I fyra-, femårsåldern kom en styvfar in i bilden som var läsintresserad. Han köpte böcker som *Bland tomtar och troll* och *Staden på havets botten*. ”Det var nog där, tror jag, som jag började tycka att det var roligt med böcker”.

Men det var egentligen först i skolan som Disa kom i kontakt med böcker. De hade högläsning, ”Sven Hedins *Från pol till pol* glömmar jag aldrig”. Biblioteket var någon hylla. De fick låna hem böcker, men hemma fick hon inte läsa så mycket förutom läxorna. ”Man skulle göra nytta på den tiden”. *Flickornas julbok* fick hon varje år. Så småningom började Disa i bokklubben Svalan och var med i den många, många år. Margit Söderholm var en av författarna som hon läste. Hon tyckte att Svalan var en bra bokklubb för sådana som hon, för böckerna hade lagom format och ”de hade tydligen valt författare som skulle passa noveller”. En bok som hon heller aldrig glömmar är boken om Semmelweis, läkaren som upptäckte barnsängsfebern. Det finns flera biografier om honom som heter just *Semmelweis*. Alice Lyttkens tyckte hon också om att läsa, till exempel en familjesaga där de första böckerna heter *Lyckans tempel* och *Längtans blåa blomma*.

Någon direkt kritisk punkt i läsutvecklingen kan Disa inte peka på. Men hon menar att hon i olika skeden av livet har läst olika arter av böcker. Som exempel nämner hon en period då hon var intresserad av att upptäcka sig själv och även gick en studiecirkel med det syftet. De läste då mest ”nyttoböcker”.

Hon kan inte läsa om böcker flera gånger. Hon har försökt med *Så nära men ändå fjärran* av Christina Laffeaty.

Ingen speciell litteratur har haft avgörande betydelse för läsintresset. ”Jag har tyckt om böcker av någon outgrundlig anledning, trots att jag inte tycker att jag har något arv”. Disa tycker att hon har provat på väldigt mycket inom böcker. Nyligen lånade hon en deckare, det har hon inte tyckt var så intressant tidigare. Men Henning Mankell gav henne mersmak. Liza Marklund har hon också läst och tycker om. Inom lyrik nämner hon Bo Setterlind. *Din stund på jorden* av Vilhelm Moberg tillhör också de böcker hon minns. Om Disa ska rekommendera någon bok så blir det *Målarens döttrar* av Anna-Karin Palm och *Lucca* av Jens Christian Grøndahl.

Skönlitteraturens funktion är för Disa ”avkoppling men samtidigt är det litet lärdomar i alla böcker nästan”. Hon tycker att ”det berikar väldigt mycket att läsa skönlitteratur för att det inte är sagor”. Man lär sig förstå andra människor och situationer. ”Det är alltid något som man tycker stämmer överens med en själv någonstans”. Det är sällskap för henne som har varit ensam mycket.

5.2.5 Ellen

Ellen är 68 år och har bott på mindre orter. Hon har gått i åttaårig folkskola, läst tandsköterskeutbildning och gått fritidsledarkurser. Hon har arbetat som tandsköterska, varit hemmafru, arbetat som fritidsledare och ekonomibiträde. ”Det viktigaste det var hemmet och skötseln av barn som man gick in för helt på den tiden”.

Hemma var det ”ingen stimulans när det gällde att läsa”. Det var först i nioårsåldern som Ellen minns att hon började läsa. Hon var mycket hos sin mormor som liten. Hos henne fanns morbroderns deckare som hon inte fick läsa. Men hon brukade låsa in sig i en stor garderob så fort hon hade möjlighet och läsa dem i alla fall. ”Det var en otrolig upplevelse, det glömmar jag aldrig, det var spännande”. Hon kunde sitta där ostörd i timtal eftersom hon var ensam barn och inte hade några syskon. Sedan läste hon sagoböcker, *Tusen och en natt*, H C Andersen, *Bland tomtar och troll*. ”Jag tror jag har

läst allt i sagor, jag älskar sagoböcker”. Det fanns någon form av bibliotek på orten där hon lånade eller så fick hon låna böcker av bekanta. Ellen fick läsa själv, det var ingen som läste för henne. Inställningen i hemmet var att man var lat om man läste.

I skolan läste fröken högt och barnen fick också lära in texter ur olika författares böcker och läsa upp utantill. Ellen fick högläsa verser av Erik Gustaf Geijer och Gustaf Fröding. Hon tyckte om att skriva uppsats. Hon minns att fröken läste upp för hela klassen och gav högsta betyg på en uppsats kallad Min bokhylla, men hon tror att det var mest fantasi eftersom det inte fanns så mycket böcker hemma. Det var mycket utantill-läxor på den här tiden som psalmverser till exempel. Hon berättar att hon tyckte om att sjunga de gamla sångerna som de sjöng i skolan, hon var fascinerad av texterna och tänkte mycket på formuleringarna och orden. Hon minns inte om det fanns böcker att låna på skolan.

I tonåren tyckte Ellen inte att det fanns tid att läsa. Man arbetade och gick ut och dansade. ”Det var nog *Veckorevyn* som gällde då i tonåren”, den hade de i hemmet. Hon tyckte om att läsa följetonger i den åldern.

Under åren med barnskötsel läste Ellen mera sporadiskt. Boktitlar och författare i vuxen ålder som hon minns är Vilhelm Mobergs *Utvandrarna* och *Invandrarna*, Selma Lagerlöf, Alice Lyttkens, Sven Delblanc, *Aprilhäxan* av Majgull Axelsson, *Alice och Hjördis -Två systrar* av Alice Nordin och Hjördis Tengbom sammanställd av Per Wästberg, *Boken om San Michele* av Axel Munthe, *Målarens döttrar* av Anna-Karin Palm, Märta Tikkanen och *Hästarnas dal* av Jean M Auel. Hon tycker om att läsa självbiografier så som Liv Ullmans. En deckare som hon tyckte var väldigt trevlig var *Vinprovorna* av Jan Mårtensson. ”*Nana* är väldigt bra också”, skriven av Émile Zola. Hon menar att hon har läst mycket blandat.

Om någon enskild händelse har haft betydelse för läsutvecklingen säger Ellen att det inte finns någon sådan men att vid kriser så har hon tagit till lyriken. Hon tycker mycket om Dan Andersson, styvfadern hade hela hans samling. Annan poesi och lyrik som hon har läst är Johannes Edfelt och Stig Sjödin.

Styvfadern har inspirerat Ellen till läsning. Vilhelm Mobergs böcker har haft betydelse för hennes läsintresse.

Hon tycker om att läsa det mesta och har läst brett och varierat. ”Det är alltid någonting som kan fånga i en bok”.

Läsningens funktion är för Ellen ”verklighetsflykt en hel del, komma bort från den trista vardagen”. Hon tycker också att man lär känna sig själv väldigt bra och får inblick i andra människors liv och leverne. Hon menar att man har något att längta efter när man har en bra bok och saknar den när man har läst ut den.

5.2.6 Fanny

Fanny är 71 år och har bott på mindre orter. Hon har gått i sexårig folkskola med fortsättningsskola och sedan har hon gått sömmerskekurser och kontorskurser. Hon har arbetat som sömmerska, expedit, varit hemmafru och arbetat med administration.

”Det fanns inga böcker hemma, inte vad jag kan komma ihåg, det fanns inte ens en radio”. Men det fanns en kristallmottagare i hemmet.

I skolan läste fröken eller någon av eleverna högt. Det fanns ett bokskåp med litet böcker som de läste kapitel ur, men de fick inte låna hem. En bok som hon minns är *Prins hatt under jorden*. Fannys liv blev sedan rörigt och splittrat en tid eftersom hennes mamma dog, hennes pappa blev sjuk och hon och hennes syskon blev flyttade till nya hem. Den familj som hon kom att växa upp i därefter förvaltade ett litet föreningsbibliotek som hon fick sköta om. Hon försökte läsa men fick inte, ”de tyckte inte det var lämplig litteratur för mig”. Men hon tror att hon läste någon bok ibland. *Läkarboken* tyckte hon var bäst, det hade hon nytta av när hon längre fram i livet arbetade på

sjukhus. Ivar Lo-Johansson fanns nog och *Nybyggarna* av Vilhelm Moberg, men hon minns inte för det var så mycket som hände då, en väldig turbulens. ”Böcker jag minns det är inte många och inte hade vi några lästunder och inga boksamtal som jag kommer ihåg, boktillgången det var det enda”. I skolan var det de böcker som de läste tillsammans, annars var det mest läxor. ”Så fort man var ledig så skulle man hjälpa till”. I tonåren hade de *Veckorevyn* i hemmet. ”Jag tyckte om att läsa följetonger, det tycker jag om än idag”.

Som vuxen började Fanny egentligen inte läsa förrän barnen började flyga ut. ”När man arbetade hade man fullt upp och så skulle man hjälpa barnen med läxor och sådant så jag läste inte så mycket då, så skulle man ha litet roligt också”. Några perioder gick de ut och dansade mycket, dels innan de gifte sig och sedan i fyrtioårsåldern. ”Då blev det inte så mycket läsa heller”.

De stulna åren av Margaret Lynn har Fanny läst om tre gånger ”och jag tycker den är lika intressant varje gång”. Hon skulle kunna läsa om den igen. Den handlar om en person som tappar minnet. Hon var med i bokklubben Svalan ett tag och tror att det är därifrån boken kommer.

Jan Fridegårds böcker tycker hon om och Elsie Johanssons *Mosippan* och *Glasfåglarna*. ”*Repslagarens ättlingar* är mycket bra”, skriven av Göte Ingelman. *Broarna i Madison County*, av Robert James Waller, såg hon först på film och läste sedan och tyckte mycket om både och.

Ingen speciell kritisk händelse har haft avgörande betydelse för läsutvecklingen.

Möjligtvis kan biblioteket som det andra hemmet hade ansvar för omedvetet ha haft inverkan på läsintresset. På frågan om inspirerande litteratur svarar Fanny att ”Vilhelm Mobergs böcker har gripit en”. Deckare är inget för henne. Hon har läst Agatha Christies *Tio små negerpojkar* men ”jag fångslades inte av den”.

Läsningens funktion för Fanny är att ”det är roligt att läsa” och att man lär sig väldigt mycket. Hon tycker att man lär sig av språket i böckerna också. ”Det är som att man skulle mista en vän när man slutar en bok. Sedan tar det några dagar innan man kan börja på en ny igen”.

5.2.7 Greta

Greta är 76 år och har bott på mindre orter, i regionalt centra och i storstadsområde. Hon har gått i sexårig folkskola med fortsättningsskola, folkhögskola, sjukvårdsskola och läst en kontorsutbildning samt gått kurser i psykologi och engelska. Hon har arbetat inom försvaret med administrativa uppgifter.

I barndomen fick Greta läsa själv, det förekom ingen högläsning. ”Egentligen började jag att läsa när jag var fem år”. Hon lärde sig läsa själv i en gammal *Bibel* med gammal stil. ”Sedan tyckte visst mamma att jag skulle lära mig riktig stil”. Det fanns böcker hemma, reseskildringar, och hos morfar som var skogvaktare fanns turistföreningens årsböcker. Hon fick *Bland tomtar och troll* i julklapp.

Det var ”inte så värst mycket” högläsning i skolan. Greta minns *Nils Holgerssons underbara resa* från geografiklektionerna. I skolan fanns ett bibliotek som var både ett vanligt bibliotek och skolbibliotek. ”På lördagarna, vi gick ju i skolan på lördagarna då också, var det en av eleverna som gick i sista klass som satt där och lånade ut böcker till oss”. Hon hade livlig fantasi som liten och skrev ibland. Ett alster fick hon publicerat i *Såningsmannen* som fanns i hemmet, det belönades med ett bokpris. Hon hade inga syskon utan var ensam barn och menar att det var därför som hon fantiserade så mycket. Ännu mera ensam blev hon när hennes mamma dog när hon var tretton år.

Greta hade bestämt sig för att läsa ut Margaret Mitchells *Borta med vinden* innan hon gick ut folkhögskolan. Hon har läst den två, tre gånger och tycker att den är mycket tragisk.

Som vuxen har hon läst Hemingway som hon tycker mycket om, *Mimosan blommar om vintern* av Jascha Golowanjuk, Sara Lidman, Kerstin Ekman, Moa Martinsson, Thor Heyerdal, Hjalmar Söderberg, Sven Gillsäter och Henning Mankell. Någon period har hon läst lyrik.

Greta har varit intresserad av böcker hela livet och har inte haft någon särskild förebild. Hon tycker att hon har haft det här med böcker i sig i alla fall sedan sexårsåldern. Ingen enskild händelse har haft avgörande betydelse för läsutvecklingen. Hon har läst en del av Selma Lagerlöfs böcker flera gånger som *Körkarlen* och *Gösta Berlings saga*. *Boken om San Michele* av Axel Munthe har hon också läst om flera gånger.

Greta har varit med i olika bokklubbar, Svalan bl a och en bokklubb i stadens bokhandel. På frågan vad hon helst läser svarar hon ”det är skönlitteratur, det är reseskildringar och det är deckare, jag är allätare”. Men hon tycker inte om alla böcker. ”Det är ju en avkoppling” säger Greta om läsningens funktion. I reseskildringarna till exempel får man inblick i andra delar av världen och inte bara Sverige. ”Man lär sig en del, man hoppas att någonting fastnar, det är ett sällskap”.

6. Resultatanalys

Resultatanalysen är tematiserad i tre områden som har sitt ursprung i frågeställningarna (se s 6), varav de tre sista har ställts samman under en rubrik:

- orsaker till läsintresse
- läsutveckling
- litteraturval och läsningens ändamål

Bakgrundsfaktorer till att ett skönlitterärt läsintresse över huvud taget har uppstått har sitt eget avsnitt kallat *Orsaker till läsintresse*. Under rubriken *Läsutveckling* behandlas läsmönster från barndom till vuxen ålder. Vuxnas läsning tas mycket kortfattat upp där för att i stället analyseras mera ingående i *Litteraturval och läsningens ändamål* där de vuxnas läsning behandlas separat. Det har visat sig fruktbart att göra en kombinationsanalys av läsningens funktion och informanternas litteraturval. Det senare gäller både avseende betydelsefulla böcker och speciella händelser och litteraturval men även litteraturval i allmänhet. På så sätt kan man lättare se samband mellan valet av litteratur och läsningens funktion vilket har avgörande betydelse för fortsättningen av uppsatsen. Tema ett och två är redovisade under gemensamma underrubriker. Det tredje temat är först redovisat för varje individ och därefter gemensamt. För läsintressets orsaker och läsutveckling fyller personliga analyser ingen funktion i uppsatsen. Däremot är individuella analyser nödvändiga i tredje avsnittet för redovisningen av litteraturval och läsningens ändamål. Detta för att det ska vara möjligt att se om ett genererande eller överskridande läsutbyte har skett och för att kunna föra ett resonemang om en utveckling från opersonlig till personlig läsning verkar ha skett. Medan den gemensamma analysen syftar till att se mönster i hela undersökningsgruppens läsning.

6.1 Orsaker till läsintresse

6.1.1 Sociologiska faktorer

Högläsning i hemmet har förekommit hos fyra av de intervjuade. I vissa fall har båda föräldrarna läst och sjungit i barndomshemmet. Två styvpappor har medfört läsintresse och litteratur till hem där ingen läsning och inga böcker förekom tidigare.

Hemmets inställning till läsning har varit positiv i fyra familjer och negativ i tre. Ingen har som barn varit tvingad att läsa. De som inte fick läsa i barndomen läste i smyg i den mån de hade tillgång till böcker. Men det var ofta först i skolåldern när de kunde läsa på egen hand och hade möjlighet att låna böcker. I viss mån har den negativa inställningen haft effekten att barnen har läst böcker som föräldrarna inte har tyckt varit lämpliga. Den vanligaste orsaken till att barnen inte har fått läsa är att nöjesläsning ansågs vara enbart ett tidsfördriv. Man var lat när man läste och skulle göra nytta i stället genom att hjälpa till med olika saker. ”Man skulle göra nytta på den tiden” (Disa). ”Så fort man var ledig så skulle man hjälpa till” (Fanny).

I en familj var föräldrarna med i flera bokklubbar och köpte regelbundet böcker. Och i en annan familj var föräldrarna flitiga bokköpare och hade sedan ungdomsåren samlat på sig en ansevärd mängd böcker. I den senare familjen har föräldrarnas politiska engagemang och tillhörande litteratur överförts till informanten. ”Genom att föräldrarna var med i politiska grupper och fackföreningar och läste sådant blev jag inriktad på att jag ville veta mera” (Britta).

Skoltidens skönlitterära läsning verkar ha haft stor betydelse för flertalet. Alla minns att fröken eller barnen läste högt ur olika böcker. ”Högläsningen var det bästa i skolan” (Cecilia). Ofta nämns titeln på en bok som gjorde ett oförglömligt intryck. ”Sven Hedins *Från pol till pol* glömmar jag aldrig” (Disa).

Det förefaller som skolans skönlitterära läsning öppnade en förut helt eller delvis dold skatt. De som inte tidigare hade introducerats i barnböckernas värld fick nu tillfälle till det. Skolornas låneböcker har haft stor betydelse men där böckerna inte fick lånas hem minskade skolans betydelse avsevärt.

En informant har delat sitt intresse för dramatik med en syster och de har haft teaterabonnemang. ”För teater tycker jag hör ihop med litteratur, för mig har det gjort det” (Britta). En moster har uppmuntrat till bibelläsning. En morbror fick indirekt betydelse genom de hos mormodern kvarlämnade deckarna som en informant läste trots förbud. En morfar hade böcker genom sitt arbete som var roliga att titta i. Genom kamraters politiska engagemang gick en av de intervjuade med i en politisk ungdomsrörelse. Läsning av viss litteratur ingick där.

Arbetsplatser har för en av informanterna haft mycket stor betydelse för läsintresset. En av de intervjuade kom att arbeta först hos sin före detta folkskolelärarinna och sedan hos en häradsarkivarie. Lärarinnan både rekommenderade och lånade ut böcker och hos häradsarkivaren fick hon tillgång till ett stort privat bibliotek. ”Där fanns ett helt rum med böcker” (Cecilia).

Endast en av de intervjuade nämner livspartners betydelse. Hon läser ibland litteratur med anknytning till den nu bortgångne makens musikintresse. Svärmodern var också mycket litteraturintresserad och skrev även litet själv och det har haft inverkan på informantens litteraturintresse.

En av de intervjuade delar sitt intresse för böcker med en dotter. För en annan är det svärdottern som står för gemenskap i litterärt arv och läsintresse. Genomgående betraktar informanterna det som en självklarhet att de läste för sina egna barn när de var små och att de nu läser för sina barnbarn.

6.1.2 Förebilder

Fyra av informanterna anser att en eller flera personer har tjänat som förebild för deras skönlitterära läsning. I ett fall är det föräldrarna, ”det är hemmet det beror på att jag har läst så mycket” (Britta), men också en lärare i realskolan. En arbetsgivare i form av en före detta folkskolelärarinna nämner en annan. För de övriga två är det styvpappan som har varit förebild.

De återstående tre anser sig inte ha haft någon förebild. Men indirekt kan de också ha haft förebilder. Speciellt gäller det två av dessa informanter där föräldrar eller nära släktingar har varit läsare. I det tredje fallet kan familjens förvaltande av ett privat bibliotek ha haft inverkan på läsintresset.

6.2 Läsutveckling

6.2.1 Förskoleålder

Fyra av de sju har fått uppleva högläsning i den här åldern. För en informant kom en styvpappa in i familjen i fyra-, femårsåldern och köpte barnböcker, som jag antar att han läste högt ur för henne. Ganska sent har hon på det viset fått bekanta sig med barnböckernas värld. En annan av informanterna har lärt sig läsa själv i en gammal

Bibel vid fem års ålder. Hon fick *Bland tomtar och troll* i julklapp, men eventuellt först i senare barndom. I vilket fall så har hon fått läsa på egen hand så gott hon har kunnat och tillgången på barnböcker har varit ganska begränsad. Två av de intervjuade har inte kommit i kontakt med barnböcker alls i tidig barndom. ”Det fanns inga böcker hemma, inte vad jag kan komma ihåg, det fanns inte ens en radio” (Fanny).

De som har blivit lästa för har fått höra sagor, ramsor och visor. ”När jag var väldigt liten läste de sagor för mig. Vi sjöng också mycket. Jag fick lära mig visor” (Anna).

Den litteratur som tas upp från förskoleårens läsning är Alice Tegnérns småbarnsvisor, *Rida ranka*, *Bland tomtar och troll* och *Staden på havets botten*.

Informanten som har fått läsa själv och haft mycket liten tillgång till barnböcker har till viss del läst vuxenböcker i stället. De två som inte har vare sig blivit lästa för eller kunnat läsa på egen hand och helt saknat litteratur i hemmet har inte haft någon erfarenhet av skönlitteratur alls i tidig barndom.

6.2.2 Skolålder

I den här åldern har alla utom en haft möjlighet att läsa litteratur avsedd för sin åldersgrupp. ”I skolåldern var det *Nils Holgerssons underbara resa*, den höglästes i skolan” (Britta). Andra högläsningböcker från skoltiden som nämns är *Barnen ifrån Frostmoffället*, *Sven Hedins Från pol till pol*, verser av Erik Gustaf Geijer och Gustaf Fröding och *Prins hatt under jorden*.

I de tre hem där man hade en negativ inställning till annan läsning än läxor hanterade barnen det litet olika, beroende på personliga omständigheter. Den första av dessa informanter läste i senare barndom ändå mycket genom tillgång till en släktings böcker, lån av bekanta och på folkbibliotek. Den andra lånade hem böcker från skolan och fick *Flickornas julbok* i julklapp, men begränsades i sin läsning av andra sysslor. Den tredje hade till uppgift att sköta ett föreningsbibliotek på fritiden. Samlingen bestod av enbart vuxenböcker. I hennes skola lånades inte böckerna ut. Endast under skolans högläsning fick hon därigenom uppleva skönlitteratur för barn.

På fritiden läste två av informanterna mycket sagoböcker, varav en även läste mycket deckare, medan två andra föredrog flickböcker. ”Jag tror jag har läst allt i sagor, jag älskar sagoböcker” (Ellen). En av de intervjuade läste enbart skolans låneböcker. En annan lånade dels på det kombinerade skol- och folkbiblioteket och läste dels turist- och reseskildringar i hemmet respektive hos en släkting.

De böcker som lästes på fritiden som namnges av informanterna är *Sampo Lappelill*, *Barnen ifrån Frostmoffället*, *Flickornas julbok*, *Barnbiblioteket Saga*, H C Andersens verk, Bröderna Grimms sagor, *Tusen och en natt* och *Bland tomtar och troll*. Den av informanterna som saknade lånemöjlighet i skolan läste enbart vuxenböcker i brist på annat.

6.2.3 Tonår

I tonåren läste samtliga skönlitteratur i en eller annan form.

Läsningen dominerades helt av kärleksromaner. Sex av de sju informanterna har nämnt det som antingen den enda eller den mest föredragna litteraturen. För fyra av dem var det endast kärleksromaner som gällde i tonåren. En av dem läste lika gärna arbetarförfattare. Medan ytterligare en annan läste litet av varje förutom kärleksromanerna.

Den sjunde informanten föredrog böcker med sociala motiv. ”Det var nog bara Sigge Stark och musiken på den tiden” (Anna). ”Det var nog *Veckorevyn* som gällde då i tonåren” (Ellen). Tonårens litteratur specificeras med till exempel Sigge Starks böcker, Margit Söderholm, arbetarförfattare som Ivar Lo-Johansson, Moa Martinsson och Stig Dagerman och vidare Margaret Mitchells *Borta med vinden* samt *Veckorevyns* följetonger.

6.2.4 Vuxnas läsning

Läsningen som vuxna är tämligen blandad, eftersom den sträcker sig över en så pass lång tidsperiod. Men var och en har sina favoritgenrer, favoritböcker eller favoritförfattare. Den skönlitterära läsningen har också kunnat variera beroende på vilken fas i livet som de har befunnit sig i. Åtminstone två uppger att de har läst mer sporadiskt eller inte alls under de intensiva åren när barn, hem och kanske också ett yrkesarbete krävde det mesta av tiden. Med åren har dock alla återupptagit den skönlitterära läsningen och är nu vanemässiga läsare.

I nästa avsnitt följer en sammanfattande presentation av informanternas läsning som vuxna och deras ändamål med läsningen. Läsarten karakteriseras och exemplifieras.

6.3 Litteraturval och läsningens ändamål

Jag ska här försöka se sambandet i vuxen ålder mellan informanternas val av litteratur och läsningens ändamål. Jag använder här min litteraturpsykologiska modell för att analysera utbytet av läsningen (se s 17).

6.3.1 Individuella analyser

Anna har inspirerats av Stig Trenters detektivromaner och Stockholmsskildringar, inte närmare preciserade. Favoritlitteratur är detektivromaner. Hennes läsning som vuxen kan sammanfattas med detektivromaner av Stig Trenter, detektivromaner och andra romaner av Henning Mankell och romantiska eskapistiska berättelser av Barbara Cartland och en annan författare som skriver i samma stil. Men hon har också läst romaner som Vilhelm Mobergs utvandrarepos och andra verklighetskildringar och hon läser ibland lyrik av Nils Ferlin.

Anna har den romantiska berättelsen *Tim* av Colleen McCullough som den mest minnesvärda boken, den engagerar henne emotionellt. Hon nämmer inga böcker som hon har läst flera gånger.

Ingen speciell händelse i livet har påverkat hennes val av litteratur.

Annas ändamål med läsningen är avkoppling och verklighetsflykt. Hon deltar i en bokcirkel vilket har social funktion. Den romantiska berättelsen *Tim* engagerar henne känslomässigt utan att det var ett ursprungligt motiv och är att beteckna som ett genererande läsutbyte från opersonlig till personlig upplevelseläsning, från avkoppling till identifikation. Hennes läsning kategoriseras därmed som främst opersonlig upplevelseläsning/avkoppling men också personlig upplevelseläsning/identifikation. *Anna* läser både opersonligt och personligt.

Britta har inspirerats av böcker med sociala motiv. Hon har sedan fortsatt att läsa sociala motiv och exemplifierar med de böcker som verkar ha haft störst betydelse för henne: den socialistiska indignationsromanen *Kung Kol* av Upton Sinclair, den realistiska romanen *Bara en mor* av Ivar Lo-Johansson och Moa Martinssons självbiografiska serie (där *Mor gifter sig* och *Kungens rosor* bl a ingår) samt Vilhelm Mobergs emigrantepos. *Kung Kol* och Viktor Rydbergs romantiska berättelse *Singoalla* har hon läst om flera gånger för att hon berördes starkt respektive att den gjorde intryck på henne. Hon läser och ser gärna dramatik som TV-bearbetningen av Émile Zolas naturalistiska roman *Nana*, Ture Rangströms opera *Kronbruden* efter August Strindbergs symboliska drama och Rune Lindströms sagobetonade skådespel *Himlaspelet*.

I övrigt räknar hon upp ett stort antal författare och titlar som sammanfattar hennes läsning som vuxen. Folkdiktning av Bengt af Klintberg, R P Olofssons historiskt

romantiska eskapistiska berättelser, kåserier av Staffan Heimerson, Stig Claeson och Torsten Ehrenmark samt Gerda Anttis landsbygdsskildringar. Realistiska romaner som *Fru Marianne* av Victoria Benedictsson, *Bomullsplockaren* av B Traven, Sven Delblanc och Sigrid Undsets epik. Lars Widdings historiska romaner och arbetarskildringar och historiska romaner av Jan Fridegård. Maksim Gorkijs självbiografi *Min barndom*, Hjalmar Söderberghs flanörroman *Doktor Glas* och den psykologiskt realistiska romanen *Anna Karenina* av Leo Tolstoj. Poesi av Tomas Tranströmer, Alf Henriksson, Nils Ferlin, Dan Andersson och Pär Lagerkvist samt vispoesi av Evert Taube.

Britta har upplevt en direkt kritisk situation i livet som har haft avgörande betydelse för hennes val av litteratur. Det var nazismen under andra världskriget som kom att beröra henne personligen och på allvar väckte hennes, bitvis påbörjade, politiska intresse. Hon anser själv att det också påverkade hennes läsutveckling. Den politiska förföljelsen hon utsattes för medförde ett intresse för läsning av sociala motiv. Hon ville försöka förstå skeenden i samhället, i nutid, historiskt sett och hur det kan bli i framtiden.

Huvudändamålet med läsningen är kunskap om världen, dvs information men även socialt sammanhang. Av litteraturen att döma ingår också en hel del förströelselitteratur. Genom att hon deltar i en bokcirkel har läsningen social funktion. Två böcker ger utbyte utöver det planerade. Läsningen av *Kung Kol* engagerar henne emotionellt och jag betraktar det som ett genererande läsutbyte från operpersonlig till personlig instrumentell läsning, från information till självreflexion, eftersom det har samband med den kritiska händelsen i hennes liv som hon tar upp. Den romantiska berättelsen *Singoalla* visar hon också ett känslomässigt engagemang för och det tolkar jag som operpersonlig upplevelseläsning/avkoppling som genererar personlig sådan/identifikation. Brittias läsning kategoriseras huvudsakligen som operpersonlig instrumentell läsning/information men hon läser även personlig upplevelseläsning/identifikation och operpersonlig upplevelseläsning/avkoppling samt personlig instrumentell läsning/självreflexion. Britta har både en operpersonlig och personlig läsart.

Cecilia. Arbetarförfattare har haft betydelse för Cecilias läsintresse, som Ivar Lo-Johansson och Moa Martinsson samt Stig Dagermans realistiska psykologiska romaner. Hon har läst om vissa böcker flera gånger för att hon tycker att de ibland blir bättre då eller för att hon känner igen sig i dem. Dit hör Moa Martinssons självbiografi *Mor gifter sig* och Kerstin Ekmans samhällsskildring *Mörker och blåbärsris*.

Andra författare och titlar som hon har läst är Kerstin Ekmans och Vilhelm Mobergs epik, Åke Wassings självbiografier, Jan Fridegård's historiska romaner, Gerda Anttis landsbygdsskildringar, Elsie Johanssons arbetarskildring *Glasfåglarna*, P O Enquists historiska roman *Livläkarens besök* och Louise Boije af Gennäs' relationsinriktade romaner. Ibland läser hon lyrik av Gustaf Fröding, Johan Henric Kellgren och Bo Setterlind.

På frågan om någon speciell händelse haft betydelse för litteraturvalet svarar Cecilia att hon hade en moster som var kristen som lärde henne läsa *Bibeln*, *Gamla testamentet*, när hon var sysslolös. Hon var inte så road av det då men har ändå återkommit till bibelläsningen. Hon läser dock helst *Nya testamentet* numera. Men de två bibeltexter som hon nämner speciellt är ur *Gamla testamentet*. Dels *Ordspråksboken* som tillhör vishetslitteraturen och är en samling tänkespråk och levnadsregler och dels *Psaltaren* som består av 150 psalmer skrivna i hebreisk poetisk form. Hon läser också lyrik i mörka stunder, vilket jag tolkar som stunder när hon tycker livet känns svårt i något avseende.

Cecilia läser för verklighetsflykt, avkoppling, identifikation och för att få råd och hjälp. Råd och hjälp betecknar jag som "utvidgande av möjligheter". Genom bokcirkeln har läsningen social funktion. Poesiläsningen har terapeutisk funktion. Bibelläsningen fyller

sannolikt samma funktion. Att hon läser om *Mor gifter sig* och *Mörker och blåbärssris* med motivet igenkännande som leder till egna insikter tyder på generativitet från personlig upplevelseläsning/identifikation till personlig instrumentell läsning/självreflexion. Som dominerande läsart kategoriseras hon i gruppen operpersonlig upplevelseläsning/avkoppling, men totalt sett läser hon även personlig upplevelseläsning/identifikation och personlig instrumentell läsning/självreflexion. Cecilia har både en operpersonlig och personlig läsart.

Disa nämner ingen litteratur som har varit mer betydelsefull för henne än någon annan. Hon har läst omfattande och blandat och nämner som exempel, Alice Lyttkens släktromaner i herrgårdsmiljö, Vilhelm Mobergs episka verk *Din stund på jorden*, Anna-Karin Palms kvinnliga utvecklingsroman *Målarens döttrar* och den romantiska berättelsen *Lucca* av Jens Christian Grøndahl. En biografi om *Semmelweis* med samma namn (det finns flera att välja på) är en oförglömlig bok för henne. *Disa* kan inte läsa samma bok flera gånger. Hon har försökt med den eskapistiska romantiska berättelsen *Så nära men ändå fjärran* av Christina Laffeaty. Hon har läst detektivromaner av Henning Mankell och Liza Marklund och Bo Setterlinds lyrik.

Litteraturvalet har inte påverkats av någon särskild händelse i livet.

Läsningens ändamål är avkoppling, kunskap om världen och sällskap. Kunskap om världen är både information och ”sammanhang med andra”/”medvetenhet om att inte vara ensam”. Deltagande i bokcirkel och läsning som sällskap innebär social funktion. Biografin *Semmelweis* har gjort ett känslomässigt intryck på henne och jag vill hänföra den till ett överskridande utbyte från operpersonlig upplevelseläsning/avkoppling till personlig upplevelseläsning/identifikation. Som huvudändamål läser *Disa* operpersonlig upplevelseläsning/avkoppling och i övrigt operpersonlig instrumentell läsning/information och personlig upplevelseläsning/identifikation. Hennes läsart är såväl operpersonlig som personlig.

Ellen har inspirerats av Vilhelm Mobergs epik. Hon har läst varierat och med bredd. Titlar och författare som hon räknar upp är Vilhelm Mobergs emigrantepos, Selma Lagerlöf, Alice Lyttkens herrgårdsromaner, Sven Delblanc, den allegoriska romanen *Aprilhäxan* av Majgull Axelsson, själv-biografin i dagboksform *Alice och Hjördis -Två systrar* av Alice Nordin och Hjördis Tengbom sammanställd av Per Wästberg, själv-biografin *Boken om San Michele* av Axel Munthe, utvecklingsromanen *Målarens döttrar* av Anna-Karin Palm, Märta Tikkanens feministiska romaner och den historiska romanen *Hästarnas dal* av Jean M Auel. Annan litteratur som hon uppskattar är självbiografier som Liv Ullmans, svensk lyrik främst Dan Andersson, men även Johannes Edfelt och Stig Sjödin samt detektivromaner, som Jan Mårtenssons *Vinprovarna*.

Ellen säger att inte någon enskild händelse har haft betydelse för läsutvecklingen men att vid kriser så har hon tagit till lyriken. Hon tycker mycket om Dan Andersson, styvfadern hade hela hans samling.

Ändamålet med läsningen är för henne verklighetsflykt, självkänedom, kunskap om världen och sällskap. Hon läser för den dubbla sociala funktionen, umgänge runt böcker och sällskap. Kunskap om världen innebär både information och socialt sammanhang. Lyriken läser hon i terapeutiskt syfte. Hennes dominerande utbyte av läsningen är operpersonlig upplevelseläsning/avkoppling. Övriga former är personlig upplevelseläsning/identifikation, personlig och operpersonlig instrumentell läsning, d v s självreflexion och information. Läsarten för *Ellen* är såväl operpersonlig som personlig.

Fanny har inspirerats av Vilhelm Mobergs episka romaner. Fanny har som specialitet sociala och historiska motiv med mellansvensk anknytning exemplifierat med Jan Fridegårds historiska romaner, arbetarskildringarna *Mosippan* och *Glasfågeln* av Elsie Johansson och den historiska berättelsen *Repslagarens ättlingar* av Göte Ingelman. Hon har läst den romantiska thrillern *De stulna åren* av Margaret Lynn tre gånger för att hon tycker att den är så intressant. Robert James Wallers romantiska berättelse *Broarna i Madison County* är en annan favorit som hon både har sett som film och läst.

Fanny kan inte peka på att någon särskild händelse skulle ha förändrat hennes litteraturval.

Läsningen har som ändamål att vara ett nöje, ge kunskap och vara sällskap. Hon tycker att det är roligt att läsa och jag har kallat det för nöje och hänför det till avkoppling. Kunskap tolkar jag som kunskap om världen och socialt sammanhang. Den sociala funktionen är dubbel. Den romantiska skildringen *De stulna åren* berör henne väldigt starkt emotionellt utan att vara det ursprungliga motivet och måste betecknas som generativitet från operativ upplevelseläsning/avkoppling till personlig sådan/identifikation men även vidare till personlig instrumentell läsning/självreflexion. Huvudändamålet med Fannys läsning är operativ upplevelseläsning/avkoppling och övriga kategorier är operativ instrumentell läsning/information och personlig upplevelseläsning/identifikation samt personlig instrumentell läsning/självreflexion. Fannys läsart är operativ och personlig.

Greta tycker om olika sorters skönlitteratur, däribland romaner, reseskildringar och detektivromaner. Greta har läst Margaret Mitchells romantiska berättelse *Borta med vinden* två, tre gånger och tycker att den är mycket tragisk. Hon har läst en del av Selma Lagerlöfs böcker flera gånger som *Körkarlen* och *Gösta Berlings saga*. Den självbiografiska *Boken om San Michele* av Axel Munthe har hon även läst om flera gånger. Det framgår inte varför hon har läst just de här böckerna vid upprepade tillfällen. Andra författare och titlar som hon tar upp är Ernest Hemingway, Jascha Golowanjuks realistiska roman *Mimosan blommar om vintern*, Sara Lidmans och Kerstin Ekmans episka romaner, arbetarskildringar av Moa Martinsson, Hjalmar Söderberg, reseskildringar av Thor Heyerdal och Sven Gillsäter samt detektivromaner av Henning Mankell. Någon period har hon läst lyrik.

Greta har inte upplevt någon särskild händelse som har givit henne anledning till ett ändrat val av litteratur.

Ändamålet med läsningen är avkoppling, kunskap om världen och sällskap. Kunskap om världen innebär även socialt sammanhang. Läsningen har också en dubbel social funktion. Det väldigt starka känslomässiga intryck som den romantiska berättelsen *Borta med vinden* gör på henne, utan att det var syftet med läsningen, tyder på ett överskridande läsutbyte. Min tolkning är att det sker från operativ upplevelseläsning/avkoppling till personlig upplevelseläsning/identifikation men också vidare till personlig instrumentell läsning/självreflexion. Som huvudfunktion läser Greta operativ upplevelseläsning/avkoppling, men hon läser också i kategorierna operativ instrumentell läsning/information och personlig upplevelseläsning/identifikation samt personlig instrumentell läsning/självreflexion. Läsarten är för Greta operativ och personlig.

6.3.2 Gemensamma analyser

Jag använder här min litteraturpsykologiska modell (se s 17) för att se om det går att urskilja några mönster i det utbyte som de intervjuade har haft av sin skönlitterära läsning som vuxna.

Dominerande läsutbyte, antalet personer i var och en av huvudkategorierna:

<i>Kategori</i>	<i>Antal</i>
Opersonlig upplevelseläsning/avkoppling	6
Opersonlig instrumentell läsning/information	1
Personlig upplevelseläsning/identifikation	-
Personlig instrumentell läsning/självreflexion	-
<hr/> Totalt	<hr/> 7

Det här är den funktion som mina informanter nämner först i sin berättelse för att sedan eventuellt fylla på med andra ändamål. Det främsta utbytet av läsningen är för sex av informanterna opersonlig upplevelseläsning/avkoppling, uttryckt i termer som verklighetsflykt, avkoppling, nöje. För den sjunde informanten är huvudändamålet ”att få reda på saker” vilket jag tolkar främst som kunskap om världen och därmed kategoriserar som opersonlig instrumentell läsning/information. I de övriga två grupperna är ingen representerad när det gäller det huvudsakliga utbytet.

Det totala läsutbytet, i tabellen nedan, visar antalet funktioner för varje enskild individ utan hänsyn till deras inbördes styrka. Procenttalet säger hur stor andel i gruppen som har noterats för var och en av de fyra utbytesformerna.

Totalt läsbytte, genomsnittliga antalet kategoriseringar i procent fördelat på utbyteskategori:

<i>Kategori</i>	<i>Procent</i>
Opersonlig upplevelseläsning/avkoppling	100
Opersonlig instrumentell läsning/information	71
Personlig upplevelseläsning/identifikation	100
Personlig instrumentell läsning/självreflexion	71

Personlig upplevelseläsning/identifikation och opersonlig upplevelseläsning/avkoppling har båda det högsta värdet, samtliga informanter har dessa utbytesformer av sin läsning. Att värdet på personlig upplevelseläsning blir så högt kan man tillskriva en kombination av det dubbla sociala utbytet av läsningen och identifikationstemat. Det sociala utbytet kan innebära samtal om det lästa och där ingår alla informanterna eftersom de läser i bokcirklar. Det sociala utbytet kan också innebära läsning som sällskap som fyra har uppgivit. En av informanterna tar uttryckligen upp identifikation som funktion, fem lägger i begreppet kunskap in sammanhang med andra människor och fem har ett överskridande utbyte till identifikation. Beträffande opersonlig upplevelseläsning/avkoppling nämner sex av mina informanter det som huvudfunktion, medan en inte tar upp det alls. Men min tolkning, utifrån en stor del av litteraturvalet, är att även den sjunde informanten läser i kategorin opersonlig upplevelseläsning/avkoppling. Näst högst värde har de två återstående kategorierna opersonlig instrumentell läsning/information och personlig instrumentell läsning/självreflexion. Beträffande information beror det på att alla utom två läser för att få kunskap om världen. När det gäller självreflexion så är det i själva verket fem informanter som har det utbytet av läsningen. För tre av dem är det frågan om ett generativt utbyte. För en av informanterna är det ibland ett medvetet val, eftersom hon läser för att få råd och hjälp

eller för terapeutisk funktion, och ibland ett överskridande utbyte. Och för ännu en informant är det ett planerat läsutbyte för att få självkänedom eller för terapeutisk funktion.

Betydelsefull litteratur som nämns under intervjuerna kan indelas i fyra olika grupper:

- 1) Böcker som har inspirerat till läsning av ytterligare skönlitteratur.
- 2) Böcker som har lästs flera gånger än en eller som har pekats ut som speciellt minnesvärda. Dessa sammanförs härnäst till begreppet *särskilt minnesvärda böcker*.
- 3) Litteratur knuten till speciella livssituationer.
- 4) Övrig litteratur som informanterna minns och tar upp.

Den inspirerande litteraturen som tas upp är olika former av verklighetsskildringar eller realistiska romaner, självbiografier och kriminalromaner. Som inspirationskälla är olika former av realistiska skildringar i majoritet, fem av sju ger sådana exempel. Två av informanterna tar även upp självbiografier respektive detektivromaner, från två har jag ingen uppgift alls om inspirerande litteratur.

Böcker som har lästs flera gånger och de mest minnesvärda böckerna har stora likheter och är ofta, men inte alltid, samma och behandlas därför som en grupp. De har det gemensamt att de har påverkat informanten starkt känslomässigt. Här nämns verklighetsskildringar eller realistiska romaner eller litteratur som bygger på realism, biografier, självbiografier och romantiska berättelser.

Totalt sett utgörs de vuxnas läsning av verklighetsskildringar eller realistiska romaner som episka romaner, samhällsskildringar, historiska romaner, arbetarskildringar och psykologisk-realistiska romaner eller litteratur som har verklighetsursprung som utvecklingsromaner, biografier, självbiografier, reseskildringar, vidare romantiska berättelser och romantisk eskapism samt poesi och slutligen kriminalromaner.

Genrer med inslag av *realism* (se s 8) har varit den dominerande *inspirationskällan* för skönlitterär läsning.

De särskilt minnesvärda böckerna för mina informanter hör till litteraturformerna *realism* och *romantiklitteratur*, fyra av sex som har svarat på frågan nämner antingen den ena eller andra eller båda. Trots att läsningen är omfattande och varierande så framgår att störst betydelse för informanterna har realistiska berättelser respektive romantiklitteratur.

Helhetsbilden av mina informanter, utifrån samtliga uppräknade böcker, är att alla sju ger exempel på litteratur med inslag av realism och poesi, alla utom en på romantiklitteratur och fyra på kriminallitteratur.

Det har visat sig under uppsatsarbetets gång, enligt mina litteraturkällor, att det finns starka samband mellan vissa litteraturformer och utbytet av läsningen. Det är i själva verket med hjälp av detta faktum som jag kommer att tolka skönlitteraturens kvalitativa betydelse längre fram i uppsatsen.

Litteratur till hjälp i speciella livssituationer har jag fått fram några exempel på. För en av de intervjuade har dokumentär fiktion varit till hjälp vid en traumatisk upplevelse. Det är två informanter som har stöd i poesiläsning vid prövningar i livet, varav en även läser *Bibeln*, antagligen i samma syfte. Samma person anser också att skönlitteraturen är en källa där hon kan få råd och hjälp i olika livssituationer i största allmänhet.

Genererande eller överskridande läsutbyte ger sex av informanterna intryck av, dvs en form av utbyte medför ytterligare en form av utbyte. I vissa fall är det frågan om att samma person har flera former av generativitet och i vissa fall sker överskridandet i flera steg mellan olika läsutbytesformer. Fem exempel innebär att opersonlig upplevelseläsning/avkoppling har medfört en generering till personlig sådan/identifikation. Tre av informanterna har gett uttryck för personlig upplevelseläsning/identifikation med ett överskridande läsutbyte genom självinsikt, till kategorin personlig instrumentell läsning/självreflexion. En av informanterna läser opersonlig instrumentell läsning/information men reflekterar över sin identitet eller livssituation och får i och med det ökad självinsikt. Det har skett en generering till personlig instrumentell läsning/självreflexion.

Den litteratur som är föremål för generativitet, är de särskilt minnesvärda böckerna som har berört informanterna starkt emotionellt. Fyra av de utpekade böckerna tillhör romantiklitteratur och fyra tillhör genrer med inslag av realism. Romantikläsningen har medfört en generering från opersonlig till personlig upplevelseläsning, d v s från avkoppling till identifikation, för alla de fyra informanterna. Denna har sedan gått vidare i ett steg till från personlig upplevelseläsning till personlig instrumentell läsning, alltså från identifikation till självreflexion, för två av dessa informanter. Läsnings av realism har i två fall lett till ett överskridande utbyte från personlig upplevelseläsning till personlig instrumentell läsning, från identifikation till självreflexion. För en läsare är det överskridande utbytet från opersonlig upplevelseläsning/ avkoppling till personlig upplevelseläsning/identifikation och slutligen finns ett överskridande utbyte från opersonlig till personlig instrumentell läsning, d v s från information till självreflexion.

Beträffande *utvecklingen från opersonlig till personlig läsning* tolkar jag det som att samtliga sju informanter har utvecklat en personlig läsart någon gång i livet. Men de läser både opersonligt och personligt.

7. Diskussion

I diskussionen ställer jag resultatet emot tidigare forskning i relation till det teoretiska perspektiv som jag har valt. Jag utgår här från frågeställningarna, men precis som i analyskapitlet behandlas de tre sista frågorna under en och samma rubrik:

- Vilka orsaker finns till läsintresset?
- Hur har läsutvecklingen genom livet varit?
- Har några särskilda böcker haft större betydelse för den enskilde individen?
- Har några speciella händelser i livet påverkat valet av litteratur?
- Vilken funktion har läsningen fyllt?

De två första frågeställningarna besvaras var för sig under rubrikerna *Läsintressets orsaker* respektive *Läsutvecklingens faser*. De tre återstående frågeställningarna behandlas gemensamt i ett avsnitt kallat *Läsningens funktion och litteraturval*. I och med att enbart kvinnor kom att ingå i undersökningen har därefter ett eget avsnitt om *Genusperspektiv* lagts till. Sist kommer en *Slutdiskussion* med funderingar runt uppsatsens brister, förslag till uppsatsens användning och fortsatt forskning.

7.1 Läsiintressets orsaker

En frågeställning som den här uppsatsen vill undersöka är orsaken till att ett läsiintresse har uppstått.

7.1.1 Samband högläsning och läslust i barndomen

De fyra av mina informanter som fick uppleva högläsning läste sedan alla som barn. De andra tre som inte blivit lästa för läste ändå alla sedan som barn. Men de hade generellt sett liten tillgång till böcker och speciellt barnböcker. Två av dem kom på grund av det igång med läsningen senare än de som hade stimulerats i hemmet.

Effekten av högläsning för den äldsta generationen visar, i Seilmans studie, på att 82 procent sedan läste regelmässigt som barn. Bland dem som inte hade blivit lästa för fritidsläste endast 43 procent sedan som barn. Andelen spontanläsare är bara ca hälften så stor andel som bland dem som hade introducerats i den fritidsaktiviteten av sina föräldrar (Seilman, 1995, s 120).

Mitt resultat avviker i och med att alla mina informanter läste som barn, om de bara kom över böcker, även de som inte hade blivit lästa för. Det beror troligen på mitt urval.

7.1.2 Samband högläsning i barndomen och läslust som vuxen

Mina informanter förefaller alla ha varit intresserade av skönlitterär läsning som barn. En del hade svårigheter att få tag på litteratur och hindrades att läsa av andra sysslor som ansågs vara viktigare.

Furhammar konstaterar i sin undersökning ”De som tycker om att läsa skönlitteratur som barn är de mest sannolika vuxna fritidsläsarna” (Furhammar, 1997, s 123). För den äldsta generationen visar Seilmans studie, att de flesta som läste som barn även läser böcker på fritiden idag. Det är ingen av de äldre som inte läste som barn, som läser nu. Det är ett nära samband mellan barndomens och vuxenlivets läslust, oavsett vad som förmedlades. Jämförande studier med yngre generationerna tyder på att läslusten beror

på karaktären av förmedlingen och inte på omfånget. Uppfostran till läsning kan få motsatt effekt (Seilman, 1995, s 123f).

Seilman fokuserar undersökningen på förmedlingen av hållningen till och praxis vid överföringen av skriftliga medier till nya generationer av läsare, med utgångspunkt i barnens primära uppväxtmiljö, familjen (ibid, s 11).

Seilman analyserar sambandet mellan högläsning och vuxnas läslust. Det verkar för den äldre generationen som barndomens högläsning har haft effekt på läslusten som vuxen. Medan sambandet är avtagande för senare generationer. Sammanfattningsvis säger Seilman att mellan 1930 och 1950 blev högläsning vanligare i familjen och det medförde stabila läsvanor hos flertalet. Utan högläsning skaffade sig barnen andra fritidsintressen. Läsningen fick också konkurrens av större möjligheter till andra fritidssysselsättningar. Men föräldrarnas insats var betydelsefull (ibid, s 121). Mellan 1950 och 1980 blev läsning för barn en självklarhet. Men effekten av högläsningen förefaller att avta. Orsaken är att det finns flera mediatyper att välja på och ett större organiserat fritidsutbud. Men det är först på 1980-talet som konkurrerande fritidsaktiviteter på allvar har trängt undan fritidsläsningen även för barn som vants vid böcker redan som små. Effekten av högläsningen är förmodligen den att vi annars skulle ha haft ännu färre fritidsläsare i barngenerationen. Högläsningen fungerar som motvikt till andra medier (ibid, s 121-22).

Seilman anser att det finns ett starkt samband mellan formen av uppfostran och bredden på fritidsintressen. De som är flitiga bokläsare är också i övrigt mycket kulturellt aktiva (ibid, s 126). Han gör skillnad på tre former av uppfostran: auktoritär, laissez-faire och demokratisk. Auktoritär uppfostran kännetecknas av att föräldrarna i hög grad bestämmer både innehåll och sammansättning av barnens fritidsaktiviteter långt upp i åren (ibid, s 27-28). Laissez-faire innebär att föräldrarna tidigt överlåter till barnen att själva utveckla intressen (ibid, s 27). Laissez-faire används om system med minimal styrning uppifrån, t ex tendenser till laissez-faire uppfostran (*Svenska ordboken*, 1999). Demokratisk uppfostran står mitt emellan auktoritär och laissez-faire och kännetecknas av att föräldrarna engagerar sig aktivt i barnens intressen men utan att styra dem i någon särskild riktning (Seilman, 1995, s 28).

Seilmans slutsats är att demokratiskt uppfostrade barn har en stor bredd i sina fritidsintressen där också mycket läsning ingår. Dessa barn är både mera aktiva och har större bredd på aktiviteterna och läser också mera. Auktoritär uppfostran förefaller att hämma såväl läslust som allsidiga fritidsaktiviteter. Laissez-faire-uppfostrade barn har få fritidsintressen och läser få böcker (ibid, s 128f).

Jag har inte närmare kunnat analysera barndomshemmets form av uppfostran utifrån mina frågeställningar. Vad jag kan se är att uppfostran till att *inte* läsa förefaller ha haft motsatt effekt. Det verkar snarare ha ökat intresset, kanske på grund av lockelsen i det förbjudna. Läslusten från barndomen har alla informanterna med sig som vuxna, oavsett högläsning eller inte och oavsett om hemmets inställning till fritidsläsning har varit positiv eller negativ.

7.1.3 Skolans betydelse

De flesta av mina informanter förefaller tycka att skoltidens skönlitterära läsning var viktig. De ger ofta uttryck för starka och positiva minnen av högläsningstunder och skolans bibliotek eller låneböcker. En av de intervjuade tycker däremot att det förekom väldigt lite högläsning och en annan beklagar att låneböckerna inte fick tas hem.

Furhammar har studerat hur de intervjuade värderar skolårens läsning bortsett från ämnespluggandet. För de äldre visar det sig att läsning förknippas med att studera. Många har inte haft möjlighet att bedriva studier av ekonomiska skäl. Det förefaller också som om skönlitteratur inte har slagit igenom som underhållning och fritidssysselsättning i den äldre generationen. Idag när skolan satsar mera på fritidsläsning borde genomslagskraften vara större. Men nu konkurrerar fritidsläsningen med andra medier i stället (Furhammar, 1997, s 68).

Urvalet i det svenska SKRIN-projektet representerar olika läsvanor. Den frivilliga och självvalda fritidsläsningen som studeras exkluderar läxläsning, utbildningsstudier och läsning i yrkeslivet men viss facklitteratur kommer ändå med. I resultatredovisningen indelas läsarna i vuxengenerationerna i tre typer som han kallar faktainriktning, fiktionsinriktning och blandad inriktning (ibid, s 16ff). Det är egentligen bara den rena fiktionsgruppen som är riktigt jämförbar med mitt urval eftersom många i faktagruppen undviker skönlitteratur och den blandade gruppen till stor del består av icke bokläsare.

Värderingen av läsningens betydelse under skoltiden visade att ”De som i vuxen ålder föredrar att läsa fiktionslitteratur har en stark tendens att läsa mycket och/eller bedöma sin läsning under skoltiden som viktig” (ibid, s 132). De som tyckte att fritidsläsning var viktig under skoltiden var främst de som hade fiktionslitterär inriktning (ibid).

Här tycks det råda samstämmighet med mitt resultat att de som tycker om att läsa fiktionslitteratur bedömer skoltidens läsning som viktig.

7.1.4 Förebilders betydelse

Fyra av informanterna anser att en eller flera personer har tjänat som förebild för deras skönlitterära läsning. Det är föräldrar, styvföräldrar, lärare och arbetsgivare som de tar upp. Min tolkning är att även de återstående tre informanterna har indirekta förebilder. Det skulle då vara föräldrar, nära släktingar eller kamrater som har varit läsare. Att en familj förvaltade ett privat bibliotek som den informanten skötte tror jag också har inverkat på läsintresset.

I socialpsykologin beskrivs kärnfamiljen i allmänhet som den viktigaste primärgruppen, dvs att familjen är den sociala enhet som är mest betydelsefull för barnet genom en stor del av uppväxten (Seilman, 1995, s 13). Det beror på den frekventa kontakten ansikte mot ansikte i kombination med de starka emotionella band som präglar familjelivet (Berger & Luckmann, 1972, s 151ff). Det är just som barnets viktigaste primärgrupp som föräldrarna kan få ett betydande inflytande på barnets grundläggande förhållningssätt, intressen och utövandet av dem (Seilman, 1995, s 13).

Det finns sociologiska bevis för att livet i familjen i hög grad präglar barns fritidsmönster. Frågan om den direkta förmedlingen av böcker och läsning från föräldrar till barn är därför viktig att belysa. Men det är också viktigt att belysa den indirekta påverkan som har att göra med föräldrarna som modeller (rollmodeller) att efterlikna. Det gäller speciellt föräldrarnas eget fritidsmönster som präglar livet i familjen och utgör ram för barnets vardag (Seilman, 1995, s 18f).

Seilman delar in förmedlingen av läslust i direkt och indirekt förmedling. Regelbunden högläsning använder han som minimalt kriterium för att det har skett en direkt förmedling av böcker eller läsning i de enskilda familjerna. Det förefaller som om de personer som inte har högläst i regel inte heller har gjort något annat för att introducera sina barn i böckernas värld (ibid, s 119).

En viktig faktor i barns utveckling är imitation av andra människor. När de vuxna talar om att de läser visar de för det första att de betraktar läsning som ett intressant fritidsintresse. För det andra demonstrerar de att fritidsläsning kan vara en aktivitet som kan ha social karaktär. Om man inte talar inbördes om läsning i familjen så framhäver de vuxna läsningens individuella karaktär och inte något man kan dela med andra. Det kan också ge intryck av att läsning är en typisk vuxenaktivitet (ibid, s 29ff).

Vad jag kom fram till i min undersökning var att det i praktiken fanns förebilder för läsintresse inte bara i kärnfamiljen utan i en större krets både inom och utom släkten. Mina informanter har haft direkta och indirekta förebilder i alla de sociala grupperna som jag har undersökt, d v s familjen, skolan, släktingar, kamrater, arbetsplatser, livspartner och egna barn. Gemensamt för alla förebilder är att de har haft nära kontakt med informanterna.

7.2 Läsutvecklingens faser

Här försöker jag besvara frågan hur informanternas läsutveckling genom livet har varit. De åldrar som tas upp är förskoleålder, skolålder och tonår. De vuxnas läsning behandlas separat i nästa avsnitt.

7.2.1 Förskoleålder

I tidig barndom, den lekande läsaren, fyller läsningen funktioner som fantasi, lek och förtroende (fantasy, play and trust) (Appleyard, 1994, s 45). Med tidig barndom avses förskoleålder (0)2-5 år. Den viktigaste omständigheten när det gäller läsning och förskolebarn är att de inte läser själva utan blir lästa för. Generellt för barn i den här åldern, från ca två år när de börjar sin resa i läsningens värld, är att de lever i en magisk och andaktsbjudande värld. De intar olika roller medan de utvecklas intellektuellt och emotionellt. En roll är att leka och då framför allt lekar där de kan skilja på fakta och fantasi (ibid, s 21).

I förskoleålder har fyra av informanterna fått uppleva högläsning. Högläsningen har varit i form av sagor, ramsor och visor. Det är föräldrar eller styvföräldrar som har läst för informanterna som barn. De tre som inte har upplevt högläsning har antingen försökt läsa själva eller helt enkelt fått vänta med skönlitterära läsoplevelser tills senare.

7.2.2 Skolålder

I senare barndom, läsaren som hjälte och hjältinga, läser barnen fiktion och information (fiction and information) (ibid, s 78). Senare barndom inkluderar åldern 6-12 år. I den här åldern inträder det förändringar i barnens värld. Den mest påtagliga är att de börjar skolan. I och med detta lämnar barnen familjens och hemmets trygga famn och kommer in i ett större socialt sammanhang. Barnen får systematiskt lära sig språket och siffrorna. Generellt sett läser barnen i två intresseriktningar. Dels läser de för att få information om världen de lever i och dels består all skönlitteratur som de läser i den här åldern av vad vi kallar äventyrsböcker. De fyller två funktioner. Den ena är att ge konkret form åt faror och den andra är att ge försäkran om att farorna kan besegras (ibid, s 61ff).

I skolålder har alla mina informanter läst skönlitteratur. Böcker som mina informanter tar upp är sagoböcker, skolans låneböcker (där enstaka har specificerats), flickböcker, reseskildringar och detektivromaner, förutom diverse vuxenböcker i brist på annat. Skolbibliotekens kvalitativa böcker som till exempel *Nils Holgerssons underbara resa* och *Barnen ifrån Frostmofjällen* är väl det närmaste senare tiders äventyrsböcker som

man kan komma. Äventyrsinnehåll har också, de på den här tiden populära, reseberättelserna som inte är direkt skrivna för barn.

7.2.3 Tonår

I tonåren, läsaren som tänkare, handlar läsningen om engagemang, identifikation, realism och tänkande (involvement, identification, realism, thinking) (ibid, s 100). Med tonår avses åldern 13-17 år. De flesta tonåringar läser inte mycket frivilligt över huvud taget. Om de läser något så består den läsningen till övervägande del av skönlitteratur och mestadels romaner. Läsningen omfattar framför allt följande kategorier: mysterier och humor, flickor läser romantiska berättelser och pojkar äventyr, science fiction, krig och sportberättelser. Tonåringarnas böcker handlar om sex, död, synd och fördomar, gott och ont blandas upp med förvirrande och turbulenta känslor hos centralfigurerna själva. Allmänt sett så läser tonåringar dessa böcker för att de växer upp. Engagemang och identifikation förefaller kräva förklaringar när karaktärerna är en blandning av gott och ont och situationerna de befinner sig i är problematiska. Realismen är ett kriterium på om boken kan accepteras (ibid, s 99ff).

Alla som jag intervjuade läste skönlitteratur i tonåren. I tonåren läste sex av de sju informanterna kärleksromaner eller kärleksberättelser i form av veckotidningsföljetonger. En av dessa läste därutöver litet av varje och en böcker av arbetarförfattare. Den sjunde läste enbart böcker med sociala motiv.

7.3 Läsningens funktion och litteraturval

Med de vuxnas läsning som utgångspunkt försöker jag här besvara de tre sista frågeställningarna som har direkt samband med varandra och tillsammans svarar på huvudfrågan om skönlitteraturens betydelse och kvalitativa värde. Frågeställningarna är: Vilken funktion fyller läsningen för de intervjuade?, Har några särskilda böcker haft större betydelse för den enskilde individen? och Har några speciella händelser i livet påverkat valet av litteratur?

7.3.1 Dominerande läsutbyte

Resultatet av min undersökning var att det dominerande läsutbytet för sex av de sju informanterna var opersonlig upplevelseläsning/avkoppling och för den sjunde opersonlig instrumentell läsning/information (se s 39).

Jag har använt SKRIN-projektets svenska undersökning, framtagen under ledning av högskolelektor Sten Furhammar, för att jämföra mina resultat med. I resultatet av utbyteskategoriseringen gör Furhammar ingen skillnad på de tre olika läsartyperna faktagruppen, fiktionsgruppen och blandade gruppen (se s 44). Den generativa läsningen ingår, precis som i mina resultatsammanställningar.

Dominerande läsutbyte för samtliga äldre kvinnor i Furhammars studie, antalet personer i var och en av huvudkategorierna:

Kategori	Antal
Opersonlig upplevelseläsning	7
Opersonlig instrumentell läsning	10
Personlig upplevelseläsning	-
Personlig instrumentell läsning	2
Samtliga utbyteskategorier	3
Övriga	2
Totalt	24

Av 24 läste tio av de äldre kvinnorna opersonlig instrumentell läsning, sju läste opersonlig upplevelseläsning och två läste personlig instrumentell läsning. Tre kunde inte hänföras till en speciell huvudgrupp och två kunde inte ge uttryck för vad de fått ut av sin läsning.

De äldre kvinnorna förekom oftare i gruppen med opersonligt instrumentellt utbyte som viktigaste utbytesform men var orepresenterade i gruppen för personlig upplevelseläsning (Furhammar, 1997, s 367).

Det som avviker från mina informanternas huvudfunktion, där flertalet läste för avkoppling, är att den största gruppen av Furhammars läsare har information som huvudändamål. Detta har sin förklaring i att det ingår faktaläsning i veckotidningar i undersökningen. Bortsett från faktaläsningen, som inte ingår i min studie, skulle förmodligen avkoppling vara det främsta utbytet bland de äldre kvinnorna även i den här jämförande undersökningen. Den näst största andelen bland Furhammars läsare anger just avkoppling som huvudändamål. Läsning för identifikation har ingen i vare sig min eller Furhammars studie nämnt som huvudsakligt ändamål. Läsning med funktionen självreflexion som dominerande syfte har ingen av mina informanter tagit upp men däremot två av läsarna i den andra undersökningen. Furhammar har några läsare som inte kan placeras i en bestämd kategori och några som inte har kunnat formulera vad de får ut av läsningen. Jag tycker att jag med mina informanternas berättelser som stöd kan tolka deras viktigaste syfte med den skönlitterära läsningen. Sett i grova drag så sammanfaller de två främsta dominerande utbyteskategorierna i båda undersökningarna, nämligen avkoppling och information. De två övriga utbytesformerna, identifikation och självreflexion som huvudändamål, tas inte upp alls av mina informanter och av väldigt få av Furhammars äldre kvinnliga läsare.

7.3.2 Totalt läsutbyte

I min undersökning var resultatet av fördelningen i procent på de fyra olika utbytesformerna den, att det högsta värdet(100) fick både opersonlig upplevelseläsning/avkoppling och personlig upplevelseläsning/identifikation. Därefter var näst flest(71) noterade för opersonlig instrumentell läsning/information och lika många för personlig instrumentell läsning/självreflexion (se s 39).

Furhammars undersökning, med de tidigare nämnda förbehållen, redovisar följande resultat:

Totalt läsbyte, äldre kvinnor, genomsnittliga antalet kategoriseringar i procent fördelat på utbyteskategori:

Kategori	Procent
Opersonlig upplevelseläsning	73
Opersonlig instrumentell läsning	68
Personlig upplevelseläsning	50
Personlig instrumentell läsning	36

Opersonlig upplevelseläsning får alltså det högsta värdet för de äldre kvinnorna. De redovisar också nästan lika ofta opersonlig instrumentell läsning som opersonlig upplevelseläsning. Orsaken till detta är att undersökningen inte handlar om renodlad skönlitterär läsning. Det är veckotidningarnas faktainnehåll som är förklaringen till det höga andelen av opersonligt instrumentellt utbyte (Furhammar, 1997, s 368ff).

Läsning som avkoppling har det högsta värdet i båda undersökningarna. Men värdet är betydligt högre i min undersökning plus att läsning för identifikation har lika högt värde.

Näst högsta andelen läsare noteras i kategorin läsning för information i Furhammars undersökning vilket överensstämmer med min undersökning, även med stor likhet i procenttal. Vad vi vet här är att mina läsare läser böcker för att få information medan det hos Furhammar finns en okänd andel som läser tidskrifter för information respektive som läser böcker för information. Några rader längre fram mer om detta ur Berntsens/Larsens rapport.

I tredje hand är identifikation är den utbytesform som flest läsare har antecknats för i Furhammars undersökning. Här är den största avvikelser från min undersökning där identifikation har det högsta värdet. Det beror på att så många av mina läsare har ett socialt utbyte av att dels umgås med andra med böcker som utgångspunkt och dels få sällskap av böcker. Dessutom att många läser för att känna sammanhang med andra människor.

Det lägsta värdet i båda undersökningarna får läsning för utbytet självreflexion. Något högre procentandel uppvisar resultatet av min undersökning där andelen med utbytet självreflexion är lika stor som för utbytet information.

Överensstämmelsen är störst i det faktum att för de flesta är avkoppling den vanligaste funktionen och självreflexion tillhör de ovanligaste. När det gäller läsning för information är värdena ungefär lika höga i båda studierna. Identifikation är dubbelt så vanligt i min undersökning. Information är vanligare som utbyte än identifikation hos Furhammar medan det är tvärtom i min undersökning. Orsaken till diskrepanserna beror på skillnader i urvalet av informanter och ingående arter av fritidsläsning.

I Berntsens/Larsens rapport görs följande konstateranden om var och en av de fyra olika läsartbyteskategorierna utifrån resultatet av den danska undersökningen:

Opersonlig instrumentell läsning/information innehåller två typer av läsare med var sin form av mediebruk. Den ena var tidnings/tidskriftsläsare och den andra typen bokläsare. Önskan om att skaffa sig insikter verkade gå djupare hos bokläsarna. Oliktigheterna i bakgrund var att bokläsarna redan som barn hade haft ett förtroligt och intresserat förhållande till skriftmedier medan tidnings/tidskriftsläsarna hade varit något ointresserade av texter som barn (Berntsen/Larsen, 1993, s 154ff).

Den *opersonliga upplevelseläsningen*: avkoppling karakteriseras av:

- 1) Dominans av kriminallitteraturgenren
- 2) Sparsamt med socialt utbyte kring läsoplevelsen
- 3) Upprepning framför utveckling
- 4) Förkärlek för bildmedier

(ibid, s 148f)

Den *personliga upplevelseläsningen*: social förståelse motsvarade följande fyra karakteristika:

- 1) Dominans av realistiska berättelser
- 2) Läsningen har en social funktion
- 3) Utveckling framför upprepning
- 4) Förkärlek för skriftmedier

(ibid, s 156f)

Personlig instrumentell läsning eller självförståelse är att betrakta som en överkategori till de andra tre läsformerna framför att vara en läsupplevelse i sig själv. Med det menas att det personliga instrumentella utbytet i regel är ett resultat av läsningen utan att vara dess motiv. Det är typiskt för läsformen att bli genererad av personlig upplevelseläsning (ibid, s 162f).

I nästa avsnitt ska jag försöka koppla ihop läsningens funktion med den litteratur som mina informanter har föredragit eller som de har tyckt varit mest betydelsefull för dem.

7.3.3 Betydelsefull litteratur

Påtagligt är att de mest betydelsefulla litteraturkategorierna var *realism* (se s 8) och *romantik*. Dessa litteraturformer var också vanliga i läsningen som helhet tillsammans med poesi och kriminallitteratur. De särskilt minnesvärda böckerna i genrer med inslag av realism lästes med ändamålet personlig upplevelseläsning/identifikation, men även för opersonlig instrumentell läsning/ information eller opersonlig upplevelseläsning/ avkoppling. Både den personliga upplevelseläsningen och den opersonliga instrumentella läsningen medförde ett överskridande läsutbyte till personlig instrumentell läsning, självreflexion. Medan den opersonliga upplevelseläsningen genererade ett personligt sådant utbyte, från avkoppling till identifikation.

De särskilt minnesvärda böckerna i litteraturformen romantiklitteratur lästes som opersonlig upplevelseläsning/avkoppling. Men sedan skedde en generativitet till personlig upplevelseläsning/ identifikation och för några därefter även till personlig instrumentell läsning/självreflexion.

För att kunna förklara dominansen av realistiska berättelser i kategorin personlig upplevelseläsning måste vi tillskriva textens genremässiga karakteristik en central betydelse för innehållet i relationen läsare och text. Det samma gäller för dominansen av kriminallitteraturgenren vid opersonlig upplevelseläsning (Berntsen/Larsen, 1993, s 177).

I Berntsens/Larsens undersökning har de funnit att ett genomgående karakteristika för *personlig upplevelseläsning* är att den domineras av *realistiska berättelser*. Det var skildringar med en psykologisk eller social tematik som dominerade lässtoffet i personlig upplevelseläsning. Men också biografier eller historiska romaner var allmänt stoff i denna grupp. Detsamma gällde reseskildringar (ibid, s 157f).

Enligt Berntsen/Larsen är verklighetsåtergivning den enskildes deltagande i samhällslivet vilket innebär att verklighetsskildring knyter an till att ha en identitet som person. På så sätt kommer den litterära realismen att beröra många problemställningar och situationer som läsaren känner igen från sitt eget liv. Det förklarar att den realistiska litteraturen i så hög grad hör ihop med personlig inlevelse som kännetecknar personlig upplevelseläsning. Avsikten med realistisk litteratur är inte bara att underhålla läsaren utan också att påverka samhällsutvecklingen. I och med det kräver realismen av sig själv att den ska kunna ge läsaren en ny insikt. Den litterära realismen ska med andra ord vara generativ för att leva upp till sin egen självförståelse. Berntsens/Larsens resultat av undersökningen pekar på att den litterära realismen i viss mån lever upp till detta krav på generativitet eftersom personlig upplevelseläsning är typiskt generativ. Resultatet är dock inte så radikalt som de litterära kritikerna har ställt upp som ideal för läsning av realistisk litteratur (ibid, s 174f). Av detta drar jag slutsatsen att när det gäller personlig upplevelseläsning så domineras den av realism.

Ett av det tre psykologiska behov som vuxna har av läsning, enligt Appleyard, är *flykt* som han utvecklar vidare. Läsarna förknippar en särskild sorts böcker med den här läsningen, dit hör ”mysteries, Westerns, Harlequin romances, best-sellers and the alike” (Appleyard, 1994, s 165). Läsning med syftet flykt har ett mycket nära släktskap med *romantiklitteratur* vars huvudsakliga premisser är att ängslan kan konfronteras och lindras och att önskningar kan uppfyllas. Den romantiska mentaliteten överlagras ibland av en tragisk känslighet. Huvudpersonerna lider allvarligt, men det är inte frågan om någon genuin tragedi. Vuxnas hängivenhet över att läsa romantik är ett fascinerande fenomen (ibid, s 165ff).

I Berntsens/Larsens undersökning har man funnit att den *opersonliga upplevelseläsningen* domineras av *kriminallitteratur*. Enligt Eco ska motivet till läsning av kriminalromaner inte sökas i spänningsmomentet utan i överflödet av information i romanerna (Eco, 1979, s 128). Eco antar att överflödsinformationen ger läsaren möjlighet att dra sig tillbaka från samhällslivet där han eller hon bombarderas med ny information, förändringar och social osäkerhet. Schematiska berättelser, som kriminalromaner, erbjuder det enda tillfället till sann avkoppling för konsumenten (ibid, s 121).

En annan orsak, eller kompletterande orsak, till kriminallitteraturens dominans vid opersonlig upplevelseläsning har en psykoanalytisk förklaring i litteraturstudiehänseende. Litteraturen blir en fristad för det tryck som den sociala ordningen utövar. Via litteraturen kan läsaren uppnå en fantiserad tillfredsställelse av drifter som inte verkligheten kan infria. Läsaren upplever först en effektiv spänning där han genom fiktionen konfronteras med en verklighet som på ett eller annat sätt är störd. Denna störning blir till sist övervunnen så att harmoni åter etableras varigenom läsaren upplever en upplösning av spänningen. Hela denna process med spänningsuppbyggnad och spänningsupplösning kan förstås som en fantiserad driftstillfredsställelse (Berntsen/Larsen, 1993, s 172).

Den slutsats jag drar av detta är att det förefaller att finnas två typiska litteraturkategorier i gruppen opersonlig upplevelseläsning/avkoppling, dels romantiklitteratur och dels kriminallitteratur.

Realistisk litteratur eller böcker med verklighetsanknytning är en populär litteraturform hos mina informanter. Realism förknippas, som har framgått, med personlig upplevelseläsning/identifikation. Ingen av mina informanter läste i den kategorin som huvudsaklig utbytesform, men i den totala sammanställningen var alla noterade för den läsfunktionen. De flesta av informanterna uttryckte läsfunktionen kunskap som både kunskap om världen och om andra människor. Det har jag tolkat som socialt sammanhang med andra. Endast en av informanterna sa uttryckligen att hon läste för identifikation. Men det fanns flera exempel på generativitet från avkoppling till identifikation och ibland vidare till självreflexion. Den stora mängden litteratur med realism som ämne, som finns upptagen i mina läsares berättelser, tyder på identifikation och socialt sammanhang som ett stort och väsentligt ämne för mina läsare.

Romantiklitteratur är en annan av de dominerande kategorierna hos mina läsare. Ganska många tycker också om att läsa detektivromaner även om de inte nämns bland de särskilt minnesvärda böckerna. Samtliga läser opersonlig upplevelseläsning/avkoppling och alla utom en som huvudändamål. Det stämmer överens med ovanstående resonemang att romantiklitteratur och kriminallitteratur är typiska för kategorin opersonlig upplevelseläsning. Mera om romantiklitteraturens betydelse kommer i ett särskilt avsnitt.

7.3.4 Litteraturval i speciella livssituationer

Den av informanterna som verkligen har upplevt en särskilt kritisk händelse som har påverkat litteraturvalet anser jag har haft en viss terapeutisk hjälp av att läsa social realism, förutom det eftersträfvade rent kunskapsmässiga utbytet. En annan informant har läst *Bibeln*, från början på grund av sysslolöshet och sedan vid ej närmare specificerade tillfällen, och samma person läser lyrik i svåra stunder. En tredje har tagit hjälp av lyrikläsning i kriser.

I Furhammars undersökning är det totalt sett 40 procent som anser att deras läsval över livet inte har förändrats märkbart (Furhammar, 1997, s 117). Endast två personer av sammanlagt 83 anser att de genom sin läsning har fått hjälp att komma tillrätta med livsfrågor. Dessa två är en mamma och en farmor i fiktionsgruppen. När de har haft svårigheter i livet har de båda läst dels *Bibeln* och dels lyrik. Men i terapeutiskt syfte läser en mamma om andras sorg när hon själv sörjer och en mormor läser när hon är sjuk och orolig för att hon mår bra av det. Andra användningar av fiktionsläsning som terapi är att kunna koppla av bekymmer eller dämpa ensamhetskänslor (nybliven änka), läsning som en del av sorgearbete eller som vila från sorgearbete (ibid, s 113).

Det finns en viss samstämmighet mellan mina informanter och Furhammars läsare när det gäller val av litteratur i speciella livssituationer. I båda studierna finns läsare som använder läsning av skönlitteratur som är förknippad med ens egen problematik i terapeutiskt syfte och för förståelse av sin livssituation. I det speciella fallet i min undersökning är det dokumentär fiktion som fyller den funktionen. Bibelläsning pekar en informant i min undersökning på och två personer i den jämförande studien, men skälen är så olika som sysslolöshet och svårigheter i livet. Läsning av poesi vid svårigheter i livet förekommer i båda undersökningarna. Bibelläsningen i brist på sysselsättning som liten tror jag sedan för den informanten som vuxen fyller samma funktion som poesiläsningen. Att minska ensamhetskänslor har ett nära samröre med att ha böcker som sällskap och det ger fyra av mina informanter uttryck för.

Ett annat skäl till läsning som jag saknar konkret exempel på men som troligen är vanligt förekommande sammanfattas i Ross' känslomässiga begrepp: uppmuntran, tröst,

bekräftelse av egenvärde och styrka. Dessa funktioner uppfylls i tre läsformer de tre läsformerna operativ och personlig upplevelseläsning samt personlig instrumentell läsning.

7.3.5 Genererande eller överskridande läsutbyte

Mitt resultat visar att alla informanter utom en ger intryck av ett överskridande läsutbyte. Samma individ kan ha flera olika former av generativitet och i vissa fall går den i flera steg mellan olika läsutbytesformer. Den vanligaste varianten, som jag har antecknat i fem fall, är från operativ till personlig upplevelseläsning, från avkoppling till identifikation. Därefter, i tre exempel, personlig upplevelseläsning till personlig instrumentell läsning, från identifikation till självreflexion. Slutligen finns ett exempel på generativitet från operativ till personlig instrumentell läsning, från information till självreflexion.

Böcker som är föremål för överskridande läsutbyte tillhör kategorierna romantiklitteratur och realism.

De samstämmiga slutsatserna från SKRIN-projektet visade på vissa mönster (se s 15).

I den danska undersökningen konstaterar man att om en operativ kategori är generativ så avkastar den ett personligt instrumentellt utbyte (Berntsen/Larsen, 1993, s 165). Det kan inte bekräftas utifrån de svenska slutsatserna. Vad som är viktigt att påpeka är att den svenska undersökningen inte anser sig ha fångat upp alla fall av generativitet på grund av för översiktliga frågeställningar, styrande frågor och ofullständig information. Det råder samstämmighet, med vardagliga iakttagelser av läsande, i det att ett lässätt eller en avsikt med läsningen förändras eller kompletteras med en ny avsikt under läsningens gång på grund av textens innehåll. Ofta kan det lästa få en ny, inte sällan, viktigare eller ”djupare” innebörd. Generativitet av läsutbytet är att betrakta som ett normalt eller helt naturligt fenomen. Och generativitet kan sannolikt vara vanligare än analysen visar (Furhammar, 1997, s 384ff).

Mot den generella iakttagelsen att upplevelseläsning genererar andra utbytesformer finns ett exempel på avvikelse. Det är en kvinna som läser viss facklitteratur om kvinnosaksfrågor och psykoanalys för att ”*peppa upp*” sig själv. Det har tolkats som att ett operativt instrumentellt utbyte har avkastat ett personligt sådant. Men det kan möjligen också beskrivas som att läsaren hoppas att finna svar på personliga problem i kvinnosakslitteraturen. I så fall är det inte frågan om ett generativt utbyte. Men vår tolkning är att kvinnosakslitteratur har förefallit intressant för henne och att hon sedan fått insikt om att den har även givit henne något rent personligt (ibid, s 384).

De båda upplevelseformerna för läsning är genererande. Den operativa upplevelseformen avkastar främst en personlig sådan som i sin tur kan avkasta ett personligt instrumentellt utbyte. Underhållningsläsningen väcker ”personliga reminiscenser som ger möjlighet till självreflektion” eller känslomässig empati med personer eller djur i berättelsen och läsningen överskrider då gränsen mellan förströelse och erfarenhet (ibid, s 388).

Mitt resultat stämmer väl överens med SKRIN-projektets slutsatser beträffande de två vanligaste formerna av överskridande läsutbyte som är typiska, dels operativ upplevelseläsning som genererar personlig upplevelseläsning och dels personlig upplevelseläsning som genererar personlig instrumentell läsning.

Däremot talar SKRIN-projektets resultat emot mitt i det andra fallet med ett genererande utbyte mellan opersonlig instrumentell läsning och personlig sådan. Jag har här fått en likadan avvikelse som Furhammar tar upp och samma problematik runt tolkningen. Men precis som Furhammar vidhåller jag min tolkning att det är en insikt som min läsare av dokumentär fiktion har fått att den även hjälper henne på det personliga planet.

7.3.6 Övergång från opersonlig till personlig läsning

Samtliga av mina sju informanterna har utvecklat en personlig läsart.

Läsutvecklingen från opersonlig till personlig läsning kan ske i vilken ålder som helst och orsakas av speciella, individuella omständigheter i livet. Utvecklingen av personlig läsning anses inte i första hand vara en kunskapsmässig utveckling. Den beror snarare på en känslomässig erfarenhet av att läsning kan fylla sociala behov som inte uppfylls någon annanstans (Berntsen/Larsen, 1993, s 185f).

Dorthe Berntsen och Steen Folke Larsen drar i sin rapport vissa slutsatser utifrån teorin om olika läsartkategorier som jag tar upp i teoridelen.

Ur dessa resonemang kan man få fingervisningar om hur man bäst motiverar barn att läsa. En varaktig läslust kan knappast uppstå av att vuxna sporrar och rekommenderar. Det är i stället några speciella sociala omständigheter i barnens tillvaro som skapar ett känslomässigt behov av att söka efter den upplevelsemässiga kvalitet som läsning kan ge (ibid, s 188).

Resonemanget tyder på att man inte ska tvinga barn att läsa i någon speciell riktning. Det ser tvärtemot ut som om en omfattande och kritiklös läsning gynnar läsförmågan till att senare göra personligt motiverade val av litteratur. Dessa val sker då på ett sådant sätt att det opersonliga förhållandet till texter, som generellt präglar barndomen, senare i livet ersätts av ett personligt förhållningssätt (ibid).

Vad både Appleyard och Berntsen/Larsen kommer fram till är att en omfattande opersonlig läsning utan åtskillnad, oavsett ålder, utgör en plattform för att läsaren när ett känslomässigt behov uppstår ska kunna övergå till en mera komplex läsart. En omfattande och kritiklös läsning gynnar läsförmågan till att senare i livet göra mera personliga läsval. Både skolårens läsning av äventyrsböcker och den romantiska litteraturen kan sägas vara förberedelser för senare förändringar av litteraturvalet (se s 16).

De flesta av mina informanter har redan under uppväxtåren utvecklats från opersonlig till personlig läsart, som jag ser det. Läsningen har i flera fall varit motiverad av en personlig saknad av en eller annan karaktär. Förlust av nära anhöriga genom dödsfall, sjukdom och separationer har varit en orsak. Ensamhet på grund av brist på syskon eller lekkamrater en annan. Läsningen kan också ha fungerat som motstycke till hemmets andliga och kulturella orientering. Läsningen har för många fyllt ett socialt behov som inte har kunnat uppfyllas på annat sätt.

7.4 Genusperspektiv

Av en tillfällighet kom endast kvinnor att ingå i undersökningen fast det inte var avsikten. Därför ska jag ta upp något om kvinnors läsning från olika studier som har

gjorts. Det är egentligen ett eget separat ämnesområde som kräver en uppsats i sig och jag kommer här bara hastigt att svepa över det.

7.4.1 Kvinnlig läsart

Berntsen/Larsen konstaterar att det är klara skillnader i mäns och kvinnors läsform. Kvinnors läsning var i högre grad än mäns orienterad mot ett personligt utbyte. Av kvinnorna var det 55 procent som läste opersonligt och 45 procent som läste personligt. Männerna läste opersonligt till 82 procent och personligt till 18 procent. Däremot är det tveksamt om resultatet understödjer det klassiska antagandet att män i högre grad än kvinnor läser med ett instrumentellt utbyte. Resultatet visar att större delen av undersökningens män, 60 procent, var upplevelsemässigt inriktade mot 70 procent av kvinnorna. Skillnaden är inte tillräcklig för att bevisa något (Berntsen/Larsen, 1993, s 189ff).

Den högre förekomsten av personlig läsning hos kvinnor än män kan förklaras med att kvinnorna via sin socialisation till omsorgsarbete och erfarenheter av det har utvecklat en större förmåga att ingå personliga relationer, så även till texter. En sådan förmåga består bland annat i empati, identifikatorisk förståelse och tolerans för flertydighet. Omvänt har männen antagligen genom sin socialisering till ledarfunktioner och tillvaratagande av dem utvecklat en förmåga att ingå opersonliga relationer, så även till texter. Förmodligen är det den könsspecifika socialiseringen som skapar olikheter i mäns och kvinnors läsning snarare än rent biologiska könsskillnader. Detta understöds av undersökningen. Skillnaderna i mäns och kvinnors läsning är störst i den äldre generationen där man får förmoda att den könsspecifika socialiseringen har varit mest utpräglad (ibid, s 195f).

Maria Skoglund säger i sin magisteruppsats att det står klart att kvinnors konsumtion av skönlitteratur är klart större än männens, nästan oberoende av vilken genre det gäller (Skoglund, 1997, s 10). Männerna läser i huvudsak spänningsböcker och kvinnor kärleksromaner (Nordlund & Nylöf, se Skoglund, 1997, s 10).

Robert Escarpit anser att kvinnors läsmönster är mera homogent än mäns. Kvinnorna är huvudansvariga för hem och barn och delar på så vis samma erfarenheter. Kvinnors läsning har alltid dominerats av romaner: kärleksromaner, historiska romaner och detektivromaner (Escarpit, 1973, s 131).

Lisbeth Larsson skriver att kvinnor ger sig hän i läsningen, deras läsart är den "allt uppslukande" och det är dess särskilda kvalitet (Larsson, 1989, s 238) Larsson hänvisar till en artikel av David Bleich som utifrån en undersökning anser att kvinnor lever sig in i de prosatexter de läser medan männen förhåller sig till texterna (ibid, s 243).

Den relativa förekomsten av varje läsform har jag egentligen inte studerat i min undersökning. Men av det totala läsutbytet att döma så råder det jämvikt mellan läsarterna, lika stor andel opersonlig som personlig läsart. Det är också totalt sett större andel i de upplevelsemässiga kategorierna än i de instrumentella. Mina kvinnliga läsare läser gärna, liksom kvinnor i många andra undersökningar, romantiklitteratur. Denna litteraturform är lika ofta nämnd som realism i frågan om de särskilt minnesvärda böckerna och i helhetsbedömningen läser alla utom en romantiklitteratur. Anledningen till kvinnors läsning av kärleksromaner finns det en hel del teorier om som vi ska se under följande avsnitt.

7.4.2 Kvinnor och romantikläsning

Enligt Janice Radway så är alla som kommenterar kärleksberättelserna ense om att "berättelserna bevarar patriarkaliska attityder och strukturer", genom att som forskarna uttrycker det "framhärda i att kvinnans färd mot lycka och självförverkligande måste ske i sällskap med en beskyddande man" (Radway, 1995, s 284). Men Radway menar att forskarna bortser från läsarnas egna bokval och orsak till läsningen av romantik och därför inte ser vilka positiva syften som läsningen kan tjäna (ibid, s 285). Hon har därför undersökt en grupp kvinnor som läser kärleksromaner regelbundet.

Kvinnorna i undersökningen uppger allmänt att de läser kärleksromaner för flykt och avkoppling. Flykt i bokstavlig bemärkelse att de kopplar bort omgivningen och flykt i överförd bemärkelse att den drar bort tankarna från verklighetens problem. Radways läsare ser "sin romantikläsning som ett legitimt sätt att förneka en verklighet som ibland är outhärdligt betungande" (ibid, s 289). Samtidigt menar de att all slags läsning är bildande och de läser följaktligen för att lära. De svar Radway får tyder på en viss sorg som tycks vara gemensam för flera "därför att livet inte har givit dem allt det en gång lovade" (ibid, s 290). Trots besvikelserna kände sig kvinnorna "vederkvickta och stärkta av sitt ställföreträdande deltagande i en fantasiförbindelse där hjältinnan ofta behandlades så som de själva skulle vilja det" (ibid). Det som orsakade romantikläsningens flykt från verkligheten var utan undantag de "påfrestningar" och "spänningar" som kvinnorna utsattes för som hustrur och mödrar (ibid).

Romantikläsningen fungerar som en tillfällig "självständighetsförklaring" från hustruns och moderns sociala roller (ibid, s 291). I det patriarkaliskt organiserade samhället vilar det "känslöbetonade kuratoriska" ansvaret på hustrun och modern (ibid). Om hon blir urlakad av vårdandet av andra förutsätts hon dessutom att återställa och ta hand om sig själv. Det utbyte som kvinnan får av att vårda andra är kanske inte så helt tillfredsställande. Enligt Radway kan det ställa sådana enorma krav så att det förbrukar hennes självkänsla. Det är under sådana omständigheter som det kan hända att hon vänder sig till romantikläsningen för att bygga upp en fantasivärld. I den tas kvinnan om hand, precis som hjältinnan, av en man som försäkrar henne om "sin särställning och unika personlighet" (ibid, s 292). Radways läsare håller fast vid att de läser kärleksromaner för att det ger dem hopp, underhållning och tillfredsställelse (ibid, s 293).

De kvinnliga läsarna längtar dels efter emotionell uppmärksamhet och öm omvårdnad och dels vill de upprepa upptäckten av att en mans kyliga likgiltighet kan förklaras och förlåtas som ett sätt för honom att uttrycka kärlek (ibid, s 298).

Romantikläsning tar enligt Radway sin näring ur missnöje och avoghet med kvinnans lott (ibid).

Gunnar Hansson har undersökt 96 erfarna läsare av populärfiktion. Ofta läste Hanssons läsare för att slippa tänka på alla stora och små problem som de var ständigt omgivna av (Hansson, 1988, s 155) Böckerna beskrevs av många som deras viktigaste medel för avkoppling (ibid, s 158).

Många läser så koncentrerat att de helt kopplar av från omgivningen. Ett behov som läsningen fyller är ren underhållning och avkoppling (ibid, s 159). Ett annat behov som läsningen av populärfiktion ofta fyller är "mentalhygieniskt" som Hansson exemplifierar med att det kan innebära: komma till ro med sig själv, rensa hjärnan, bli en hel människa, komma bort från sjukdom och plågor och stimulera fantasi och tankeverksamhet (ibid, s 160).

För många har läsningen blivit en nödvändighet vilket tyder på att den svarar mot djupgående behov hos läsaren. Direkt eller indirekt framkom det i många intervjuer, mest hos kvinnorna men även hos många män. Kvinnor formulerade det som att finna sig själv i böckerna, att möta känslor som man inte får hos kamraterna, att börja bry sig om sådant som man har förstått genom böckerna, att leva sig in i hur andra kan ha det eller att föreställa sig hur det kunde vara i en värld med mera kärlek. Läsningen tycks fylla övervägande positiva funktioner. Det förefaller som om även läsningen av populärfiktion är ett sätt att forma, bekräfta och förstärka inre värden (ibid, s 160f).

Margareta Fahlgren har undersökt en kvinnlig populärroman från 1980-talet. Först går hon helt kort igenom några kvinnliga bestsellers från 1900-talet. Hon säger att ett genomgående tema i kvinnliga populärromaner är kvinnans sökande efter och slutliga förening med "the impossible man" (Fahlgren, 1995, s 274). De första romanerna som hon tar upp är mycket utmanande med begreppet "it" som står för sex appeal och chockerande älskog (ibid, s 275). Sedan utvecklas detta vidare till drömmen om resan till exotiska platser där "the impossible man" kanske fanns (ibid). Barbara Cartland däremot skildrar vägen fram till det rätta valet av den man som är värd att få kvinnans oskuld i utbyte mot trohet och äktenskap. Parterna förenas i Cartlands romaner i en kärlek av närmast religiösa dimensioner (ibid).

I 1980-talets kvinnliga populärroman *Lace* finns inte en hjältinna att identifiera sig med. Primärt är det här frågan om ett tillfälligt överflyttande av det egna jaget till en värld av vällyckade kvinnor. Det är möjligheten eller chansen att kunna bli en superkvinna med framgång i ingående tecknade exklusiva miljöer som det handlar om. Drömmen om framgång är det centrala i 1980-talets kvinnliga populärromaner. Identifikationen i läsningen innebär inte längre att det egna jaget försvinner utan "placeras in i miljöer och situationer som implicerar handling" (ibid, s 280f).

Kärleksromanen har utvecklats på så sätt att även om det romantiska kärleksidealet upprätthålls i *Lace*, så förbinds sexualitet med kvinnlig aktivitet. "Det är kvinnan som väljer – hon låter sig inte längre väljas" (ibid, s 281). Positiva utvecklingsdrag i den kvinnliga populärlitteraturen är kvinnors framgång via arbete och deras ökade sexuella frihet. I *Lace* finns positiva element som tyder på en förändring av den traditionella kvinnorollen (ibid, s 282). "Kvinnor är inte längre passiva objekt utan aktiva subjekt" (ibid, s 283).

Romantiklitteraturen är för mina läsare, liksom för många kvinnor i andra undersökningar, väsentlig för deras välbefinnande. Den är en viktig källa till rekreation i vardagen. För majoriteten är huvudändamålet med den skönlitterära läsningen verklighetsflykt eller avkoppling. Men vid läsningen av romantik sker i själva verket ett genererande utbyte till identifikation som för en del dessutom leder vidare till självreflexion. Här talar även mycket för ett känslomässigt utbyte i termerna uppmuntran, tröst, bekräftelse av egenvärde och styrka.

7.5 Slutdiskussion

7.5.1 Uppsatsens brister

Nackdelen med min undersökning är ambitionen att se såväl bakgrund till läsintresse och läsutveckling som läsningens utbyte samtidigt. Det innebär att studien tenderar att bli för ytlig för att man ska kunna se mer djupliggande psykologiska orsaker till skön-

litterär läsning. Vid koncentration till enbart läsningens ändamål kanske läsarna själva hade kunnat peka på samband mellan specifika böcker och deras eget liv. Jag har nu själv fått göra tolkningar på grundval av den emotionella styrka som läsarna lägger i orden om sina särskilt utvalda böcker.

Underlaget är egentligen för litet och för homogent för att kunna se mönster som har någon allmängiltighet. Jämförelsen mellan resultatet av min undersökning med resultatet av Sten Furhammars undersökning är egentligen en vansklig metod. En liten homogen grupp informanter ställs mot en stor heterogen grupp informanter. Varje person i min undersökningsgrupp utgör en väldigt hög procentuell andel när man försöker se mönster och göra jämförelser. Det är endast tendenser unika för min grupp informanter som man kan läsa ut.

Life history-metodiken var mycket funktionell för undersökningen. Samtalen som uppstod under intervjuerna visade sig efter utskrift inrymma oanade mängder information som jag kunde använda vid bearbetningen. Att levnadsberättelserna har prioriterats framför enskilda frågor har åstadkommit en del bortfall i svarsfrekvens. Det kan givetvis ha påverkat resultatet. Anledningen till att en fråga lämnades obesvarad föreföll mig ofta vara att informanten helt enkelt saknade svar på den. Vid en upprepning av undersökningen skulle jag dock mera metodiskt kontrollera, i slutet på varje intervju, att alla frågor åtminstone hade blivit föremål för diskussion. En fördel hade också varit att ha träffat informanterna någon gång i förväg. Nu tog det en viss del av uppmärksamheten att lära känna varandra.

Blandningen med enskilda intervjuer och en gruppintervju har medfört att levnadsberättelserna har blivit olika i omfattning. De informanter som intervjuades i grupp förefaller ha lämnat mindre information. Så är nog inte fallet. Men det har varit svårare att välja ur delar av bandupptagningen för presentationen. Kanske hade gruppintervjun vunnit på att redovisas som *en* levnadsberättelse där alla fyra turas om att berätta om sin livslånga skönlitterära läsning. Jag tror emellertid att den hade blivit svår att läsa. Men onekligen finns intressanta diskussioner i bandupptagningen som inte har kommit med i utskriften, eftersom det är svårt att härleda vem som säger vad.

Resultatet av undersökningen visar att det är väldigt svårt att placera in alla funktioner, som skönlitterär läsning fyller, i min litteraturpsykologiska modell för läsarutbyte. Vissa problem har uppstått vid tolkningen och bearbetningen av resultatet vilket tyder på att modellen har bristande tillämpningsmöjligheter. Orsaken är att läsarutbyte är så komplext att det svårligen över huvud taget låter sig inordnas i en teoretisk modell. På så sätt kan man säga att resultatet av min undersökning slår håll på modellen. Detta konstaterande har samröre med ett begrepp inom litteratursociologin som kallas *reader-response criticism* till vars skola hör bl a Norman N Holland, Janice Radway och Stanley E Fish. Litet kort nämner jag dessa tre företrädares syn på texttolkning.

Jon Smidt förklarar vad som menas med reader-response-kritiken genom att hänvisa till Norman N Holland. Hollands uppfattning är att textläsning är helt subjektiv, vi ser det vi ser och vi hittar det vi har behov av att hitta. Företrädarna för reader-response-inriktningen intresserar sig för olika läsares tolkningar, deras "svar" på läsningen ("responses")(Smidt, 1995, s 143).

Johan Svedjedal menar att i nyare forskning betonas vilken aktiv roll läsaren spelar inom populärlitteraturen (Svedjedal, 1998, s 91). Han refererar till Radway och hennes undersökning av amerikanska medelklasskvinnors läsning av romantikpocket. De

kvinnliga läsarnas "flyktbeteende" var långt mer sammansatt än man trott tidigare. De kvinnliga läsarna genomskådade de romantiska schablonerna men läsningen var samtidigt en frihetshandling, en vardaglig protest. "Radways studie demonstrerar hur mycket som finns att vinna på studier av verkliga läsaes reaktioner" (ibid, s 92).

Läsaren har förvandlats från offer till hjälte i forskningen kring populärkultur. Reader-response criticism har gjutit nytt liv i textanalysen (ibid).

Stanley E Fish beskriver hur han lär ut textanalys till studenter. Han sammanfattar sin artikel med att hans metod för textanalys egentligen inte är en metod, eftersom varken dess resultat eller kunskaper kan förmedlas (Fish, 1994, s 98). På ett egendomligt och förvirrande sätt är det en metod som processar sin egen användare som samtidigt är dess enda instrument. Metoden är självvässande och den vässar *dig*. I korthet organiserar metoden inte material utan den förvandlar själar. Fish menar att hans teori om textanalys är full av hål, både som en redogörelse om meningsinnehåll och som en lärometod. Det största hålet som befinner sig i mitten är fyllt med, om det över huvud taget är fyllt med något, vad som händer inuti användaren - studenten. Metoden förblir alltså sina principer trogen; den har inget slut; den är en process; den talar om erfarenhet och är i sig en erfarenhet; den fokuserar på effekter och dess resultat är en effekt (ibid, s 98f).

7.5.2 Uppsatsens användning

Min studie kan vara till nytta vid skönlitterär litteraturförmedling. Man kan se de många olika funktioner som läsningen fyller i olika åldrar och speciellt för vuxna. Det är lättare att förstå läsarnas bakomliggande psykologiska behov av läsning inom olika litteraturformer. Respekten för att varje litteraturkategori motsvarar speciella behov hos läsarna förstärks.

7.5.3 Fortsatt forskning

Fortsatt forskning inom området skulle vara att göra en omfattande, bred och omfattande svensk eller nordisk undersökning av skönlitterärt intresserade vuxna fokuserad på Ross' tema "boken som förändrade mitt liv". Då skulle man få fram skönlitteraturens kvalitativa betydelse mer på djupet och även se hur förekommande det är och inom vilka läsargrupper samt vilken typ av böcker som det handlar om. En sådan studie skulle förena kvantitet och kvalitet.

8. Slutsatser

Beträffande orsaker till läsintresse så har alla studerade sociologiska faktorer haft mer eller mindre stor betydelse. Inom de olika sociala fälten har det funnits enskilda personer som har fungerat som *direkta eller indirekta förebilder*. De mest betydelsefulla av de undersökta sociala grupperna har i första hand varit familjen, enskilda släktingar, skolan och egna barn, och i andra hand arbetsplatser, livspartner och kamrater. Jag vill påstå att alla informanterna har haft direkta eller indirekta förebilder för sin läsning och att det har varit betydelsefullt även om det har funnits ett grundläggande eget intresse hos de intervjuade redan i barndomen. Det finns exempel på direkta förebilder i form av föräldrar, styvföräldrar, lärare och arbetsgivare. Indirekta förebilder har varit föräldrar, styvföräldrar, kamrater eller nära släktingar .

De flesta av informanterna kan man säga har passerat de olika åldrarnas *läsutvecklingsfaser*. Men ett par av dem har inte fått uppleva den tidiga barndomens läsning. Ointresse i hemmet eller prioritering av andra sysselsättningar och bristande tillgång till litteratur är orsaker till att några av informanterna inte har fått uppleva barndomens läsning. En av dem har även i mycket liten utsträckning haft möjlighet att läsa adekvat litteratur i skolålder. Men från tonår och uppåt har alla läst relevant litteratur för sin ålder.

Som vuxna är det *dominerande läsutbytet* för alla, utom en informant, opersonlig upplevelse-läsning/avkoppling. För den återstående är det huvudsakliga utbytet opersonlig instrumentell läsning/information.

Beträffande det *totala läsutbytet* så är opersonlig upplevelseläsning/avkoppling och personlig upplevelseläsning/identifikation de två främsta läsformerna som i själva verket samtliga har antecknats för. Näst vanligast är de återstående två läsarterna opersonlig upplevelseläsning/information och personlig instrumentell upplevelseläsning/självreflexion, som fem av de sju informanterna har noterats för.

Mina slutsatser är att de flesta informanterna läser med ändamålet avkoppling och verklighetsflykt, för identifikation, social förståelse och socialt sammanhang. Som nästa ändamål kommer läsning för information eller kunskap om världen samt självreflexion eller terapeutisk funktion.

Betydelsefull litteratur och dess samband med *läsningens ändamål* visar på vissa mönster. Informanterna läser som helhet böcker i kategorierna realism, poesi, romantiklitteratur och kriminallitteratur. Realism har en särställning som inspirationskälla för ytterligare skönlitterär läsning, kriminallitteratur nämns undantagsvis. De särskilt minnesvärda böckerna tillhör lika ofta kategorin realism som kategorin romantiklitteratur och inga andra typer av böcker tas upp här. Poesi läser alla och kriminallitteratur är det flera som läser än som inte läser.

Realism läses både som opersonlig och personlig upplevelseläsning samt opersonlig instrumentell läsning och är genererande från opersonlig upplevelseläsning till personlig sådan, från personlig upplevelseläsning till personlig instrumentell läsning och även från opersonlig till personlig instrumentell läsning. Av det drar jag slutsatsen att realism läses för avkoppling och verklighetsflykt, identifikation, social förståelse och socialt sammanhang vidare för information eller kunskap om världen samt självreflexion eller terapeutisk funktion. Realism läses med andra ord för samtliga fyra former av utbyte planerat eller oplanerat. Poesi läses antingen som opersonlig eller personlig upplevelseläsning eller personlig instrumentell läsning. Jag har inte funnit någon generativitet i poesiläsningen. Poesi läses således med funktionen avkoppling och verklighetsflykt, identifikation, social förståelse och socialt sammanhang samt självreflexion eller tera-

peutisk funktion. Romantikk litteratur läses som opersonlig upplevelseläsning och är generativ till personlig upplevelseläsning men ibland vidare även till personlig instrumentell läsning. Romantik läser informanterna för avkoppling och verklighetsflykt. Men utöver de motiven så leder läsningen genomgående till identifikation, social förståelse och socialt sammanhang och den går ibland vidare till självreflexion eller terapeutisk funktion. Kriminallitteratur är en form av opersonlig upplevelseläsning och visar inte på någon generativitet. Kriminallitteratur läses huvudsakligen för avkoppling och verklighetsflykt.

Litteraturval i speciella livssituationer eller vid särskilda händelser i livet finns det flera exempel på hos mina informanter. Läsning av dokumentär fiktion till följd av politisk förföljelse är ett specialfall för en individ. Att vända sig till poesi respektive *Bibeln* vid livskriser eller svårigheter i livet förekommer hos några respektive någon. En informant säger uttryckligen att hon tar råd och hjälp ur skönlitteraturen, som företrädesvis tillhör litteraturarten realism för henne. Det framgår också att skönlitterär läsning används allmänt för att minska ensamhetskänslor.

Alla utom en har ett generativt utbyte av sin läsning och samtliga läser både opersonligt och personligt.

Romantikk litteratur är en omtyckt litteraturart hos mina informanter liksom hos kvinnor i andra undersökningar. Jag hävdar att syftet med läsning av romantikk litteratur inte är ren förströelse, som dess belackare vill påstå. Romantikk litteraturen fyller en viktig psykologisk funktion i kvinnornas liv. Att den skulle vara enbart en avsats inför läsning av mer komplicerad litteratur faller därmed, likaväl som att den endast skulle tjäna till att underlätta för övergång från en opersonlig till en mera personlig läsart. I och med sin generativitet till personliga läsutbyteskategorier är romantikk läsningen en personlig läsform. Läsningen fyller funktioner som avkoppling och verklighetsflykt, identifikation, social förståelse och socialt sammanhang, samt självreflexion eller terapeutisk funktion.

Jag tycker att fem av mina informanter har formulerat sig så, att jag sluter mig till att de har haft en viss *hjälp av några särskilt utpekade böcker* som de har tagit upp. Det skulle betyda att det i min undersökning i själva verket rör sig om så stor andel som 71 procent. Den litteratur det handlar om är realism för en informant, för en annan realism, poesi och *Bibeln*, samt för en tredje poesi. För två informanter anar jag i deras särskilt minnesvärda böcker, romantiska berättelser, så starka beröringspunkter med deras eget liv att de böckerna i något avseende har varit till hjälp för bearbetning av tidigare händelser i livet.

Utöver det konstaterade läsutbytet så är det svårt att bedöma hur många i undersökningen som har haft hjälp av skönlitteratur i form av känslomässigt stöd som uppmuntran, tröst, bekräftelse av egenvärde och styrka. Såväl opersonlig som personlig upplevelseläsning samt personlig instrumentell läsning medför det utbytet.

9. Sammanfattning

Mitt syfte med den här studien är att belysa vilken kvalitativ betydelse som skönlitteraturen har haft genom livet för äldre vaneläsare. Detta speglas genom kvalitativa intervjuer med sju äldre kvinnor, mellan 68 och 79 år, som är speciellt intresserade av skönlitteratur eller tycker att sådan läsning har varit värdefull för dem.

Jag presenterar tidigare forskning och teorier som jag har använt mig av. Dit hör det samnordiska SKRIN-projektet som undersöker läsningens orsaker och ändamål utifrån kvalitativa intervjuer med tre generationer. Jag använder också J A Appleyards läsutvecklingsteori, med olika läsroller från tidig barndom till vuxen ålder. Slutligen har jag med en forskningsrapport om litteraturläsning för emotionell kunskap av Catherine Sheldrick Ross, som har studerat fenomenet med ”boken som förändrade mitt liv”. Utifrån dessa olika teorier sammanställer jag en egen teori, som utmynnar i en litteraturpsykologisk modell.

Min huvudfråga är:

Vilken kvalitativ betydelse har skönlitteraturen haft genom livet för äldre vaneläsare?

De frågeställningar som jag undersöker för att forska närmare i det är följande:

- Vilka orsaker finns till läsintresset?
- Hur har läsutvecklingen genom livet varit?
- Har några särskilda böcker haft större betydelse för den enskilde individen?
- Har några speciella händelser i livet påverkat valet av litteratur?
- Vilken funktion har läsningen fyllt?

I metodkapitlet diskuterar jag den undersökningsmetod som jag har valt att använda. Den är en kombination av kvalitativa intervjuer, life history-metoden och litteraturstudier. Materialinsamlingen och presentationen utgår från life history-metoden.

Resultatredovisningen inleds med ett förklarande avsnitt om studiens utförande och resultatets presentationsform. Var och en av de sju informanternas berättelser presenteras sedan som en life history. De berättar i den om sin skönlitterära läsning genom livet utifrån frågeställningarna och ger exempel på litteratur i olika åldrar. Detta följs sedan upp av en resultatanalys, diskussion och slutsatser.

I resultatanalysen sammanställer jag orsaker till läsintresse, läsutveckling samt litteraturval och läsningens ändamål. Orsaker till läsintresse är direkta och indirekta förebilder i form av enskilda personer i olika sociala grupper. De mest betydelsefulla av de undersökta socialafälten är familjen, enskilda släktingar, skolan och egna barn. I andra hand arbetsplatser, livspartner och kamrater. Men de intervjuade var alla som barn intresserade av skönlitterär läsning. Flertalet har passerat de olika åldrarnas läsutvecklingsfaser. Hemmets inställning är orsak till att några av informanterna inte har fått uppleva barndomens läsning. Från tonåren och uppåt har alla kunnat läsa adekvat litteratur för sin ålder. Läsningen i vuxen ålder behandlas därefter separat och utgör grunden för analyserna av läsningens funktion.

Det dominerande läsutbytet i vuxen ålder är, för alla utom en av mina informanter, opersonlig upplevelseläsning/ avkoppling. För den återstående informanten är det dominerande läsutbytet opersonlig instrumentell läsning/information.

Det totala läsutbytet visar att alla informanterna läser i kategorierna opersonlig upplevelseläsning/ avkoppling och personlig upplevelseläsning/identifikation. Fem av sju läser i kategorierna opersonlig instrumentell läsning/information och personlig upplevelseläsning/självreflexion.

Betydelsefull litteratur kombineras i analysen med läsningens ändamål.

Mina informanter läser realism, poesi, romantik och kriminallitteratur. Inspirerande litteratur är huvudsakligen realism. De särskilt minnesvärda böckerna tillhör antingen kategorierna realism eller romantik. Alla utom en läser genererande och alla har genomgått en utveckling från opersonlig till personlig läsning. På grund av det över-skridande läsutbytet fyller ofta läsningen många olika funktioner på samma gång.

Det finns litteratur som föredras i speciella livssituationer och många har haft hjälp av skönlitteraturen i något avseende. Det kan vara frågan om en särskild typ av litteratur eller någon speciell bok och i såväl unika som mera allmänna livssituationer.

Kvinnor läser mera personligt än män och kvinnors romantikläsning fyller många positiva funktioner och upplevs nästan som en livsnödvändighet.

10. Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

I författarens ägo:

Intervjuer, ljudupptagningar och/eller informanternas anteckningar från april-maj 2000 med utskrifter:

Intervju 1	5 april	Anna 74 år (bokcirkel 1)	Bandupptagning	Anteckningar
Intervju 2	6 april	Britta 79 år (bokcirkel 2)	Bandupptagning	Anteckningar
Intervju 3	12 april	Cecilia 75 år (bokcirkel 2)	----	Anteckningar
Intervju 4	4 maj	Disa 71 år (bokcirkel 3)	Bandupptagning	---
Intervju 5	4 maj	Ellen 68 år (bokcirkel 3)	Bandupptagning	---
Intervju 6	4 maj	Fanny 71 år (bokcirkel 3)	Bandupptagning	---
Intervju 7	4 maj	Greta 76 år (bokcirkel 3)	Bandupptagning	---

Tryckta källor

Appleyard, J. A., (1994), *Becoming a reader : the experience of fiction from childhood to adulthood*. – Cambridge: University press.

Berger, P. L. och Luckmann, T., (1972), *Den samfundsskabte virkelighed*. – Danmark: Lindhardt og Ringhof.

Bergsten, Staffan, (1990), *Litteraturhistoriens grundbegrepp*. – Lund: Studentlitteratur.

Berntsen, Dorthe och Larsen, Steen Folke, (1993), *Læsningens former*. - Aalborg: Forlaget Biblioteksarbejde.

Chambers, Aidan, (1993), *Böcker inom oss : om boksamtal*. – Stockholm: Rabén & Sjögren.

Eco, Umberto, (1979), *The role of the reader : explorations in the semiotics of texts*. – Bloomington and London: Indiana university press.

Escarpit, Robert, (1973), *Litteratursociologi*. – Stockholm: Wahlström & Widstrand. – (W&Wserien ; 255).

Fahlgren, Margareta, (1995), "Det maskinsydda broderiet": *Lace* och 1980-talets kvinnliga populärroman. // *Brott, kärlek, äventyr : texter om populärlitteratur*. / Dag Hedman (red.). - Lund: Studentlitteratur. – s. 274-283.

Fish, Stanley E., (1994), *Literature in the reader : affective stylistics*. // *Reader-response criticism : from formalism to post-structuralism*. / Jane P. Tompkins (red.). – Baltimore and London: The Johns Hopkins university press. – (A Johns Hopkins paperback). – s. 70-100.

Folkbildning och bibliotek (1997) : på spaning efter spår av folkbildning och livslångt lärande i biblioteksvärlden. / utgiven av Bibliotekshögskolan vid Högskolan i Borås.

Furhammar, Sten, (1997), *Varför läser du?*. – Stockholm: Carlsson.

Gadamer, H. G., (1975), *Truth and Method*. – New York: Seabury.

Hansson, Gunnar, (1988), *Inte en dag utan en bok : om läsning av populärfiktion.* – Linköping: Tema kommunikation, univ. – (Linköping Studies in Arts and Science ; 30).

Holme, Idar Magne och Solvang, Bernt Krohn, (1997), *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder.* – 2. uppl. – Lund: Studentlitteratur.

Lagercrantz, Olof, (1985), *Om konsten att läsa och skriva.* – Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Larsson, Lisbeth, (1989), *En annan historia : om kvinnors läsning och svensk veckopress.* – Stockholm/Stehag: Symposion. – (Symposions kvinnovetenskapliga bibliotek).

Nationalencyklopedin, (1998), Bd 16. – Höganäs: Bra böcker.

Radway, Janice, (1995), *Kvinnor läser romantik : om samspelet mellan text och kontext. // Brott, kärlek, äventyr : texter om populärlitteratur.* / Dag Hedman (red.). – Lund: Studentlitteratur. – s. 284-309.

Ricoeur, P., (1974), *Metaphor and the main problem of hermeneutics // New literary history.* – Vol. 6:1, s. 93-110.

Ross, Catherine Sheldrick, (1998), *Finding without seeking: what readers say about the role of pleasure-reading as a source of information.* – The University of Western Ontario.

Salminen - Karlsson, Minna, (1994), *Att berätta och tolka liv : metodologiska problem i nyare life history-forskning.* – Linköpings universitet.

Seilman, Uffe, (1995), *Läsning i slægten : om børns udvikling til læsere* (SKRIN-projektet 3). – Aalborg: Forlaget biblioteksarbejde.

Skoglund, Maria, (1997), *Litteraturens två kön : om manligt och kvinnligt läsande.* – Borås: Högskolan i Borås. – (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid institutionen Bibliotekshögskolan ; 89).

Smidt, Jon, (1995), *Blir teksten til i lesingen? : om litteraturteori og litteraturlesing. // Litteratursociologi : en antologi redigeret af Erland Munch-Petersen.* / Erland Munch-Petersen (red.). – Ballerup: Dansk bibliotekscenter, s. 136-149.

Svedjedal, Johan, (1998), *Litteratursociologi. // Litteraturvetenskap : en inledning.* / Staffan Bergsten (red.). – Lund: Studentlitteratur, s. 77-94.

Svenska ordboken, (1999). – Språkdata Göteborgs universitet: Norstedt.

Trost, Jan, (1993), *Kvalitativa intervjuer.* – Lund: Studentlitteratur.

Intervjumanual

Formalia

Demografiska faktorer

- * Kön
- * Ålder
- * Bostadsort i barndom, ungdom, vuxen ålder: Storstadsområde / Regionalt centra / Mindre ort
- * Utbildning: Folkskola eller grundskola / Gymnasieskola / Högskola
- * Yrke / Sysselsättning genom livet

Intervjufrågor

Skönlitteratur, fr. belles lettres, sedan slutet på 1800-talet vanlig benämning på poesi, dramatik, fiktionsprosa, essäistik m m – motsats facklitteratur (Nationalencyklopedin).

A Sociologiska faktorer

- 1) Berätta om barndomsårens läsupplevelser och hemmets inställning till läsning av skönlitteratur.
(Böcker du minns, lässtunder du minns, boksamtal du minns, boktillgång).
- 2) Berätta om skolårens läsupplevelser av skönlitteratur.
(Böcker du minns, lässtunder du minns, boksamtal du minns, läsförmåga, boktillgång, bokförmedling).
- 3) Berätta om din skönlitterära läsning som vuxen.
(Böcker du minns, lässtunder du minns, boksamtal du minns, läsförmåga, boktillgång, bokförmedling).

B Avgörande 'kritiska' punkter för läsutvecklingen

- 4) Har någon enskild händelse i ditt liv haft avgörande betydelse för ditt läsintresse?
(Finns det någon bok eller några böcker som har medfört en förändring eller varit till hjälp på något sätt i ditt liv? Finns det någon bok eller några böcker som du har läst flera gånger?)
- 5) Har någon speciell person stimulerat till läsning eller tjänat som förebild?
(Vem / vilka har inspirerat dig till att läsa skönlitteratur?)
- 6) Har någon speciell litteratur haft avgörande betydelse?
(Finns det någon typ av böcker eller speciell bok som har inspirerat dig att läsa ytterligare skönlitteratur)

C Sammanfattande läsprofil

- 7) Kan du berätta hur din läsning har varierat genom livet?
(Vilken typ av böcker har du läst i livets olika skeden? Böcker, författare och boktitlar som du minns genom åren)
- 8) Vilken typ av skönlitteratur – dvs allt utom facklitteratur- föredrar du att läsa?
(Vilken sorts skönlitteratur som du helst läser, skönlitteratur du återkommer till)
- 9) Berätta om vilken funktion som skönlitteraturen fyller i ditt liv.
(Varför tycker du om att läsa skönlitteratur? Vad tillför läsningen till ditt liv?)